

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2023

Bc. Sandra Foffová

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Využití ego dokumentů při výuce literatury na
střední škole

Diplomová práce

Autorka: Bc. Sandra Foffová
Studijní program: N0114A300053 – Učitelství pro střední školy
Studijní obor: N3SCJ – Český jazyk a literatura
N3SRJ – Ruský jazyk a literatura
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.
Oponent práce: Mgr. Michala Mikolášíková

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Sandra Foffová

Studium: P20P0417

Studijní program: N0114A300053 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Český jazyk a literatura, Ruský jazyk a literatura

Název diplomové práce: **Využití ego dokumentů při výuce literatury na střední škole**

Název diplomové práce AJ: The use of ego documents in teaching literature in high school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá využitím paměti a vzpomínek při výuce témat vztahujících se k válečnému událostem. V praktické části se práce zaměřuje na vyhodnocení průzkumu a přípravu didaktických listů zaměřených na toto téma.

BAUMAN, Zygmunt. Modernita a holocaust. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-23-7.

Christopher R. Browning: Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a "konečné řešení" v Polsku. Z angličtiny přeložil Jiří Kasl. Praha, Argo 2002. 221 s. ff

Robert Eaglestone: Postmodernismus a popírání holocaustu. Přeložil Lukáš Vacek. Praha, Triton 2005. 66 s. jh

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: Mgr. Michala Mikolášíková

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením doc. PaedDr. Aleny Zachové, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Podpis autora

Poděkování:

Děkuji doc. PaedDr. Aleně Zachové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za profesionální přístup, podnětné připomínky a trvalou vstřícnost a ochotu. Dále bych ráda poděkovala mé rodině za podporu a pochopení.

Anotace

FOFFOVÁ, Sandra. *Využití ego dokumentů při výuce literatury na střední škole*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 89 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá využitím paměti a vzpomínek při výuce témat vztahujících se k válečným událostem. V praktické části se práce zaměřuje na vyhodnocení průzkumu znalostí žáků středních škol z oblasti holocaustu, způsobů a metod výuky dané problematiky na středních školách a na přípravu didaktických listů zaměřených na toto téma.

Klíčová slova:

druhá světová válka, Židé, memoárová literatura, ego dokumenty, holocaust, výuka, střední škola, didaktika

Annotation

FOFFOVÁ, Sandra. *The use of ego documents in the teaching of literature in secondary schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 89 pp. Diploma Thesis.

The diploma thesis focuses on the use of memories and memoirs in the teaching of topics related to war events. In the practical part, the work focuses on the evaluation of the survey of secondary school students' knowledge of the Holocaust, the ways and methods of teaching stated issues in secondary schools and the preparation of didactic sheets focused on this topic.

Key words:

The Second World War, the Jews, memoir literature, ego-documents, the Holocaust, schooling, secondary school, didactics

ÚVOD	9
1 HOLOCAUST.....	11
1.1 POPÍRÁNÍ HOLOCAUSTU.....	13
1.2 PROJEKT YOLOCAUST.....	14
2 VÝUKA O HOLOCAUSTU	16
2.1 VÝUKA O HOLOCAUSTU DLE RVP G.....	17
2.2 ORGANIZACE V ČR I VE SVĚTĚ	18
3 EGO DOKUMENTY	19
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	21
4.1 STANOVENÍ CÍLE VÝZKUMU	21
4.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	21
4.3 METODOLOGIE VÝZKUMU	22
4.5 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	24
4.6 VÝSLEDKY A ROZBOR VÝZKUMU	25
5 VYUŽITÍ EGO DOKUMENTŮ	71
6 ZÁVĚR.....	72
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
8 PŘÍLOHY	79
8.1 PŘÍLOHA Č. 1: DOTAZNÍK PRO UČITELE ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH.....	79
8.2 PŘÍLOHA Č. 2: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY STŘEDNÍCH ŠKOL.....	82
8.3 PŘÍLOHA Č. 3: DIDAKTICKÝ LIST.....	85

ÚVOD

„Všichni Židé po celém světě chodí s otevřenou ránou. Nechtějí, aby se tato rána zahojila. A ta rána je vzpomínka na holocaust. Lidstvo by nemělo zapomenout na to, co to je holocaust.“

– Jan Karski¹

Tato diplomová práce navazuje na mé dvě předchozí práce, a to práci bakalářskou s názvem *Válka očima ženských memoárů* a práci diplomovou s názvem *Genderové vnímání války prostřednictvím vzpomínek*. Bakalářská práce se zabývala vybranými memoárovými díly žen, jež přežily holocaust, jejich zkušenostmi a očitými svědectvími. Diplomová práce byla zaměřena na vybraná memoárová díla přeživších mužů, na přiblížení pocitů a emočního prožívání obětí holocaustu a snažila se tyto vzpomínky porovnat se vzpomínkami přeživších žen.

Diplomová práce s názvem *Využití ego dokumentů při výuce literatury na střední škole* je didakticky zaměřena. Vychází z prací předchozích, pracuje s jejich závěry a snaží se svými zjištěními přispět k obohacení nejen znalostí, ale také samotné výuky a používaných metod. Klade si za cíl přiblížit téma lidem každého věku, zmapovat znalosti tematiky holocaustu a povědomí o této historické etapě žáků narozených po roce 2000. Dále se práce zabývá využitím paměti a vzpomínek při výuce témat vztahujících se k válečným událostem. V samotném závěru navrhne možnosti, jak se dá s memoárovou literaturou pracovat v hodinách literatury tak, abychom v žácích vzbudili přirozenou zvědavost a zároveň pochopení důležitosti této části lidských dějin.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první části se budeme zabývat jednotlivými pojmy, které jsou pro náš text klíčové. Vymezíme si pojmy holocaust, ego dokumenty. Přiblížíme organizace a projekty fungující v České republice, jež vzdělávají o tematice holocaustu. Budeme se věnovat popírání holocaustu, zmíníme projekt „Yolocaust“.

Ve druhé části na základě výzkumného šetření budeme analyzovat a vyhodnocovat anonymní dotazníky určené pro středoškolské učitele českého jazyka a literatury a žáky středních škol. První dotazník, určený pro pedagogy, byl zaměřen na

---

¹ polský odbojář za druhé světové války 1914–2000, Zdroj: Citáty slavných osobností [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://citaty.net/temata/holocaust/>

zjišťování jejich názorů na povědomí dnešních středoškoláků o dané problematice a na důležitost této téma žákům vykládat. Dále zkoumal způsoby osvěty o šoa na školách, kde respondenti vyučují, a zjišťoval jejich metody při výuce holocaustu v hodinách literatury a jejich postoje k memoárové literatuře a případnému využití při výuce. Druhý dotazník, jenž byl vytvořen pro středoškolské studenty, byl zaměřen na zjišťování znalostí tematiky holocaustu, na zmapování využívaných způsobů výuky na dané škole, kde respondenti studují. Dotazník také zkoumal jejich názory na zařazení tzv. ego dokumentů do vyučování.

V závěru práce vytvořím návrhy pro využití ego dokumentů při výuce českého jazyka a literatury na středních školách. Memoárovou literaturu považuji za velmi přínosný zdroj informací, jelikož je sepsána přeživšími těchto nepředstavitelných hrůz, kteří museli vše prožít na vlastní kůži, a tak nám dokáží nejvěrněji popsat každodennost totalitního režimu a atmosféru koncentračních táborů.

Práce chce být přínosem pedagogům nejen českého jazyka a literatury a dějepisu, ale i studentům pedagogiky, filozofie, práv a dalších oborů, a také rodičům a dalším aktérům, kteří se podílejí na výchově a vzdělání budoucích generací. Holocaust je bezpochyby jednou z nejfatálnějších událostí v dějinách lidstva, ne-li tou nejkatastrofálnější. Zároveň se jedná o stále živé téma, se kterým se mnoho lidí vyrovnává dodnes. Očitých svědků, kteří holocaust zažili a mohou tak podávat vlastní svědectví o nelidském zacházení nacistického režimu s Židy a dalšími národy, stále ubývá. Dnes, tedy 78 let od konce války, je těmto přeživším více než devadesát let a jejich vzpomínky jsou tím nejcennějším zdrojem informací z období šoa. Je důležité tuto problematiku předávat i nejmladším generacím, upozorňovat na důležitost tématu, vést je ke kritickému myšlení a intelektuální zvědavosti, aby se naučili rozpoznávat nebezpečné signály vedoucí k manipulaci a zneužití moci a mít na paměti slova Prima Leviho: „*Stalo se to, a tedy se to může stát opět. Může se to stát všude.*“ (cit. podle Sofsky, 2006, s. 9) Musíme se poučit z minulosti a nedovolit, aby se tyto hrůzy opakovaly.

1 HOLOCAUST

Slovo holocaust můžeme zapsat dvěma způsoby. „Holocaust“ pochází z anglického *holocaust* a jedná se o běžnější a zažitější grafickou podobu, kdežto podoba „holokaust“ pochází z řeckého “*ὁλόκαυστος – holókaustos*”.² Do češtiny se termín dostal právě přes angličtinu, proto je častější zápis s „c“, nikoliv s „k“.³ Ve své práci navážu na bakalářskou práci a budu užívat verzi holocaust.

Hned na úvod považuji za důležité uvědomit si, že neexistuje pouze jedna závazná definice tohoto pojmu. Původní význam termínu holocaust je v překladu „*celopal*“, což bylo považováno za druh oběti Bohu, kdy bylo obětované zvíře úplně spáleno. V průběhu času se význam měnil. Ve středověku se setkáme s podobou „*holocaustum*“, což přeneseně popisuje křesťanské mučednictví. V průběhu 18. století se termín užíval ve smyslu vraždění, krveprolití či masakru. Dostaneme-li se blíže k současnosti, setkáme se s použitím pojmu k popsání velkých katastrof, kterými byly lesní požáry či potopené lodě.⁴ Až události druhé světové války daly pojmu podobu významu, který se dnes vybaví většině z nás, a to systematické a masové vyvražďování Židů během druhé světové války.⁵

„*Holocaust skutečně byl židovskou tragédií,*“ tvrdí Zygmunt Bauman, který zároveň upozorňuje na fakt, že tehdy na Hitlerův rozkaz nezemřely pouze miliony Židů, nýbrž i miliony příslušníků jiných národů, jež režim označil za nepohodlné. (Bauman, 2003, s. 10) Nemusí se tak nutně jednat pouze o Židy, holocaust vyjadřuje vyhlazování národa obecně.⁶ Dále uveďme výklad Emanuela Michálka, který chápe holocaust „*ve významu genocida, vyhlazení celé skupiny obyvatelstva, rasy nebo národa.*“⁷

Ve společnosti často pojem holocaust splývá právě s pojmem genocida. Termín se objevuje v roce 1944 a poprvé jej používá právník židovského původu Raphael Lemkin. Slovo je složeno z řeckého kořene *génos*, tj. rasa, rod, a latinské přípony *-cidium*,

---

²Pojem holocaust. Holocaust [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>

³Emanuel Michálek: Naše řeč: Ještě k původu slova holokaust [online]. 77. 1994 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7219>.

⁴PETRIE, Jon. The secular word Holocaust: scholarly myths, history, and 20th century meanings, in: Journal of Genocide Research 2:1 [online]. 2000, s. 31-63. [cit. 2023-05-21]. Dostupné z: <http://www.berkeleyinternet.com/holocaust/>

⁵ Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 21. 4. 2023. <<https://priručka.ujc.cas.cz/>>.

⁶ Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 27. 4. 2023. <<https://priručka.ujc.cas.cz/>>.

⁷ Emanuel Michálek: Naše řeč: Ještě k původu slova holokaust [online]. 77. 1994 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7219>

tj. zabit, a znamená zločin proti lidskosti.⁸ Pojem genocida vysvětluje Internetová jazyková příručka jako „*vyhlazování (úplné nebo částečné) národních, etnických, rasových nebo náboženských skupin obyvatelstva.*“⁹

Genocidou se podle Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia OSN „*rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou:*

- a) usmrcení příslušníků takové skupiny;*
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům skupiny;*
- c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;*
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;*
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.*“¹⁰

Jak již bylo zmiňováno výše, pojem holocaust bylo chápáno ve smyslu mučednictví. V případě židovského národa se jednalo o mučednictví, jež Židé dobrovolně podstupovali tehdy, jestliže se odmítali zřici svého náboženství. Doslovný překlad tohoto slova zní „to, co je obětováno“, souvislost mezi osudem židovských mučedníků a genocidou je nepřipustná. Sofsky uvádí, že „*Židé nebyli zabijeni proto, že se odmítali vzdát nějakého přesvědčení, ale proto, že byli Židé.*“ (Sofsky, 2006, s. 16-17) Jeho slova potvrzuje vyjádření Roberta S. Wistricha, podle kterého Židé nebyli zabijeni kvůli náboženství, politickým názorům či svým činům. Byli zabijeni proto, že se vůbec narodili. To, že se někdo Židem narodí, je podle Hitlera a nacistů důvodem, že si dotyčný nezaslouží žít. Zbavuje je to statutu lidské bytosti. (Wistrich, 2008, s. 13, 20)

Pojem šoa je hebrejský výraz a pochází z hebrejského שואה, tj. zlo, nespravedlnost, katastrofa. Termíny holocaust a šoa jsou zaměnitelné, jelikož se jedná o dvě varianty označení jedné skutečnosti, tedy synonyma. „*Pojmy holocaust a šoa mají zvláštní platnost a nejsou s označením genocida zaměnitelné. Zatímco platí, že holocaust byl genocidou, potom jen jedna genocida – právě ta protižidovská z období nacismu – byla holocaustem, šoa.*“¹¹

---

⁸Genocide. Prevent genocide international [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>

⁹ Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 27. 4. 2023. <<https://prijrucka.ujc.cas.cz/>>.

¹⁰ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online]. In: [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160807175537/http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-genocida.pdf>

¹¹ Genocida, holokaust a šoa. Český rozhlas [online]. 27.2.2011 [cit. 2023-04-28]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/genocida-holokaust-a-soa-7993849>

1.1 POPÍRÁNÍ HOLOCAUSTU

Vedle uznání, že holocaust byl, se setkáváme i s částečným nebo úplným popíráním holocaustu. Toto zpochybňování je součástí tzv. historického revizionismu. Slovo revizionismus pochází z latinského *revisio*, kdy předpona *re-* znamená „znovu“ a *viso* „pozorovat, zkoumat“. Slovník spisovné češtiny definuje revizionismus jako „*hnutí usilující o revizi*.“¹² V našem kontextu se jedná o snahu o přehodnocení, změnu či úpravu většinového názoru. Historický revizionismus nově hodnotí zpravidla nedávné dějiny a bývá založen na nalezení nových pramenů, či na nové interpretaci již nalezených pramenů.¹³ Pro tento fenomén se vžilo označení popírání holocaustu, které budeme užívat i v naší diplomové práci.

K nejznámějším popíračům holocaustu patří Ernst Zündel (autor knihy *Zemřelo skutečně šest milionů?*), Fred A. Leuchter (cílem jeho *Leuchterovy zprávy* bylo popření existence plynových komor v koncentračních a vyhlazovacích táborech a používání cyklonu B), Robert Faurisson či asi nejznámější David Irving (autor knih *Zkáza Drážďan, Hitlerova válka*). Postava Davida Irvinga se do povědomí lidí dostala kvůli soudnímu sporu s historičkou Deborah Lipstadt, kterou tento kontroverzní spisovatel žaloval pro urážku na cti, když ho ve své knize *Popírání holocaustu. Silici útok na pravdu a paměť* nazvala popíračem holocaustu. Spor tento u nás jeden z nejpřekládanějších britských autorů nakonec prohrál, jelikož soud po důkladném prozkoumání jeho knih rozhodl, že Irving manipuluje s fakty, zkresluje historické prameny, a to vše ve prospěch dokázání svých sporných tezí.¹⁴

K nejčastějším názorům těchto popíračů holocaustu patří zlehčování, nebo dokonce zpochybňování německých dokumentů. Podle nich se např. nedochoval rozkaz k vraždám podepsaný Adolfem Hitlerem. Názor, že plynové komory sloužily k jiným účelům než k vraždění, zastává Fred Leuchter. Svými argumenty, že Osvětim neměla kapacitu na likvidaci šesti milionů Židů, zpochybňují počet mrtvých. „*Podle popíračů je holocaust pouhým výmyslem Židů. Američtí popírači také často tvrdí, že ony miliony zavražděných Židů ve skutečnosti poklidně žijí v amerických městech.*“¹⁵

---

¹² Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 3. 5. 2023. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

¹³ Lipstadt, 2006, citováno dle: <https://www.holocaust.cz/zdroje/bibliografie-knihovny-recenze/recenze/deborah-e-lipstadtova-popirani-holocaustu-silici-utok-na-pravdu-a-pamet/>

¹⁴ Zeman, Pavel. David Irving a „osvětimská lež“ [online]. Holocaust.cz, rev. 2002-02-04 [cit. 2023-05-03]. Dostupné v archivu pořízeném dne 2008-12-06.

¹⁵ Lipstadt, 2006, citováno dle: <https://www.holocaust.cz/zdroje/bibliografie-knihovny-recenze/recenze/deborah-e-lipstadtova-popirani-holocaustu-silici-utok-na-pravdu-a-pamet/>

V době jednadvacátého století, kdy věda a technika výrazně pokročily, se internet stal nejvýznamnějším médiem pro aktivity a šíření zpochybujících myšlenek. Většina hlavních popíračů má na této globální síti vlastní webové stránky, prostřednictvím kterých publikují a rozšiřují do světa své názory a argumenty v podobě textů a knih.¹⁶

Po celém světě je v šestnácti státech popírání holocaustu považováno za verbální trestný čin. K těmto zemím patří např. Německo (od roku 1994), Francie, (od roku 1990), Rakousko (od roku 1992), Švýcarsko (od roku 1994), Španělsko (od roku 1995), Belgie (od roku 1995), a také Česká republika (od roku 2000).¹⁷¹⁸ Naopak v Irsku, Itálii, Velké Británii, Norsku či Švédsku má svoboda projevu větší hodnotu, a tak je zde popírání povoleno.

1.2 PROJEKT YOLOCAUST

V lednu 2017 se na internetu objevil projekt „Yolocaust“, jehož autorem je mladý muž Shahak Shapira. Narodil se v Izraeli, dnes žije v Německu v Berlíně, kde se také nachází Památník holocaustu (německy *Holocaust-Mahnmal a Denkmal für die ermordeten Juden Europas*). Tento památník o rozloze 13 100 m² byl zbudován v roce 2005 podle návrhu architekta Petera Eisenmana.¹⁹ Právě z prostředí tohoto upomínkového místa se na internetu objevují tzv. „selfies“, tedy fotografie sebe sama určená k publikaci na sociální síti.²⁰ Návštěvníci zde nechávají pobíhat a skákat své ratolesti, sluní se na sloupech, nebo dokonce kouří. Mladí zde pózují a vše nahrávají na internet. Mnohými kritiky je takovéto jednání a chování považováno za pobuřující a vnímají to jako nedostatečný projev úcty k obětem holocaustu.

Cílem projektu „Yolocaust“ bylo na tuto skutečnost poukázat. Shahak si na sociálních sítích vybral několik fotografií zachycujících převážně mladé lidi a zakomponoval je do fotografií pořízených v době druhé světové války v koncentračních

---

¹⁶Lipstadt, 2006, citováno dle: <https://www.holocaust.cz/zdroje/bibliografie-knihovny-recenze/recenze/deborah-e-lipstadtova-popirani-holocaustu-silici-utok-na-pravdu-a-pamet/>

¹⁷Popírání holocaustu. Iuridictum: Encyklopedie o právu [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: https://iuridictum.pecina.cz/w/Pop%C3%ADr%C3%A1n%C3%AD_holocaustu

¹⁸Zákon č. 405/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů. 29. 11. 2000. PDF online. ISSN 1211-1244 Čl. 1, bod 6. Dostupné online. Od roku 2009 upraveno v novém trestním zákoníku: Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník. In: Sběrka zákonů. 9. 2. 2009, částka 11. ISSN 1211-1244 (dále jen „TrZ“) § 405. Ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹Židovský památník (Berlín). Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%BD_pam%C3%A1tn%C3%ADk_\(Berl%C3%ADn\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%BD_pam%C3%A1tn%C3%ADk_(Berl%C3%ADn))

²⁰Selfie. Oxford languages [online]. [cit. 2023-55-21]. Dostupné z: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/selfie>

táborech. Tímto činem chtěl vyjádřit a názorně předvést, jak absurdní a nevhodné je pořizování takových selfies na místech, jako je židovský památník v Berlíně. Na internetu se však objevují fotografie lidí, především žáků, vyfocených i na jiných místech, připomeňme snímky se zdviženou paží napodobující pozdrav za nacistického Německa pořízené přímo v Osvětimi.

Tento projekt se ihned po uveřejnění stal na internetu hitem. Stránku během krátké chvíle navštívilo přes 2,5 milionu lidí. Všech dvanáct lidí, kteří se na uveřejněných pozměněných fotografiích našli a svého činu litovali, mělo možnost ozvat se přímo autorovi, který následně fotku odstranil. Na oficiálním webu tohoto projektu se dnes již tyto fotky nevyskytují, jelikož všichni pochopili, jak nevhodně se zachovali a omluvili se. Bohužel se fotografie stihly rozšířit a jsou tak na internetu dohledatelné i přes to, že autor fotografie smazal.

Shahak Shapira poukazuje na skvělou zpětnou vazbu, které se mu dostalo od výzkumníků holocaustu, od lidí, kteří pracovali na výstavbě památníku, také od lidí, kteří během války přišli o rodinu, ale i od učitelů, kteří chtěli projekt využít ve výuce. Dodává však, že se našlo i spoustu zlých reakcí, které zahrnovaly další fotografie z památníku, aby měl autor dostatek dalšího materiálu.²¹

Některé komentáře si dovolím citovat v původním znění s překladem.

„That was not my intention. And I am sorry. I truly am.“²²

„I just heard about your project, and I really think it is a good way to make people aware of the importance of respect for the past.“²³

„Well done, I applaud what you have done with your website. When the unthinkable becomes ordinary we make it more likely that we will repeat it.“²⁴

„Thank you for your web exhibition and for using these images to raise consciousness. I was struck by the irreverence of visitors to the memorial.“²⁵

„Thank you very much for reminding us that respect and memory are two pillars of humanity.“^{26,27}

---

²¹ Yolocaust [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://yolocaust.de/>

²² To nebyl můj záměr. A je mi to líto. Opravdu je.

²³ Právě jsem slyšel o vašem projektu a opravdu si myslím, že je to dobrý způsob, jak přimět lidi, aby si uvědomili důležitost respektu k minulosti.

²⁴ Výborně, tleskám tomu, co jste se svými webovými stránkami udělal. Když se nepředstavitelné stane běžným, zvýšíme pravděpodobnost, že to budeme opakovat.“

²⁵ Děkuji za Vaši webovou výstavu a za použití těchto obrázků ke zvýšení vědomí. I mě zasáhla neúcta návštěvníků památníku.

²⁶ Velice vám děkujeme, že jste nám připomněl, že úcta a paměť jsou dva pilíře lidskosti.

²⁷ Yolocaust [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://yolocaust.de/>

2 VÝUKA O HOLOCAUSTU

Druhá světová válka a holocaust jsou nedílnou součástí našich dějin. Dnes žije už jen malé procento těch, kteří válku pamatují. Mladá generace se s tímto obdobím setkává především prostřednictvím učebnic a výkladu v hodinách dějepisu či literatury. Mnozí si neuvědomují důležitost tohoto tématu, považují to za „pravěk“, za něco, co je v dnešním světě nemyslitelné. Opak je ale pravdou. Neuplynulo ani osmdesát let od začátku války. Naši rodiče či prarodiče se v té době narodili, vyrůstali a dospívali. Ve skutečnosti je to vlastně nedávno, co se lidé nemohli svobodně pohybovat po ulici, nemohli studovat na zvolené škole, vykonávat své zaměstnání, nemohli dokonce ani bydlet ve svém domově. Každý den se probouzeli s nejistotou, zda se vůbec dožijí večera. Kde máme záruku, že se toto nebude znovu opakovat?

Předejít opakování dějin – tento bod považuji za nejdůležitější na pomyslném žebříčku, proč je důležité o holocaustu učit. Hrůzy holocaustu by měly žákům pomoci v porozumění, jaké nebezpečí a důsledky může přinést rasismus, nenávist a diskriminace. Uvidí destruktivnost předsudků a nenávisti, která může vést k systematickému násilí a genocidě. Vzdělávání žáků o holocaustu pomáhá budovat odpor vůči nenávisti a pracovat na vytváření tolerantní a inkluzivní společnosti. Přispívá mimo jiné k vytvoření odolnosti proti extremistickým myšlenkám, jelikož informovaní a vzdělaní žáci umí lépe kriticky myslet, rozpoznat manipulaci a odmítat ideologie založené na nenávisti.

Žáci jsou také vedeni k empatii a soucitu. Při studiu šoa by se měli dokázat vcítit do životů obětí a snažit se pochopit jejich utrpení. Tímto způsobem posilujeme jejich schopnost vcítění se do druhých, soucit i empatii. Zároveň poukazujeme na význam a hodnotu lidských práv, jelikož během holocaustu docházelo k jejich hrubému porušování a také k zbavování důstojnosti. Žáci by tak měli aktivně obhajovat a chránit nejen svá práva. Výuka holocaustu je svým způsobem i projevem úcty obětem, připomenutím jejich tragického osudu. Pokud si žáci osvojí historická fakta a osobní příběhy obětí, mohou zajistit, že na tyto hrůzy nikdy nezapomeneme.

Celkově vzato, učení o holocaustu je zásadní pro vytváření občanů, kteří jsou odpovědní, tolerantní a angažovaní ve společnosti, a kteří usilují o budoucnost, ve které je lidská důstojnost a rovnost respektována.

2.1 VÝUKA O HOLOCAUSTU DLE RVP G

„Rámcové vzdělávací programy (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání.“ RVP vychází z principů zformulovaných v tzv. Bílé knize²⁸ a jsou zakotveny v zákoně č. 561/2004 Sb.²⁹ Z rámcových vzdělávacích programů pak vychází školní vzdělávací programy (ŠVP), které si jednotlivé školy vytvářejí samy. ŠVP musí být v souladu s RVP, s programy a pravidly v nich stanovenými.

Výuka o holocaustu je v těchto kurikulárních dokumentech přímo slovně uvedena, v jednotlivých vzdělávacích oblastech a konkrétních předmětech se setkáme s učivem a očekávanými výstupy, které výuku holocaustu zahrnují. Pro účely naší diplomové práce se blíže podíváme na Rámcové vzdělávací programy pro gymnázia (RVP G).

V dokumentech pro gymnázia v oblasti Člověk a společnost v předmětu Občanský a společenskovední základ je v očekávaných výstupech zmíněno, že žák: *„respektuje kulturní odlišnosti a rozdíly v projevu příslušníků různých sociálních skupin, na příkladech doloží, k jakým důsledkům mohou vést předsudky. (...) Objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě, uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií. (...) Posuzuje lidské jednání z hlediska etických norem a svědomí jednotlivce, objasní dějinnou proměnlivost základních etických pojmů a norem. (...) Rozlišuje významné náboženské systémy, identifikuje projevy náboženské a jiné nesnášenlivosti a rozezná projevy sektářského myšlení.“*³⁰

Ve stejné vzdělávací oblasti v předmětu Dějepis je v učivu zmíněno: *„druhá světová válka (globální a hospodářský charakter války, věda a technika jako prostředky vedení války, holocaust), Protektorát Čechy a Morava, II. odboj.“* Očekávané výstupy pak uvádí, že žák: *„vymezí základní znaky hlavních totalitních ideologií a dovede je srovnat se zásadami demokracie; objasní příčiny a podstatu agresivní politiky a neschopnosti potenciálních obětí jí čelit.“*³¹

---

²⁸ Národní program rozvoje vzdělávání v ČR

²⁹ RVP – Rámcové vzdělávací programy. Edu [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

³⁰ RVP – Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Edu [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>

³¹ tamtéž

V Průřezových tématech, která vstupují do vzdělávání pro svou aktuálnost a promítají se do jednotlivých vzdělávacích oborů, kde slouží k propojování či doplňování toho, co si žáci během svých studií osvojili, nalezneme Výchovu k myšlení v evropských a globálních souvislostech, kam spadá tematický okruh Globální problémy, jejich příčiny a důsledky, jenž se mimo jiné zaměřuje i na „nerovnoměrný vývoj světa: hospodářské, etnické, náboženské, ideologické, politické a kulturní konflikty, hlavní světová ohniska napětí, terorismus. (...) Lidská práva v tzv. rozděleném světě: občanská, politická, ekonomická, sociální, kulturní; dětská práva, organizace zabývající se lidskými právy.“³²

V průřezovém tématu Multikulturní výchova nalezneme okruh Základní problémy sociokulturních rozdílů, součástí kterého je výuka o tom, „*kteřé příčiny způsobují etnickou, náboženskou a jinou nesnášenlivost jako možný zdroj mezinárodního napětí (interkulturní konflikt) a jak jí předcházet. (...) Jaké postoje a jednání provázejí xenofobii, rasismus, intoleranci a extremismus.*“³³

2.2 ORGANIZACE V ČR I VE SVĚTĚ

Následující kapitola je zaměřena na různé projekty či organizace, jež zpracovávají tematiku holocaustu za účelem vzdělávání o dané problematice. Do níže uvedeného přehledu nezahrnuji akademické prostředí a možnosti studijních oborů na vysokých školách. Vyberám takové projekty, jejichž hlavní činností je přinášet informace o holocaustu, uvádět fakta, zajímavé statistiky, zprostředkovávat nejnovější studie, tedy vzdělávat. Nejedná se však o ucelený přehled všech existujících organizací, uvádím pouze ty, se kterými mám vlastní zkušenost a které využívám ať už jako zdroj informací, či k doplnění chybějících znalostí, zjištění různých zajímavostí či nasbírání inspirace pro výuku.

Organizací či projektů vzdělávajících o holocaustu působících v České republice je velké množství. Níže uvádím základní přehled:

- Institut Tereziánské iniciativy,
- Paměť národa,
- Památník Terezín,
- Památník Lidice,
- Židovské muzeum v Praze,

---

³² tamtéž

³³ tamtéž

- Projekt Naši nebo cizí,
- Vzdělávací portál Moderní dějiny,
- Nadační fond obětem holocaustu,
- Vzdělávací projekt Památník Černovice,
- Dejme číslům tváře,
- projekt Tváří v tvář historii,
- projekt Zmizelí sousedé,
- projekt Neztratit víru v člověka... Protektorát očima židovských dětí.

Organizace a projekty mají své zastání i všude ve světě:

- United States Holocaust Memorial Museum (USHMM),
- Mezinárodní škola pro výuku holocaustu (Yad Vashem: the world holocaust remembrance center),
- The Holocaust Educational Trust,
- Center for Holocaust and Genocide Studies,
- The Anne Frank House,
- Mémorial de la Shoah,
- Centropa,
- Facing history and Ourselves,
- Memorial and museum Auschwitz-Birkenau (Památník a muzeum Osvětim-Březinka),
- International Holocaust remembrance alliance.

Tyto organizace a mnoho dalších pracují na vzdělávání o holocaustu, poskytují zdroje, programy a podporu učitelům, studentům a veřejnosti, aby se uchovala paměť na nejděsivější událost v dějinách lidstva a aby se zdůraznily důležité hodnoty vyplývající z holocaustu.

3 EGO DOKUMENTY

Termín ego-dokumenty, tedy „dokumenty ega“, se skládá z pojmů ego a dokument. Ego a jeho význam „já“ pochází z latiny, dokument pak z latinského *documentum*, tedy „důkaz“. Výraz *egodocumenten* poprvé použil nizozemský historik Jacques Presser v roce 1958, podle kterého se jedná o „*texty, v nichž je autor psacím a popisným subjektem.*“ V 80. letech pak na tuto definici navázal historik Rudolf Dekker:

„*autor egodokumentu formuluje své činy a své pocity.*“ V současnosti tato definice odpovídá německému výrazu „*sebesvědectví*“

Ego-dokumenty jsou písemné prameny osobní povahy, ke kterým řadíme především autobiografická díla v podobě dopisů, deníků, cestopisů a pamětí. Později německý historik Winfried Schulze rozšířil význam tohoto termínu o nedobrovolné či neúmyslné sebevyjádření ega: „*Společným kritériem všech textů, které lze označit za dokumenty ega, by mělo být to, že existují výpovědi nebo fragmenty výpovědi, které – byť v rudimentární a skryté podobě – o dobrovolném či vynuceném sebeuvědomění člověka v jeho rodině, jeho komunitě, podat informace o své zemi či sociální třídě nebo se zamyslet nad svým vztahem k těmto systémům a jejich proměnám. Měly by ospravedlňovat individuální lidské chování, odhalovat obavy, prezentovat znalosti, osvětlovat hodnoty, odrážet životní zkušenosti a očekávání.*“ (Schulze, 1996, s. 28) Podle Schulze ego-dokumenty vedle klasických sebesvědectví v podobě deníků, cestopisů, kronik, pamětí apod. zahrnují také písemná prohlášení úředních, právních či ekonomických procesů, jako jsou účetní knihy, závěti, petice, pohovory aj.

Autobiografické žánry vznikají především ve chvíli, kdy jedinec považuje za důležité písemně zachytit události, jež se ho bezprostředně týkají a chce se o tyto skutečnosti podělit s druhými. Nejčastěji voleným žánrem bývá deník. Již Jungmann ve svém slovníku vysvětluje heslo deník slovy: „*což denního jest, každodenníček (...), kniha nebo registřík, ve které spisují se každého dne zprávy...*“ Mocná pod tímto pojmem rozumí: „*chronologicky řazené, zpravidla datované osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupu.*“ Jedná se o text, který bývá primárně psán pro svou vlastní potřebu, pro své vlastní potěšení. Charakterizuje se autentičností sebevyjádření a věcnou informativností. (Mocná, 2004, s. 98)

Vedle deníku často vznikají také paměti, které, na rozdíl od deníku, nevznikají bezprostředně po nějaké významné události, kterou chce autor zachytit, ale až po několika letech. Podle Válka je deník především soukromého rázu, paměti a vzpomínky však bývají sepsány se záměrem jejich vydání v knižní podobě pro širokou veřejnost. (Válek, 1984, s. 113) To potvrzují i slova Zachové a Filipowicze. Podle nich je hlavní motivací pro vznik memoárové literatury vlastní touha tyto významné události zaznamenat, uchovat je v písemné podobě a později předat budoucím generacím, které mohou z těchto zkušeností vycházet. (Filipowicz, Zachová, 2009, s. 36)

Uvedme také termín memoáry, jenž pochází z latinského *memoria*, tj. paměť. Jedná se o souhrnné označení autobiografických žánrů, tedy pamětí, deníků aj. Válek

charakterizuje memoárovou literaturu „jako soubor děl, která shrnují autorovy vzpomínky na minulost, na to, co skutečně prožil, čeho se účastnil nebo co viděl a u čeho byl přítomen jako svědek.“ (Válek, 1984, s. 11)

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Cílem této diplomové práce je jednak zkoumat znalosti, názory a postoje dětí adolescentního věku, tj. žáků středních škol, k tematice holocaustu, jednak způsoby výuky této problematiky v hodinách českého jazyka a literatury na středních školách.

V první části práce jsem s pomocí odborné literatury vymezila jednotlivé pojmy a definice související s daným tématem. Ve druhé části se již budu věnovat samotnému výzkumnému šetření.

Nejprve si popíšeme cíle výzkumu a stanovíme výzkumné hypotézy. Dále se zaměříme na zvolenou metodologii výzkumu, přiblížíme si výzkumný vzorek, místo a způsob sběru dat. Následuje analýza anonymních dotazníků, shrnutí výsledků a vyvození závěru.

4.1 STANOVENÍ CÍLE VÝZKUMU

Výzkum si klade za cíl zmapovat znalosti dětí adolescentního věku (tj. 15-20 let) z oblasti tematiky holocaustu, způsoby a metody výuky dané problematiky na středních školách a názory žáků i učitelů českého jazyka na využití memoárové literatury v hodinách literatury. Pro tyto cíle byly vytvořeny dva dotazníky s velmi podobnými otázkami, jeden pro žáky středních škol, druhý pro učitele českého jazyka a literatury na středních školách.

4.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza je domněnka, předpoklad, či „výpověď, jejíž platnost se předpokládá a která je formulovaná tak, aby ji bylo možné potvrdit nebo vyvrátit.“³⁴ Hendl definuje hypotézu jako odhad vztahu, jenž za určitých podmínek existuje v reálném světě. (Hendl, 2008)

---

³⁴ Hypotéza. Nechybujte [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/hypot%C3%A9za>

Před zahájením vlastního výzkumu byly stanoveny tyto hypotézy:

H1: Význam pojmu holocaust zná minimálně 50 % žáků.

H2: Dostatečná osvěta o holocaustu probíhá na školách u více než 75 % respondentů.

H3: Při výuce o šoa v literatuře využívá ego dokumenty nanejvýš 15 % pedagogů.

4.3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Při výzkumu si můžeme vybrat, zda se vydáme kvalitativní, či kvantitativní cestou. Pro své šetření jsem se rozhodla vydat cestou smíšeného výzkumu.

4.3.1 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

Slovo kvantitativní pochází z latinskému *quantum*, tj. kolik? Jedná se o společenskovědní metodu „*standardizovaného vědeckého výzkumu. Cílem je získání dat od zkoumané populace či skupiny.*“ (Disman, 2011) Na začátku výzkumu si musíme nejprve stanovit výchozí hypotézu, ze které vyplynou vybrané otázky. Poté vytvoříme dotazník, jenž předložíme vhodně vybraným respondentům. Počet i výběr dotazovaných je důležitý, jelikož na tom závisí reprezentativnost výsledků. (Kočvarová, 2019, s. 142)

Mezi typické rysy kvantitativního výzkumu patří objektivita. Výzkumník, zjišťující pomocí dotazníku potřebné údaje, je nezúčastněný. Pro kvantitativní výzkum je charakteristický velký počet respondentů a anonymita. Dalším typickým rysem je deduktivní přístup. Stanovené hypotézy jsou formulovány na základě teorie či obecně pojatého problému. Sběr dat slouží k ověření či vyvrácení pravdivosti těchto hypotéz. (Gavora, 2015, s. 359)

Nejčastější formou pro sběr dat je bezpochyby standardizovaný dotazník. Otázky dělíme podle formy na otevřené a uzavřené. U otevřených otázek, nebo také volných, nejsou předem zadané možnosti odpovědi a respondent má prostor pro své vlastní vyjádření. Uzavřené otázky naopak mají stanovené jasné odpovědi, mezi kterými si dotazovaní vybírají. (Zháněl, 2014)

K výhodám kvantitativního výzkumu jistě patří rychlý a přímočarý sběr přesných a numerických dat, relativně rychlá analýza dat, užitečnost při zkoumání velkých skupin či zobecnění na populaci. Nevýhodou pak může být omezení reduktivním způsobem získávání dat, přílišná abstraktnost a obecnost získaných znalostí pro přímou aplikaci v místních podmínkách, nebo nesoulad mezi použitými kategoriemi a teoriemi s lokálními zvláštnostmi. (Hendl, 2005, s. 49)

4.3.2 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Kvalitativní výzkum je zaměřen na zjišťování toho, jak jednotlivci či skupiny interpretují svět, jak na něj nahlízejí a jak ho chápou. Často bývá v opozici k výzkumu kvantitativnímu, v praxi však oba přístupy často bývají doplňkem jeden druhého. Podle Hendla „*někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií, jiní zase jako protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici ve vztahu k jednotné, na přírodovědných základech postavené vědě. Postupně získal kvalitativní výzkum v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu.*“ (Hendl, 2005, s. 49)

Na samém začátku šetření vybereme téma a určíme výzkumné otázky, které můžeme doplňovat i v průběhu sběru a analýzy dat. Kromě otázek vznikají také hypotézy. Tento přístup bývá označován za pružný typ výzkumu. Mezi základní metody řadíme pozorování, interview, tedy rozhovor či audio- a videozáznamy. (Hendl, 2005, s. 50)

Přednostmi kvalitativního přístupu je zkoumání fenoménu v přirozeném prostředí, dobrá reakce na místní situace a podmínky, hledání souvislostí, nebo navrhování teorií. Nevýhody spatřuje Hendl v obtížnosti testovat hypotézy a teorie, časové náročnosti sběru a analýzy dat, snadnější ovlivnitelnosti výsledků výzkumníkem, nebo nejistotou zobecnitelnosti získaných znalostí na populaci. (Hendl, 2005, s. 52)

4.3.3 SMÍŠENÝ VÝZKUM

„*Z porovnání obou přístupů vyplývá, že jsou k sobě komplementární a vzájemně se doplňují. Každý má své silné i slabé stránky.*“ (Ferjenčík, 2000, s. 68) Smíšený výzkum Hendl definuje jako „*obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmatata v rámci jedné studie.*“ (Hendl, 2005, s. 60) V tomto přístupu využíváme jak kvalitativní, tak kvantitativní výzkum uvnitř jednotlivých fází výzkumného procesu. Tento model má tři fáze, kdy se nejprve určí výzkumné otázky, poté se shromažďují data, která se nakonec analyzují. Můžeme míchat jednak typy výzkumných otázek, jednak různé přístupy ke sběru dat. Příkladem může být dotazník, do kterého zařadíme uzavřené i otevřené otázky. (Hendl, 2005, s. 60-61)

4.4 METODA DOTAZNÍKU

V praktické části se seznámíme s výsledky výzkumného šetření. Vytvořila jsem dva dotazníky, které byly připraveny v elektronické formě pomocí webové aplikace

Survio. Do obou dotazníků jsem zařadila otázky různého typu (otevřené, uzavřené s jednou možnou odpovědí či s více možnostmi). V úvodu dotazníku jsem respondentům představila svou práci a poprosila je o spolupráci při získávání potřebných dat k šetření. Ujistila jsem je o anonymitě dotazníku, abych předešla případnému ostychu či zábránám respondentů.

První dotazník byl cílen na středoškolské učitele českého jazyka a literatury a obsahuje celkem 16 otázek. Šetření začíná otázkami, ve kterých byly zjišťovány základní údaje učitelů, abychom si přiblížili zkoumaný vzorek. Zjišťované údaje se zaměřily na pohlaví, věk, aprobaci a délku praxe středoškolských učitelů. Následující otázky se věnovaly již samotnému tématu, a to holocaustu a využití ego dokumentů při výuce literatury na středních školách. Otázky byly formulovány tak, aby přinesly odpovědi na výše zmiňované cíle výzkumu. Byly zaměřeny na zjišťování názorů učitelů na povědomí dnešních středoškoláků o dané problematice a na důležitost toto téma žákům vykládat. Dále se otázky věnovaly způsobům osvěty o šoa na školách, kde respondenti vyučují, a zjišťování jejich metod při výuce holocaustu v hodinách literatury. V neposlední řadě mě zajímaly postoje k memoárové literatuře a případnému využití při výuce.

Druhý dotazník byl cílen již na samotné žáky střední školy a obsahuje celkem 18 otázek. I zde se nejprve vyskytují otázky přibližující zkoumaný vzorek a zjišťující základní údaje středoškolských studentů – pohlaví, věk, navštěvovanou škola a ročník. Dále byly otázky zaměřeny na zjišťování povědomí žáků o tematice holocaustu a způsobu výuky na dané škole, kde respondenti studují. Zajímala jsem se i o jejich názor na zařazení tzv. ego dokumentů do vyučování.

Metodu dotazníku jsem si zvolila z důvodu snadnějšího a rychlejšího oslovení většího počtu respondentů. Další výhodou zvolené metody je, podle mého názoru, právě anonymita. Myslím si, že jestliže jsou respondenti ujištěni, že nemusí odpovídat pod svým jménem, tím spíše pravdivě odpoví i na takové otázky, které by jinak nevyplnili.

4.5 VÝZKUMNÝ VZOREK

Sběr dat proběhl formou anonymního dotazníku vytvořeného v elektronické podobě na webové platformě Survio. Jak již bylo nastíněno, celkem byly vytvořeny dva anonymní dotazníky – jeden pro žáky středních škol, druhý pro učitele českého jazyka a literatury na středních školách.

Dotazník pro učitele jsem rozeslala prostřednictvím e-mailové komunikace ředitelům a ředitelkám různých typů středních škol po celé České republice a poprosila je o zprostředkování dotazníku učitelům českého jazyka a literatury na příslušné škole. Zahrnula jsem také ty učitele, u kterých jsem absolvovala pedagogickou praxi, nebo ty, kteří mě taktéž vyučovali v době mého středoškolského studia.

Přiznám se, že nebylo vůbec snadné získat významné číslo respondentů, jelikož se jedná o velmi konkrétní a omezenou skupinu, na kterou je má práce mířena. S konečným číslem 42 vyplněných dotazníků jsem ale spokojena.

Dotazník pro žáky jsem taktéž rozesílala formou e-mailové korespondence na různé typy středních škol po celé České republice, přičemž jsem poprosila dané učitele, zda by vybrali pár žáků, kteří by dotazník vyplnili. Větší úspěch však přinesla komunikace přes sociální sítě, kde jsem dotazník rozeslala mým přátelům, kteří studují na střední škole. Výrazně mi pomohli i mí mladší sourozenci, kteří můj dotazník rozšířili mezi své přátele. V neposlední řadě jsem odkaz na výzkumné šetření sdílela na facebookových stránkách a na Instagramu. nakonec se mi sešlo celkem 122 vyplněných dotazníků, což je výrazně větší sebraný vzorek než u předchozího dotazníku.

4.6 VÝSLEDKY A ROZBOR VÝZKUMU

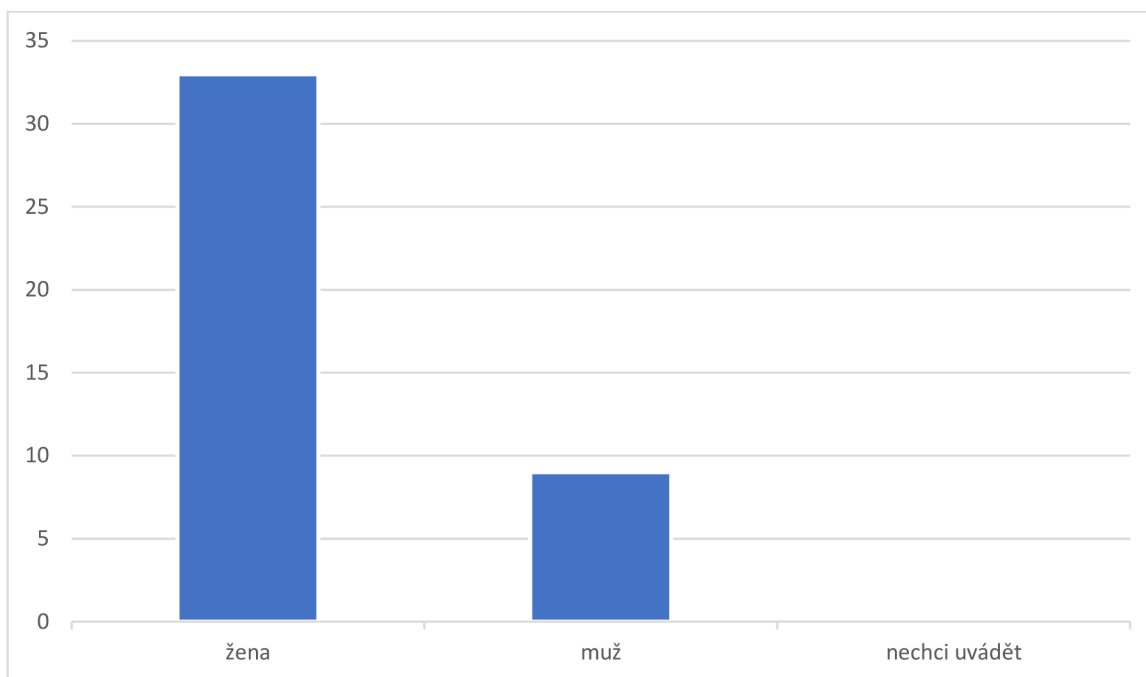
V této kapitole se budeme detailně věnovat výsledkům výzkumného šetření a analyzujeme sesbíraná data. Prvním dotazníkem, který rozebereme, bude dotazník pro středoškolské pedagogy, následovat bude dotazník pro žáky středních škol.

4.6.1 DOTAZNÍK PRO UČITELE ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

První dotazník, jehož vyhodnocením se budeme zabývat, byl určen pro učitele českého jazyka a literatury na středních školách. Otázky zjišťovaly základní údaje respondentů, abychom si přiblížili zkoumaný vzorek, dále se zaměřovaly na názory a postoje učitelů ohledně orientace žáků v problematice holocaustu, mapovaly způsoby a metody výuky a zařazení dané tematiky do procesu vzdělávání v hodinách literatury na středních školách.

Otázka č. 1 – Jaké je Vaše pohlaví?

Graf č. 1:

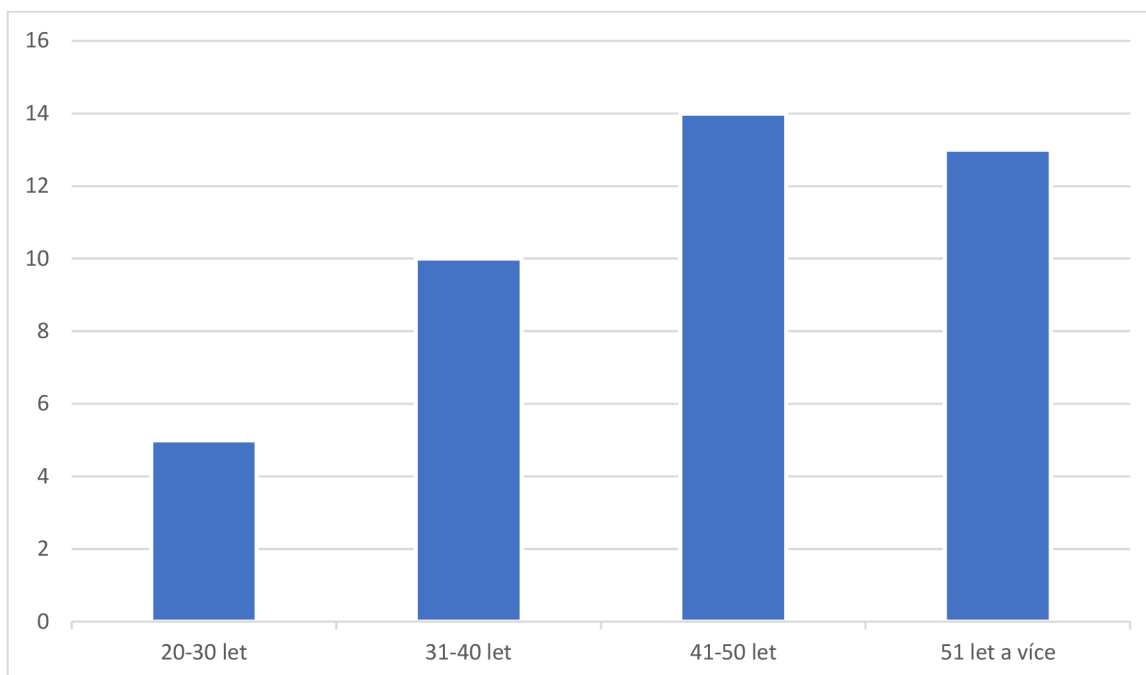
Tabulka č. 1 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 1:

odpověď	počet	v %
žena	33	78,6
muž	9	21,4
nechci uvádět	0	0

V první otázce jsme si udělali obrázek o našich respondentech, kdy z celkového počtu 42 účastníků šetření bylo 78,6 % žen a 21,4 % mužů. Převědeme-li to na celá čísla, vychází nám počty 33 učitelek a 9 učitelů. Nikdo z dotazovaných neměl problém s uvedením svého pohlaví.

Otázka č. 2 – Kolik je Vám let?

Graf č. 2:

Tabulka č. 2 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 2:

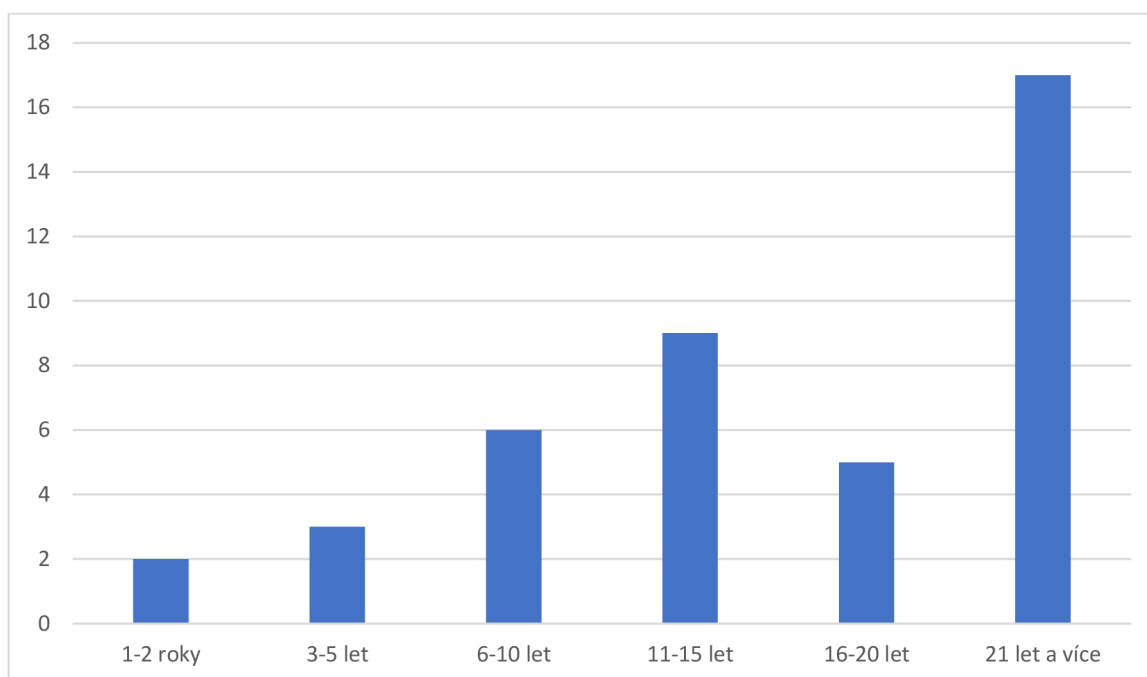
odpověď	počet	v %
20-30 let	5	11,9
31-40 let	10	23,8
41-50 let	14	33,3
51 let a více	13	31

Druhá otázka nám přiblížila věkové zařazení jednotlivých respondentů z řad učitelů. Nejvíce zastoupená je věková kategorie 41-50 let, která čítá celkem 14 respondentů. Pouze o jednoho méně máme v kategorii 51 let a více. Následuje skupina 31-40 let, kam se řadí 10 účastníků a nejméně zastoupena je skupina začínajících učitelů od 20 do 30 let, kde jich nalezneme pouhých 5.

Pokud bychom tato data měli procentuálně vyjádřit sestupně od nejpočetnější kategorie k nejméně zastoupené, budeme mít hodnoty 31 % učitelů nad 51 let, 33,3 % pedagogů mezi 41 a 50 lety, 23,8 % vyučujících od 31 do 40 let a 11,9 % zástupců nejmladší kategorie od 20 do 30 let.

Otázka č. 3 – Délka Vaší praxe je:

Graf č. 3:

Tabulka č. 3 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 3:

odpověď	počet	v %
1-2 roky	2	4,8
3-5 let	3	7,1
6-10 let	6	14,3
11-15 let	9	21,4
16-20 let	5	11,9
21 let a více	17	40,5

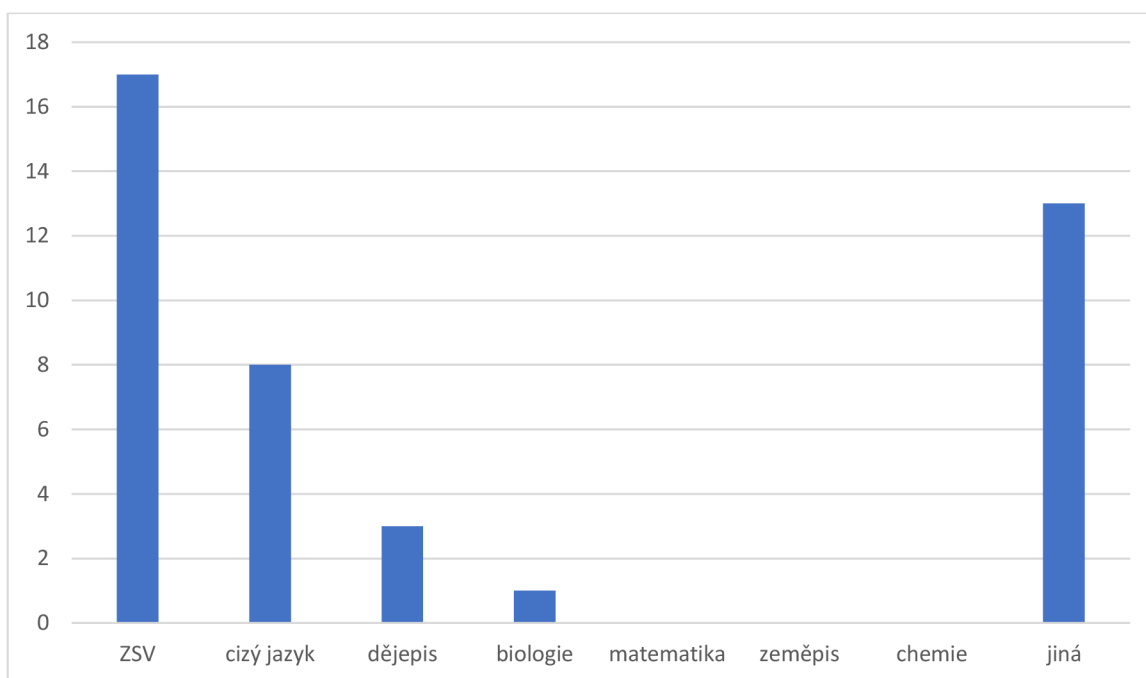
Ve třetí otázce jsme se dozvěděli délku působení jednotlivých respondentů ve školství. Jelikož byla v předchozí otázce nejpočetnější věková kategorie 51 let a více, jistě není překvapením, že i zde máme nejpočetnější skupinu více než 21 let praxe, konkrétně se jedná téměř o polovinu zúčastněných, 40,5 %, což odpovídá počtu 17 respondentů. Devět učitelů působí ve školství v délce od 11 do 15 let, jedná se o více než pětinu celkového počtu, 21,4 %. Další možnosti se liší již nepatrně, jedním až dvěma respondenty. Kategorie 6-10 let praxe je zastoupena 6 lidmi a vyjadřuje tak 14,3 %, v závěsu máme skupinu s délkou praxe od 16 do 20 let, která čítá 5 respondentů, tedy 11,9 %. Poslední dvě nejméně početné kategorie jsou zastoupeny třemi a dvěma

účastníky, přičemž ta nejméně početná opět, jako v předchozí otázce, reprezentuje nově začínající učitele, kteří ve škole působí teprve rok či dva a v našem výzkumu představují 4,8 %. Tři respondenti představují 7,1 % a chlubí se délkou praxe 3-5 let.

Otázka č. 4 – Jaká je Vaše druhá aprobace?

Graf č. 4:

Tabulka č. 4 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 4:

odpověď	počet	v %
základy společenských věd	17	40,5
cizí jazyk	8	19
dějepis	3	7,1
biologie	1	2,4
matematika	0	0
zeměpis	0	0
chemie	0	0
jiná	13	31

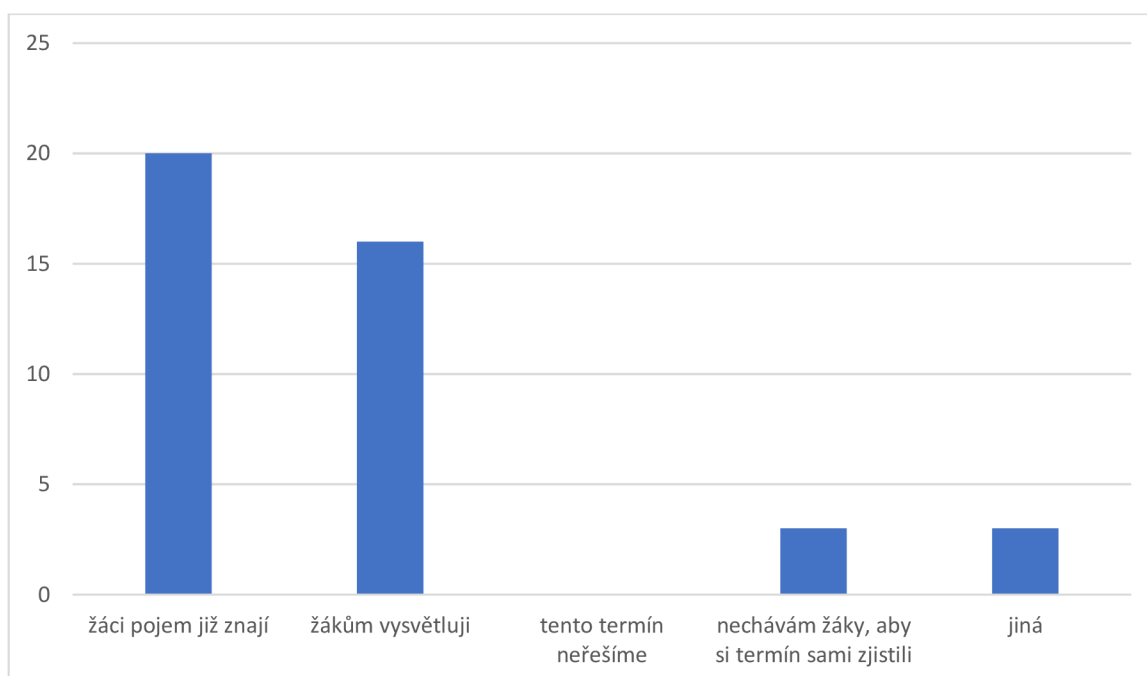
Čtvrtá otázka nám kromě českého jazyka a literatury přiblížila i druhou aprobaci našich respondentů. Nejvíce zastoupeným předmětem jsou základy společenských věd se 40,5 %, což v našem šetření představuje 17 účastníků. Druhou nejpočetnější skupinou je

odpověď „jiná“, kdy dotazovaní vyučují takový předmět, který nebyl v naší nabídce. Celkem byla tato možnost zaškrtnuta třináctkrát a v našem grafu tak odpovídá 31 %. Cizí jazyk vyučuje 8 učitelů a náleží jim téměř pětina, tedy 19 %.

Před samotným šetřením jsem předpokládala, že nejčastěji se nám v kombinaci s českým jazykem a literaturou bude objevovat dějepis. Mezi respondenty se však našly pouze tři takové odpovědi (7,1 %). Pouze jeden účastník vyučuje vedle českého jazyka také biologii a jemu tak patří 2,4 %. Matematika, zeměpis a chemie zůstávají v našem šetření bez zastoupení.

Otázka č. 5 – Pojem holocaust při výuce literatury o druhé světové válce:

Graf č. 5:

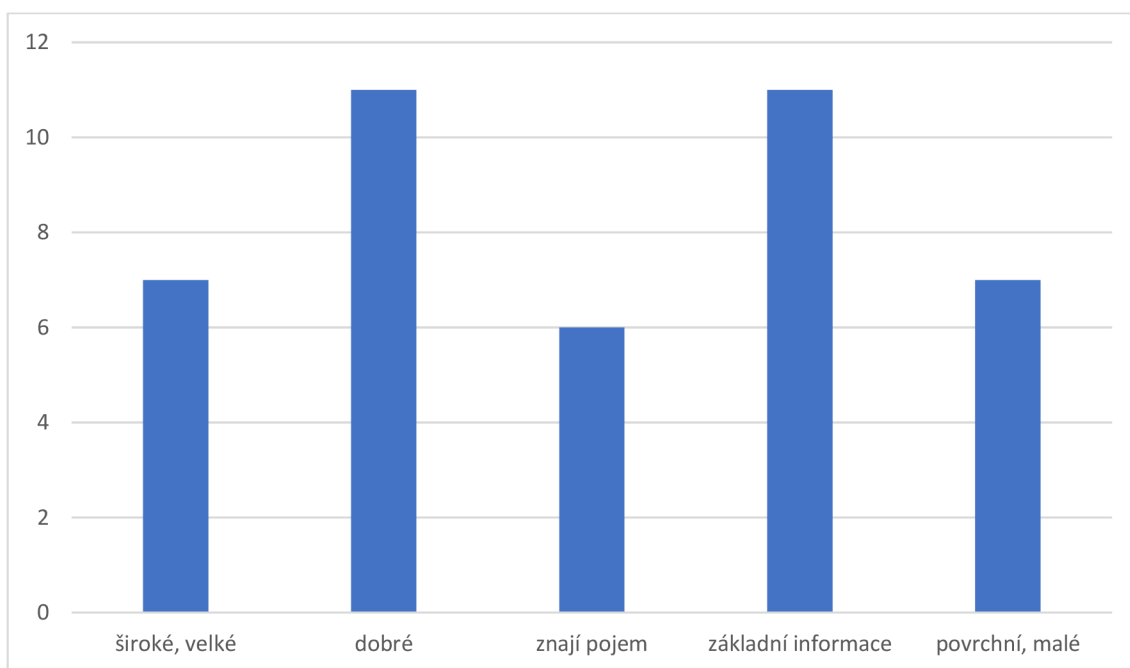
Tabulka č. 5 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 5:

odpověď	počet	v %
žáci pojem již znají	20	47,7
žákům vysvětlují	16	38,1
tento termín neřešíme	0	0
nechávám žáky, aby si termín sami zjistili	3	7,1
jiná	3	7,1

V pořadí pátá otázka zjišťovala, jak učitelé pracují s pojmem holocaust. Potěšilo mě, že možnost „tento termín neřešíme“ zůstala s nulovým počtem odpovědí, jelikož nám to ukazuje, že se danou tematikou na středních školách zabývají i učitelé českého jazyka a literatury. Téměř polovina respondentů, konkrétně 20 (47,7 %), uvedla, že žáci pojem již znají. Celkem 16 kolegů pedagogů termín holocaust žákům vysvětluje a s 38,1 % tvoří nejpočetnější skupinu. Shodně po třech zástupcích máme odpovědi „nechávám žáky, aby si termín sami zjistili“ a „jiná“. Každá z možností představuje 7,1 % z celkového počtu možných odpovědí.

Otázka č. 6 – Jaké mají, podle Vás, dnešní středoškoláci povědomí o tom, co to byl holocaust?

Graf č. 6:

Tabulka č. 6 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 6:

odpověď	počet	v %
široké, velké	7	16,7
dobré	11	26,2
znají pojem, mají povědomí o událostech	6	14,2
základní informace	11	26,2
povrchní, malé	7	16,7

V pořadí šestá otázka prvního dotazníku byla otevřená, což znamená, že neměla předem stanovené varianty odpovědi a respondenti měli možnost vyjádřit své myšlenky a názory vlastními slovy. Při vyhodnocování výzkumného šetření jsem jednotlivé odpovědi prošla a snažila se je zobecnit a poskládat do přehlednější tabulky podle podobnosti znění a smyslu. Zároveň jsem některé zajímavé vybrala a níže si je dovoluji citovat.

Odpovědi na tuto otázku jsou víceméně rovnoměrně rozděleny. Na jedné straně se nám objevují „široké, velké či dobré znalosti“, na straně druhé vidíme, že žáci mají jen „základní informace či malé a povrchní znalosti“. V pomyslném středu je odpověď „žáci znají, mají povědomí o událostech“.

„Docela dobré, někdy jsou tam malé nepřesnosti, ale ví, v jaké době, proč a v jakém rozsahu.“

„Dostatečné.“

„Dobré.“

„Znají pojem a přibližná fakta, berou to ale jako jednu z položek v dějinách.“

„Znají význam, možná ne všechny historické souvislosti.“

„Základní, alespoň vědí, že nějaký byl. Také, že se jednalo o židy.“

„Je to velmi individuální. Mnozí ví možná víc než já...“

„Mají, ale je to čím dál horší.“

„Něco vědí, nejsem si jistá, zda všichni.“

„Poměrně ucelenou ve vztahu k židovské komunitě, méně nebo vůbec k Romům, gayům, komunistům...“

„Povědomí mají, ale je to pro ně obtížně uchopitelné (jako i pro mnohé učitele). Mnozí jsou imunní vůči tomu, s jakou vážností je jim téma předkládáno.“

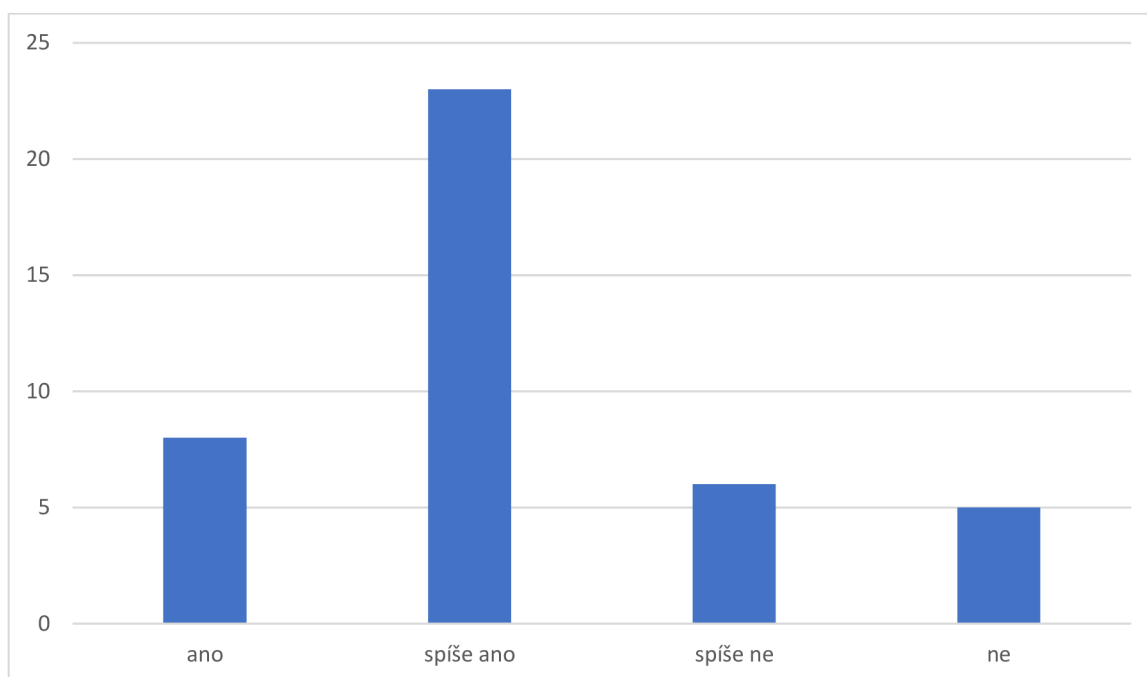
„Problematické.“

„Povrchní.“

„Velmi malé a nepřesné.“

Otázka č. 7 – Myslíte si, že je tato tematika ve škole dostatečně probírána?

Graf č. 7:

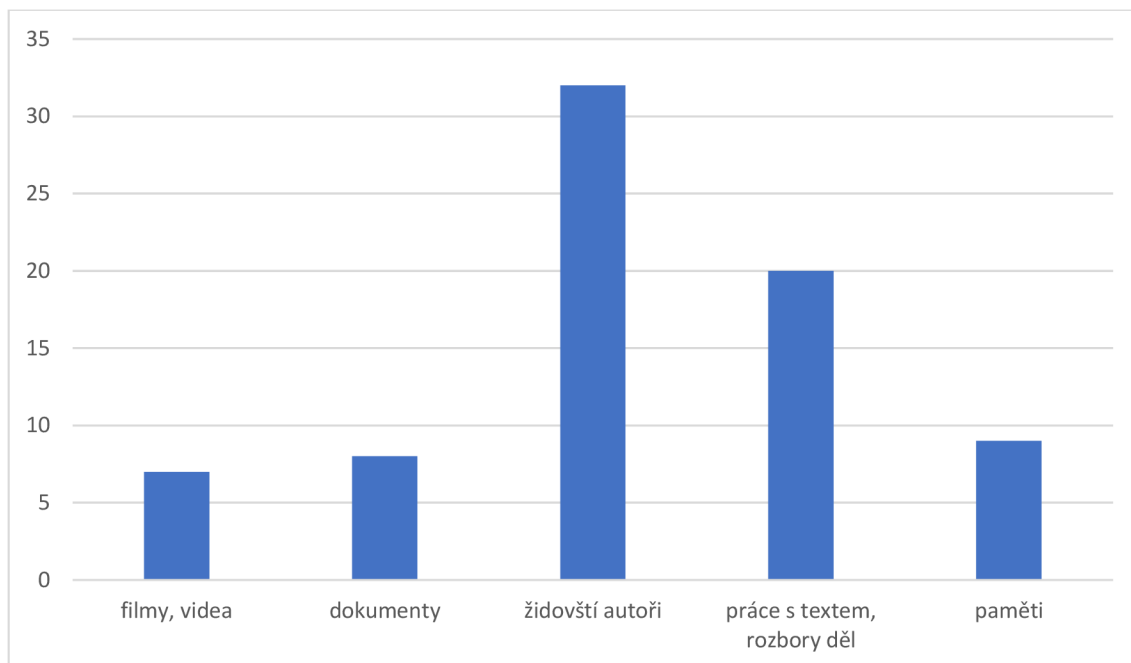
Tabulka č. 7 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 7:

odpověď	počet	v %
ano	8	19
spíše ano	23	54,8
spíše ne	6	14,3
ne	5	11,9

Následující otázka byla zaměřena na názor učitelů ohledně dostatečnosti probírání problematiky holocaustu na středních školách. Zde je nejvíce zastoupenou skupinou možnost „spíše ano“ s 23 odpověďmi a více než polovinou procent, tj. 54,8. Je to velmi příznivé zjištění. Ostatní odpovědi jsou zastoupeny v podobných počtech, odpověď „ano“ zvolilo celkem 8 pedagogů a tvoří téměř pětinu, 19 %. Záporné odpovědi „spíše ne“ představují 14,3 % s 6 zástupci a „ne“ 14,3 % s pěti účastníky. Pokud sečteme procenta podle kladných a negativních odpovědí, získáme 73,8 % pro ano a 26,2 % pro ne. Výsledky jsou příjemné, na druhou stranu jedna čtvrtina u volby „ne“ je stále vysoké číslo a myslím si, že bychom tomuto tématu měli ve školství věnovat přeci jen více času a snažit se tento výsledek zlepšit.

Otázka č. 8 – Jakým způsobem Vy sami v hodinách literatury probíráte s žáky holocaust (literaturu o něm, autory apod.)?

Graf č. 8:

Tabulka č. 8 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 8:

odpověď	počet	v %
filmy, videa	7	9,2
dokumenty	8	10,5
židovští autoři	32	42,1
práce s textem, rozborů děl	20	26,3
paměti	9	11,9

Osmá otázka byla rovněž otevřená, učitelé tudíž mohli vlastními slovy popsat své metody a způsoby, které při výuce o holocaustu běžně používají. Pro přehlednost jsem odpovědi zobecnila a vyjádřila je pomocí grafu a tabulky. Každý učitel uvedl několik metod, které ve své výuce využívá, dochází tedy ke kombinacím několika různých způsobů pojetí tématu. Nejčastěji se s problematikou setkávají při výkladu literatury židovských autorů, s tím je spojena práce s textem a rozborů jejich děl. Méně zastoupena byla metoda filmu, videoukázek či dokumentů. Devět respondentů uvedlo, že do výuky zařazují také memoárovou literaturu, což odpovídá 11,9 %. V této otázce bychom mohli potvrdit naši třetí hypotézu.

Některé odpovědi mě zaujaly natolik, že si zaslouží být citovány.

„Nejčastěji skrze autory, kteří se sami ocitli v koncentračním táboře. Skrze jejich zážitky/knihy.“

„Pomocí zjišťování si informací samotnými studenty. Práci s textem a videi. Dále také referáty.“

„Práce s texty, videoukázky pro lepší představení problematiky, osobní příběhy spisovatelů (rozhovory s Lustigem na YouTube, pozvali jsme pamětníky...).“

„Pracovní listy, ukázky z knih, videa.“

„V literatuře se tématu druhá světová válka a šoa věnuji zhruba měsíc. V hodinách téma procházíme na příkladu různých autorů a děl, žákům dávám čist soubor črt Medailony a mladším Mause. V dějepisu pak skrze dokumenty, očitá svědectví a paměti (Moje dlouhé mlčení).“

„V literatuře po 2. světové válce probíráme autory české i světové, kteří si holocaust prožili nebo o něm píšou, a to jak autory, kteří ho zpracovávají ve formě umělecké literatury, tak autory, jejichž literatura je spíše memoárová.“

„V literatuře jsou důležitější témata.“

„Přináším do hodin knížky, čteme ukázky, debatujeme o tématu.“

„Pomocí dokumentů, filmů, uměleckých i neuměleckých textů.“

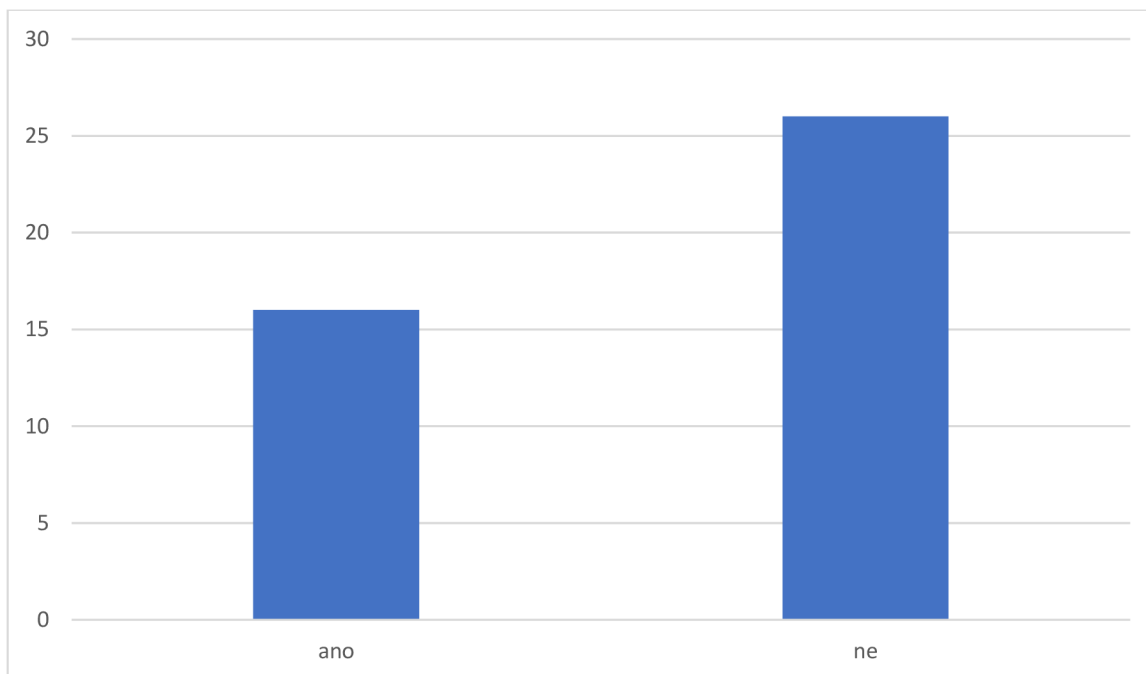
„Nejprve zjistím, kolik toho žáci ví a pak uzpůsobím výuku.“

„Info o holocaustu, o autorech, čtení textů, návštěva Židovského muzea v Praze + workshop, doporučení četby s touto tematikou pro různé věkové kategorie, srovnání holocaustu a genocid provedených Stalinem.“

„Čteme, mluvíme, děláme projekty, jezdíme do Terezína, Auschwitzu atd.“

Otázka č. 9 – Využíváte při výuce tzv. ego dokumenty (memoáry), tj. paměti přeživších sepsané s odstupem času?

Graf č. 9:

Tabulka č. 9 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 9:

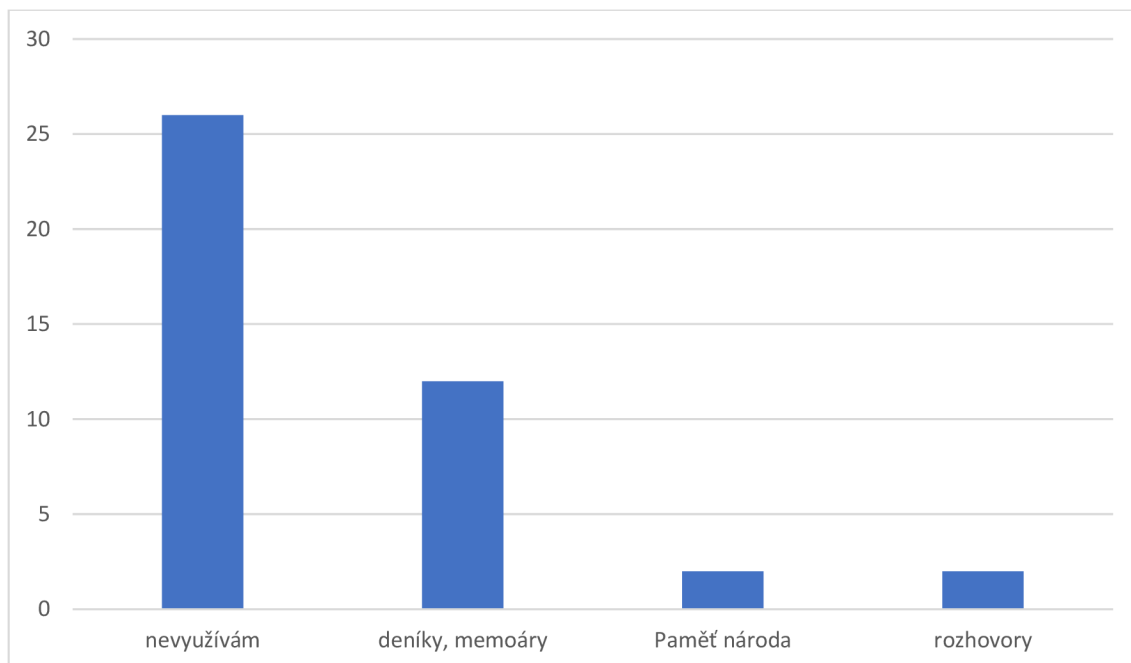
odpověď	počet	v %
ano	16	38,1
ne	26	61,9

Devátá otázka se zabývala využíváním ego dokumentů při výuce českého jazyka a literatury. Zde dominuje varianta „ne“ s 26 odpověďmi, což představuje 61,9 %. Kladně odpovědělo 16 vyučujících a mají tak zastoupení o něco nižší, přesně 38,1 %. V předchozí otázce se metoda využití paměti objevila pouze u devíti učitelů, což představuje 11,9 % a tím byla hypotéza č. 3 potvrzena. Zde vidíme, že nám na využití ego dokumentů kladně odpovědělo 16 respondentů, tj. 38,1 % a hypotéza je tedy vyvrácena. Tuto skutečnost si vysvětlují tak, že vyučující do paměti počítají i díla vytvořená židovskými přeživšími a vzniklá několik let po válce, nikoliv ke konci života. Často se v odpovědích skloňovalo jméno Arnošta Lustiga, Ladislava Fukse či Anny Frankové. Uvedení autoři jsou dokonce zařazeni i do povinné četby. Naše práce je však zaměřena na ego dokumenty sepsané několik desetiletí po válce, nejčastěji právě na samém konci života.

Otázka č. 10 – Pokud jste odpověděli ano, stručně napište, co přesně a jakým způsobem využíváte?

Graf č. 10:

Tabulka č. 10 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 10:

odpověď	počet	v %
nevyžívám	26	61,9
deníky, paměti	12	28,5
Paměť národa	2	4,8
rozhovory	2	4,8

I v desáté otázce měli učitelé možnost otevřené odpovědi. Podělili se s námi o konkrétní metody a způsoby využití memoárů ve výuce. Nejčastější odpovědí bylo „nevyžívám“, dále se objevuje práce s paměťmi či deníky, využití Paměti národa nebo rozhovory. V této otázce se nám memoáry objevují dvanáctkrát, což odpovídá 28,5 % a i zde by tedy hypotéza č. 3 byla vyvrácena.

Několik zajímavých a přínosných odpovědí uvádím níže.

„Využil jsem např. Deník Anne Frankové nebo Deník Ruth Maierové, kde rozebíráme, jaký obraz si v denících vytvářely, adresáta textu atd.“

„Skupinová práce s textem.“

„Pracujeme se vzpomínkami v archivech (USC Shoah Foundation, Paměť národa), čteme např. Věru Kohnovou.“

„Používám paměti rodáků z místa, kde sídlí naše škola.“

„Online dokumenty, literaturu, záznamy pamětníků.“

„Např. ukázkou z díla Mengeleho děvče, vysvětlujeme si na tom, zda je to beletrie, nebo naučná literatura a proč.“

„Helga Hošková – Weisová, práce s textem, rozhovor s ní – filmový záznam.“

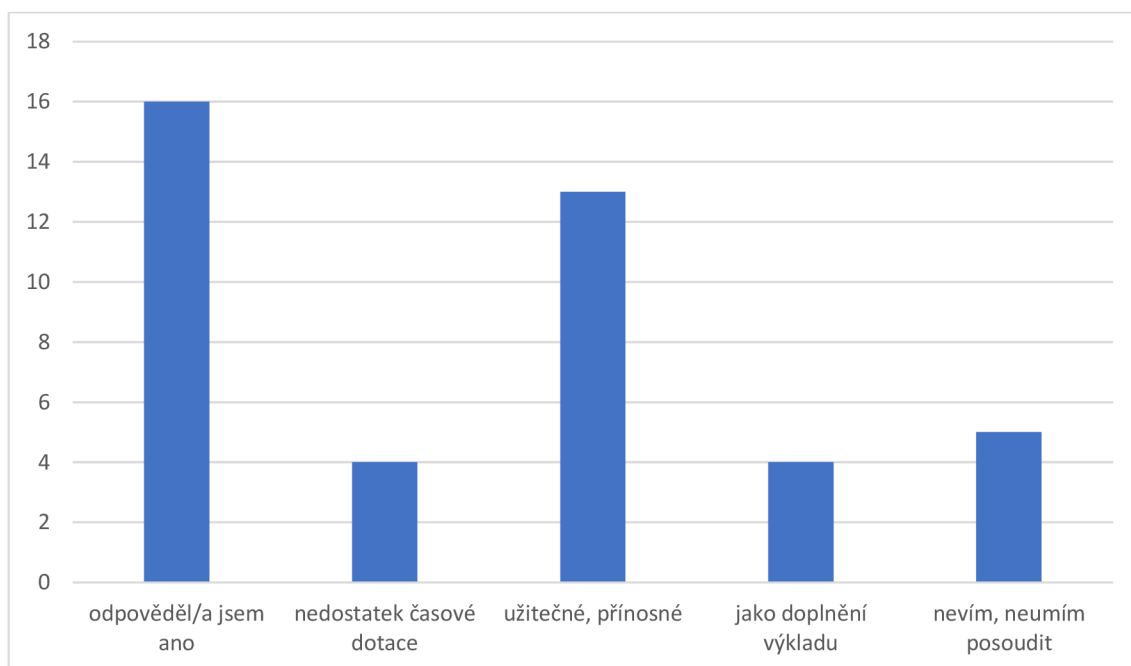
„Dosud mě to nenapadlo – děkuji za nápad :-).“

„Odpověděla jsem ne.“

„Nevyužívám.“

Otázka č. 11 – Pokud jste odpověděli ne, napište Váš názor na využití takové literatury v hodinách.

Graf č. 11:

Tabulka č. 11 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 11:

odpověď	počet	v %
odpověděl/a jsem ano	16	38,1
nedostatek časové dotace	4	9,5
užitečné, přínosné	13	31
jako doplnění výkladu	4	9,5
nevím, neumím posoudit	5	11,9

Jak již víme z předchozí otázky, 16 respondentů odpovědělo „ano, využívám ego dokumenty při výuce“. Pro zbylých 26 byla určena tato otázka, kde měli prostor pro vyjádření svého názoru zahrnutí takové literatury do procesu vzdělávání. Celkem 13 z nich odpovědělo, že to považují za přínosné či užitečné (31 %), pětkrát se sešla odpověď „nevím, neumím posoudit“ (11,9 %), 4 vyučující by zařadili paměti jen jako doplnění výkladu a opět 4 argumentují nedostatkem časové dotace (9,5 %).

Vybrané odpovědi našich respondentů z řad vyučujících českého jazyka a literatury na středních školách.

„Vzhledem k časové dotaci nelze stihnout.“

„Příležitostně bych takovou literaturou výklad doplnila.“

„Myslím, že by to bylo vhodné, a zkusím to.“

„Mám raději autentické zážitky. Spekulativní jí míra "lži" v ego dokumentech.“

„Literaturu používám – i např. deniky.“

„Je to reálné spíš v semináři, v hodinách na to není prostor.“

„Bylo by to určitě vhodné, ale časově můžu zařadit opravdu jen zmínky. Prostor by tyto dokumenty měly dostat hlavně v hodinách dějepisu.“

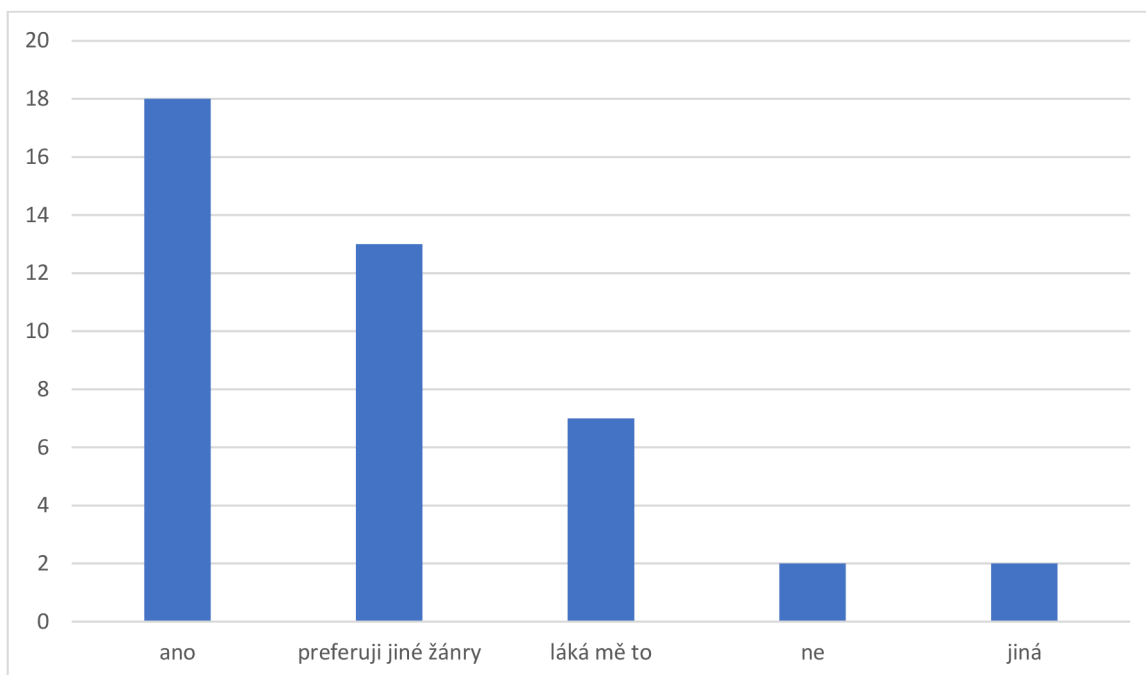
„Je to skvělý nápad.“

„Vhodné, především v dějepisu, autentičnost, emocionalita.“

„Odpověděl jsme ano.“

Otázka č. 12 – Zajímáte se Vy sami o tento druh literatury?

Graf č. 12:

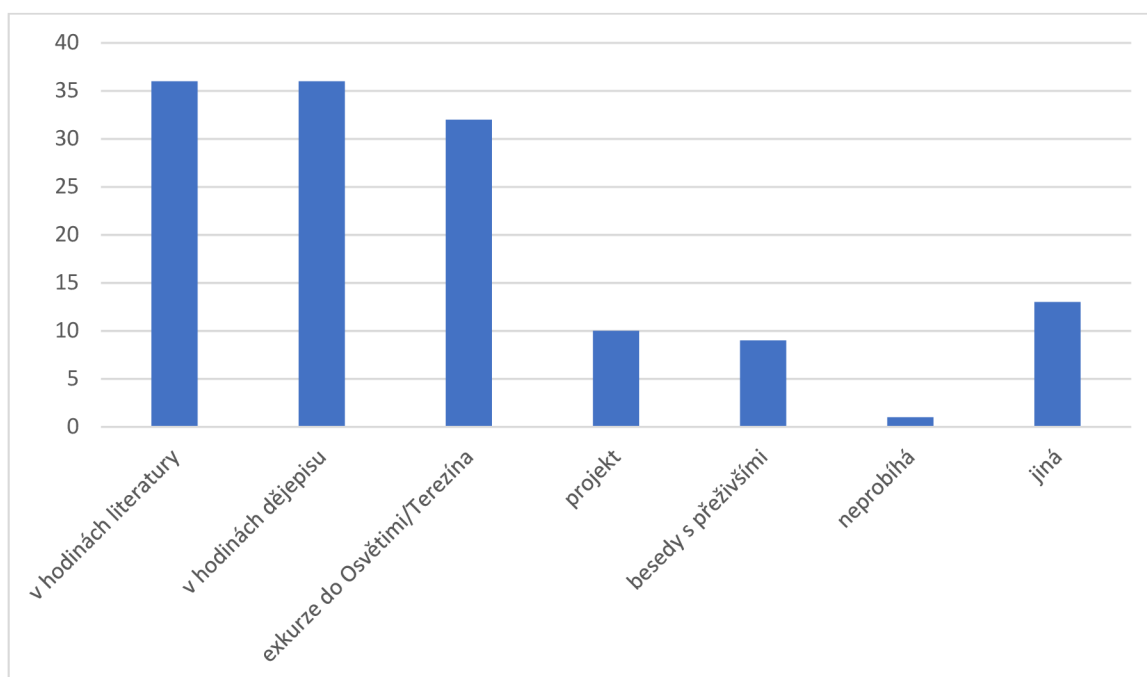
Tabulka č. 12 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 12:

odpověď	počet	v %
ano	18	42,9
preferuji jiné žánry	13	31
láká mě to	7	16,7
ne	2	4,7
jiná	2	4,7

Nyní nás zajímalo, zda se o memoárovou literaturu zajímají i sami středoškolští učitelé. Celkem 18 (42,9 %) z nich se o tento žánr zajímá i ve svém volném čase, dalších 7 (16,7 %) tento druh literatury láká. Třináct respondentů (31 %) preferuje jiné žánry a pouze dvě odpovědi (4,7 %) zvolilo zápornou odpověď. Dvakrát byla také vybrána možnost „jiná“.

Otázka č. 13 – Jakým způsobem na Vaší škole probíhá osvěta o holocaustu?

Graf č. 13:

Tabulka č. 13 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 13:

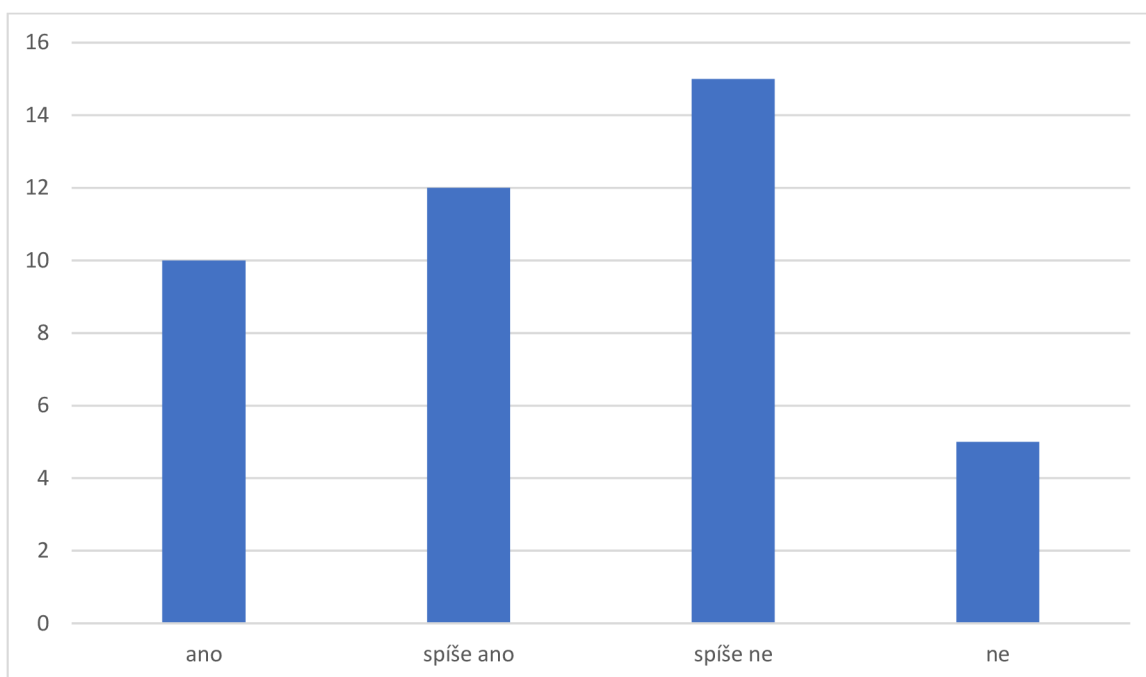
odpověď	počet	v %
v hodinách literatury	36	25,9
v hodinách dějepisu	36	25,9
exkurze do Osvětimi/Terezína	33	23,7
projekt	10	7,2
besedy s přeživšími	9	6,5
neprobíhá	1	0,7
jiná	14	10,1

Zjišťovali jsme také způsoby, kterými probíhá osvěta o dané tematice na školách, na kterých naši dotazovaní působí. Jednalo se o otázku s větším počtem možných odpovědí. Nejvíce a zároveň shodně zastoupené jsou odpovědi „v hodinách literatury“ a „v hodinách dějepisu“. Každou z možností vybralo celkem 36 respondentů a získaly tak téměř 26% zastoupení, tedy více než čtvrtinu. Třiatřicet výběrů má varianta „exkurze do Osvětimi/Terezína“ a tvoří téměř čtvrtinu celkového počtu, přesně 23,7 %. Projekty související s holocaustem se chlubí 10 učitelů, kteří představují 7,2 %. O jednu odpověď méně získala možnost „besedy s přeživšími“, což odpovídá 6,5 %. Celkem 14 pedagogů

(10,1 %) zvolilo možnost „jiná“, z čehož se dá usoudit, že u nich na škole osvěta probíhá ještě jiným způsobem či jinou metodou, než náš výzkum nabízel. V šetření se nám objevila pouze jedna záporná odpověď, která tak netvoří ani jedno celé procento. Tento výsledek je více než uspokojivý a budeme doufat, že v případném další šetření se tato odpověď objeví bez zastoupení.

Otázka č. 14 – Uvítali byste více časové dotace pro tuto problematiku?

Graf č. 14:

Tabulka č. 14 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 14:

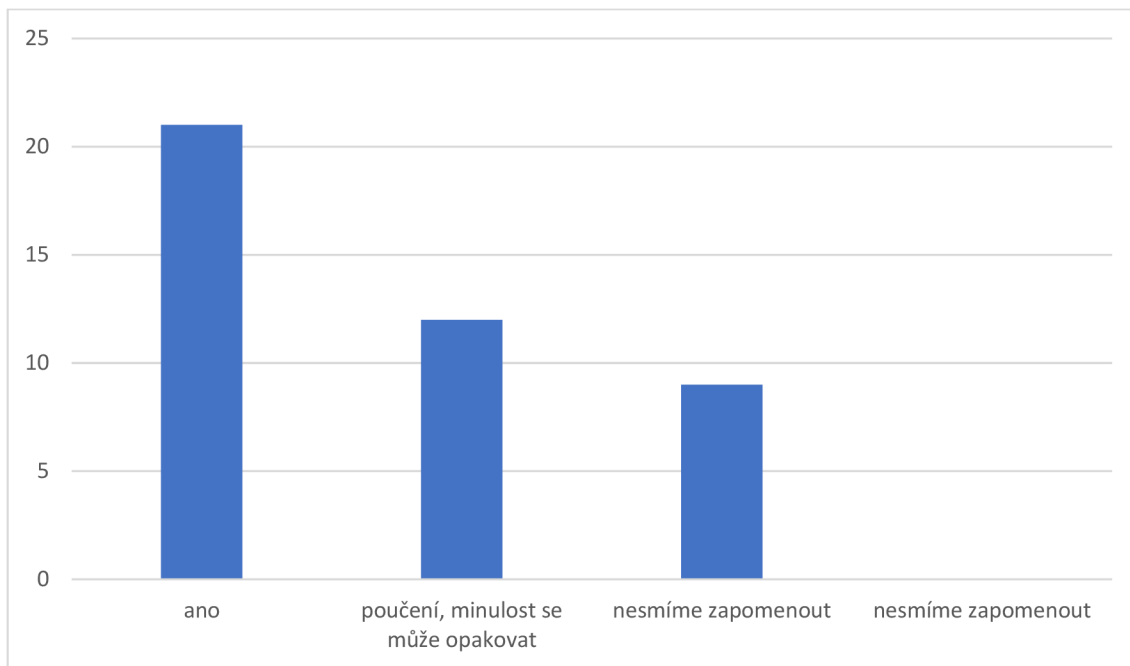
odpověď	počet	v %
ano	10	23,8
spíše ano	12	28,6
spíše ne	15	35,7
ne	5	11,9

V jedné z posledních otázek jsme se zajímali o to, zda by naši respondenti uvítali více časové dotace pro výuku jedné z nejhorších událostí v novodobé historii. Uvědomuji si, že problematika časové dotace je velmi ošemetným tématem. Probírané látky je velké množství a času je naopak málo, zajímal mě tedy jejich postoj, který může mnoho prozradit o důležitosti této tematiky. V této otázce máme asi nejvíc rozprostřené

odpovědi. Nejvíce účastníků šetření zvolilo možnost „spíše ne“ (15 = 35,7 %). V závěsu máme možnost „spíše ano“ s 12 odpověďmi (28,6 %). Pro „ano“ bylo 10 učitelů (23,8 %) a „ne“ zvolilo 5 respondentů (11,9 %).

Otázka č. 15 – Myslíte si, že je důležité tematiku holocaustu vyučovat a žákům připomínat? Proč ano, proč ne?

Graf č. 15:

Tabulka č. 15 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 15:

odpověď	počet	v %
ano	21	50
ano, poučit se, minulost se může opakovat	12	28,6
ano, nesmíme zapomenout	9	21,4
ne	0	0

V předposlední otázce našeho prvního dotazníku nás zajímal názor učitelů na důležitost vyučovat žáky o holocaustu. Již první pohled na tabulku a graf nás musí potěšit, jelikož se neobjevila žádná odpověď, že toto téma není důležité. Všech 42 respondentů považuje za důležité připomínat budoucím generacím historii minulého století. Nejčastěji uváděnými důvody je poučení se z minulosti, aby se znovu neopakovala a také, že nesmíme zapomenout na to, co se stalo.

I zde uvádím několik příkladů odpovědí:

„Znovu a znovu připomínat, varovat před zneužitím moci obecně. Výchova k lidské důstojnosti, toleranci, respektu.“

„Určitě ano. Je to tak hrůzný obraz lidského chování, že o něm nelze neučit. Nelze zapomenout. I další generace to musí vědět.“

„Určitě ano – člověk se má z historických chyb poučit, aby se neopakovaly.“

„Nedávná historie, která se v některých zemích stále děje!“

„Myslím, že ano. Je to jedno z témat, které dokáže vyvolat emoce v jakémkoli věku, u každého inteligentního člověka. Mělo by to být pro každého odstrašujícím příkladem. A také si myslím, že je to jakýmsi podnětem k přehodnocení si životních priorit.“

„Ano. Problematika je stále živá. Vyšla v posledních letech spousta knih o tomto tématu a děti chtějí vědět víc.“

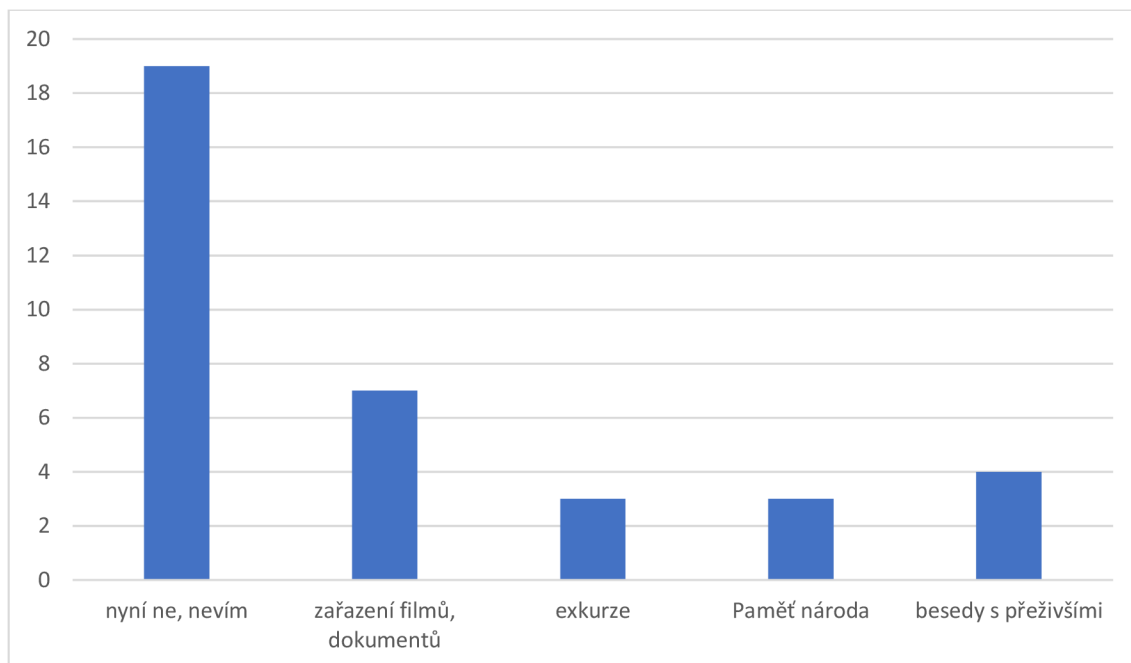
„Ano, paměť je krátká a děravá záležitost, je důležité znát historii pro neopakování hrůz, opakování chyb apod., dnes je navíc holocaust občas nejen bagatelizovaný, ale dokonce i popíraný.“

„Historie učí, nesmí se zapomenout.“

Otázka č. 16 – Máte vy sami nějaké nápady či postřehy, jak obohatit výuku, aby měli žáci o téma holocaustu větší zájem?

Graf č. 16:

Tabulka č. 16 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 16:

odpověď	počet	v %
nyní ne, nevím	19	45,2
zařazení filmů, dokumentů	7	16,7
exkurze	3	7,1
Paměť národa	3	7,1
besedy s přeživšími	4	9,6
paměti	6	14,3

V poslední otázce jsme se ptali našich pedagogů na další zajímavé metody pro obohacení výuky a zvětšení zájmu žáků o dané téma. Téměř polovinu (45,2 %) v tu chvíli nic nenapadlo. Objevují se metody, se kterými jsme i my v dotazníku pracovali a které byly nabízeny u otázek jako varianta výběru. Nová metoda zazněla pouze jedna, a to využití Paměti národa, což je internetová stránka, která od roku 2008 funguje jako sbírka vzpomínek pamětníků. Určitě bych chtěla v mé kariéře pedagoga tento projekt zařadit do vlastní výuky.

Níže cituji několik vybraných odpovědí našich respondentů.

„Využít výpovědi přeživších.“

„Propojit více zdrojů informací (text, obrazový dokument, exkurze apod.). Zapojit žáky do vyhledávání informací.“

„Nemutit. Mluvit s nimi obecně o genocidách, chování a rolích lidí, o šikaně.“

„Není nad dotyk reality.“

„Myslím, že je téma zvládnuté dostatečně.“

„Moje zkušenost je spíše opačná, žáci jsou často přesyceni příběhy o tomto utrpení, etický rámec jim je jasný, nepochybují o "dobru a zlu".“

„Dokud to je možné, tak besedy s přeživšími nebo s historiky. Výborný je web paměť národa. V posledních letech je o toto téma zvýšený zájem i díky knihám (Tatér z Osvětimi, Hana).“

„Dle mého je to jedna u těch témat, které je zajímavá tak či tak.“

„Zapojení studentů do akcí typu pokládání Stolpersteinů, návštěva synagogy.“

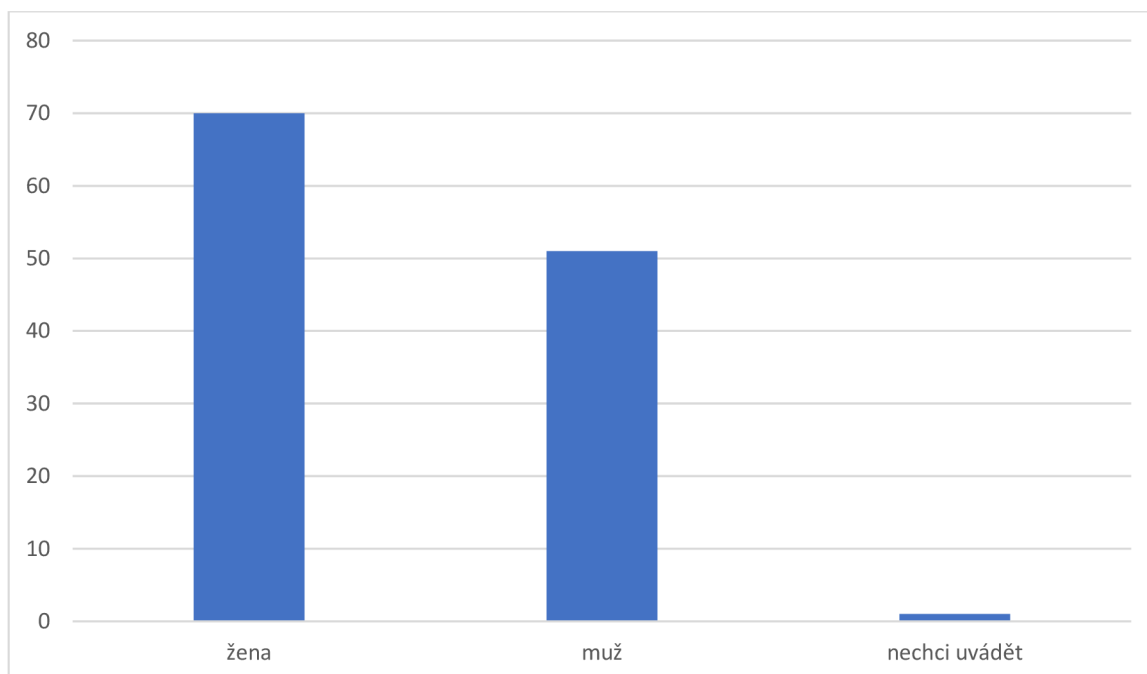
„Ne, řekl bych, že je to i tak stále atraktivní téma.“

4.6.2 DOTAZNÍK PRO ŽÁKY STŘEDNÍCH ŠKOL

Druhý dotazník byl cílen na žáky středních škol různého typu. V úvodních otázkách jsme opět zjišťovali základní údaje žáků (věk, pohlaví, typ školy, ročník), abychom si přiblížili vzorek našich respondentů. Následovaly otázky zaměřené na znalosti pojmu holocaust, na způsoby výuky této problematiky a osvěty o šoa na středních školách, kde naši zúčastnění studují, na postoje k využití memoárové literatury k přiblížení atmosféry dané doby apod.

Otázka č. 1 – Jaké je Vaše pohlaví?

Graf č. 17:

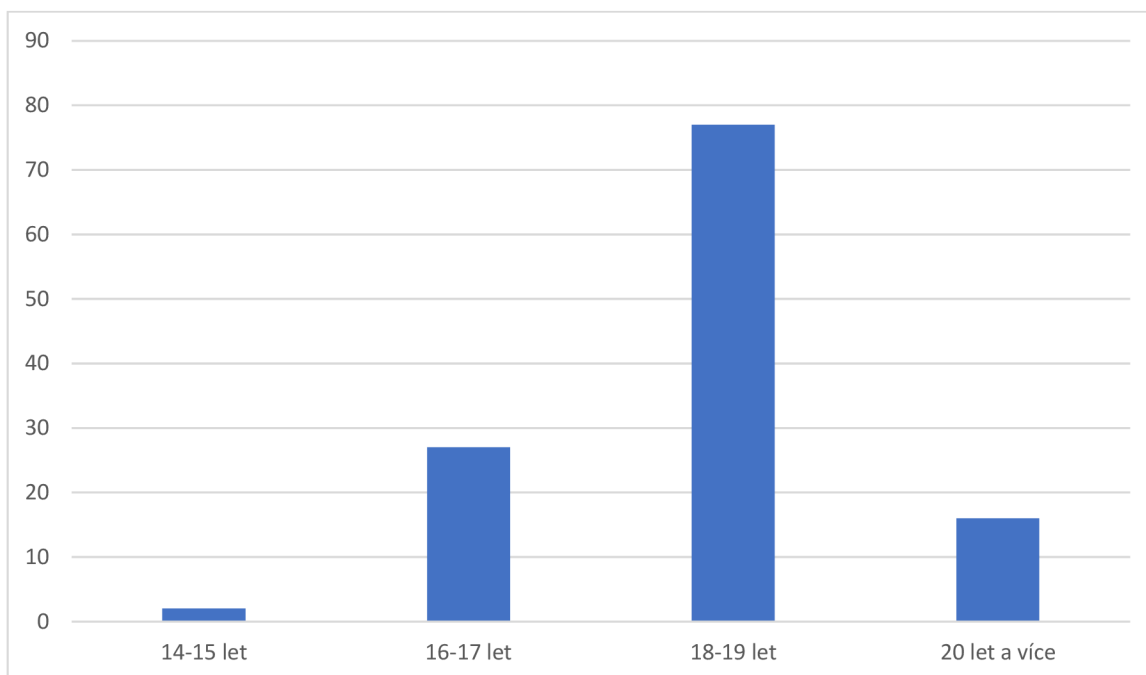
Tabulka č. 17 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 1:

odpověď	počet	v %
žena	70	57,4
muž	51	41,8
nechci uvádět	1	0,8

V první otázce jsme se dozvěděli, že nejvíce zastoupenou skupinou dotazovaných jsou dívky, které s číslem 70 tvoří 57,4 % z celkového počtu získaných odpovědí. Chlapců je 51 a získali 41,8% zastoupení. Pouze jeden respondent si nepřál uvádět své pohlaví a tvoří 0,8 %.

Otázka č. 2 – Kolik je Vám let?

Graf č. 18:

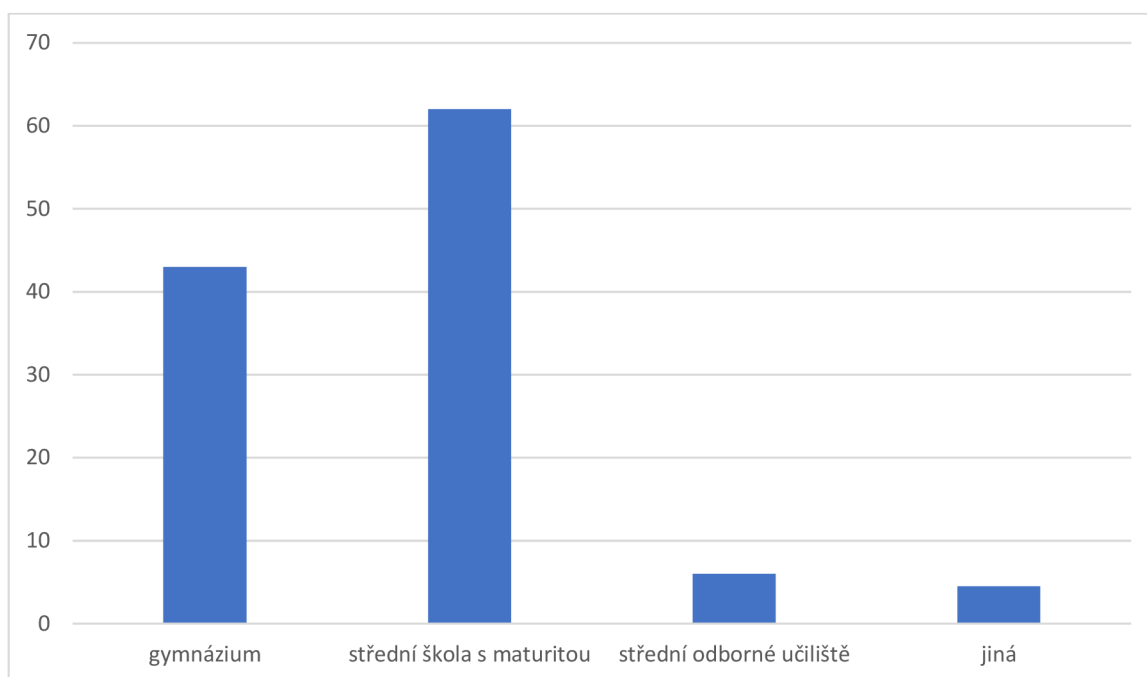
Tabulka č. 18 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 2:

odpověď	počet	v %
14-15 let	2	1,6
16-17 let	27	22,2
18-19 let	77	63,1
20 let a více	16	13,1

V pořadí druhá otázka dotazníku zjišťovala věk žáků, kteří byli ochotni vyplnit náš dotazník. Více než polovina zúčastněných je ve věku 18-19 let (63,1 %). Žáků mezi 16. a 17. rokem je 27 (22,2 %). Dvacet let a více je šestnácti respondentům (13,1 %). Nejméně zastoupenou skupinou jsou pak respondenti ve věku 14-15 let (1,6 %). Máme tak zastoupeny všechny nabízené věkové kategorie, což odpovídá všem ročníkům středních škol, přičemž největší procento zúčastněných budou tvořit vyšší ročníky, kde se dají předpokládat také širší znalosti o holocaustu.

Otázka č. 3 – Jakou školu navštěvujete?

Graf č. 19:

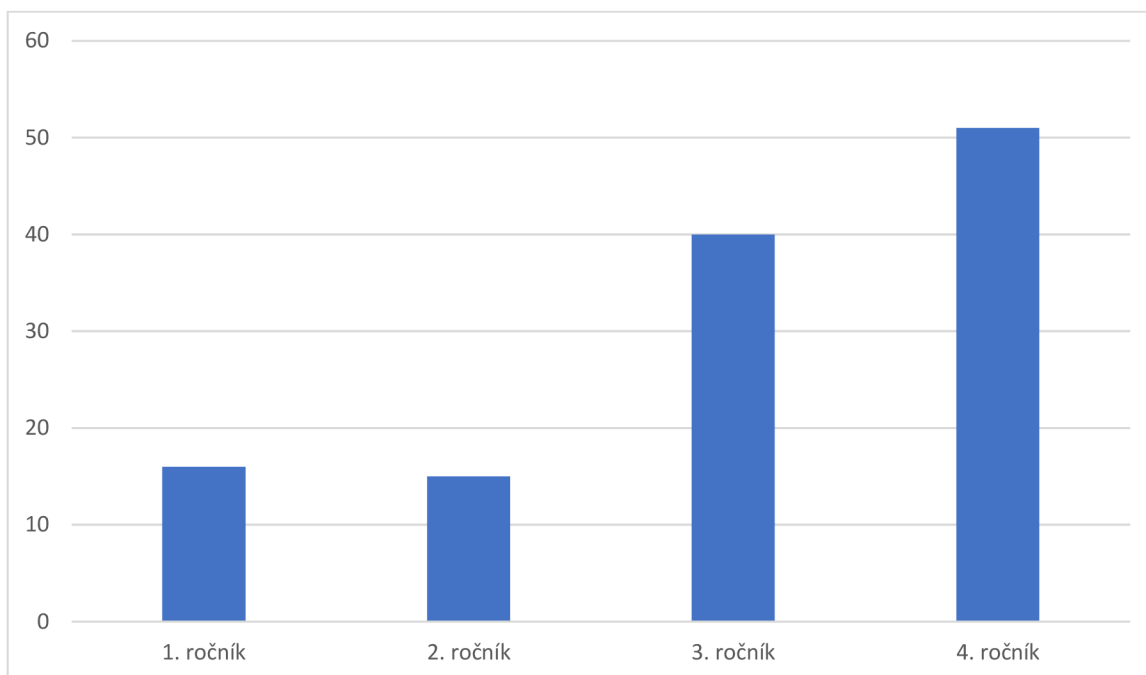
Tabulka č. 19 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 3:

odpověď	počet	v %
gymnázium	43	35,3
střední škola s maturitou	62	50,8
střední odborné učiliště	6	4,9
jiná	11	9

Další otázka zjišťovala, na kterém typu střední školy zúčastnění žáci studují. Z naší nabídky polovina studuje na střední škole s maturitou (62 = 50,8 %). Gymnazistů se nám sešlo 43 a představují více než třetinu účastníků výzkumu (35,3 %). Střední odborné učiliště navštěvuje 6 respondentů (4,9 %). Jiný typ střední školy studuje celkem 11 žáků, což odpovídá 9 %.

Otázka č. 4 – Jsem studentkou/studentem:

Graf č. 20:

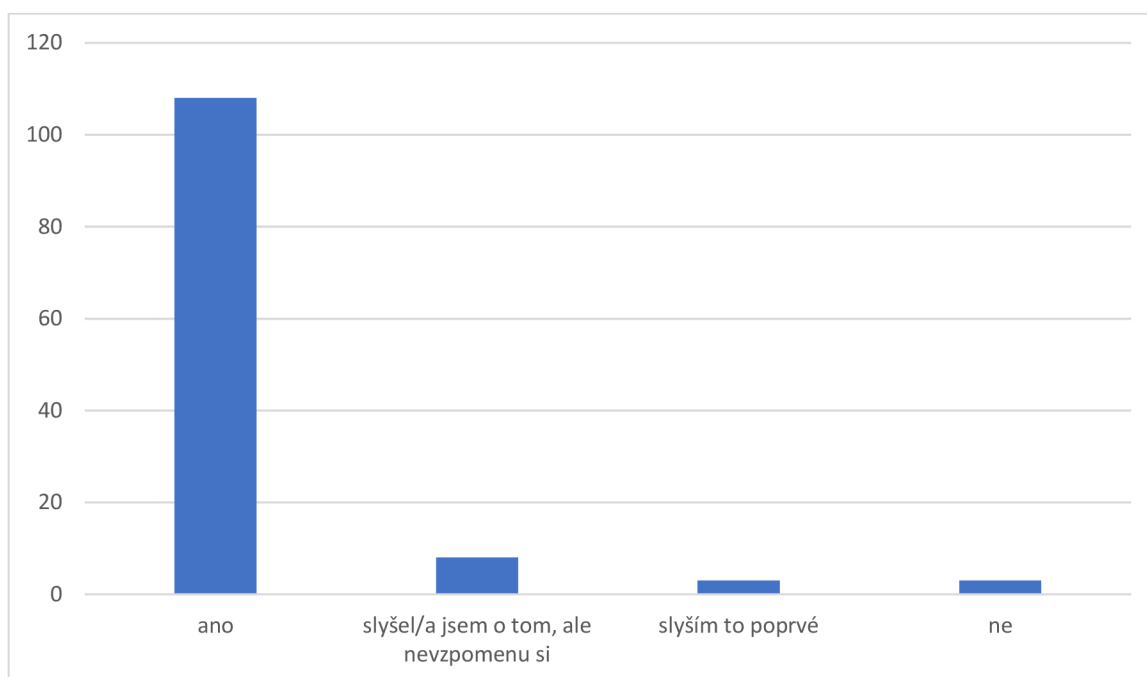
Tabulka č. 20 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 4:

odpověď	počet	v %
1. ročník	16	13,1
2. ročník	15	12,3
3. ročník	40	32,8
4. ročník	51	41,8

Poslední otázkou zaměřenou na základní údaje o našich respondentech bylo zjištění, který ročník v době vyplnění tohoto dotazníku studují. Výsledky potvrzují naše předpoklady zmiňované v otázce č. 2. V závěrečném ročníku čtyřletých středních škol studovalo v době šetření 51 žáků (41,8 %). Třetí ročník je zastoupen čtyřiceti respondenty s 32,8 procenty z celkového počtu. První a druhý ročník se liší pouze jedním respondentem, přičemž 16 zúčastněných zvolilo možnost „1. ročník“ (13,1 %) a 15 zvolilo možnost „2. ročník“ (12,3 %).

Otázka č. 5 – Víte, co to byl holocaust?

Graf č. 21:

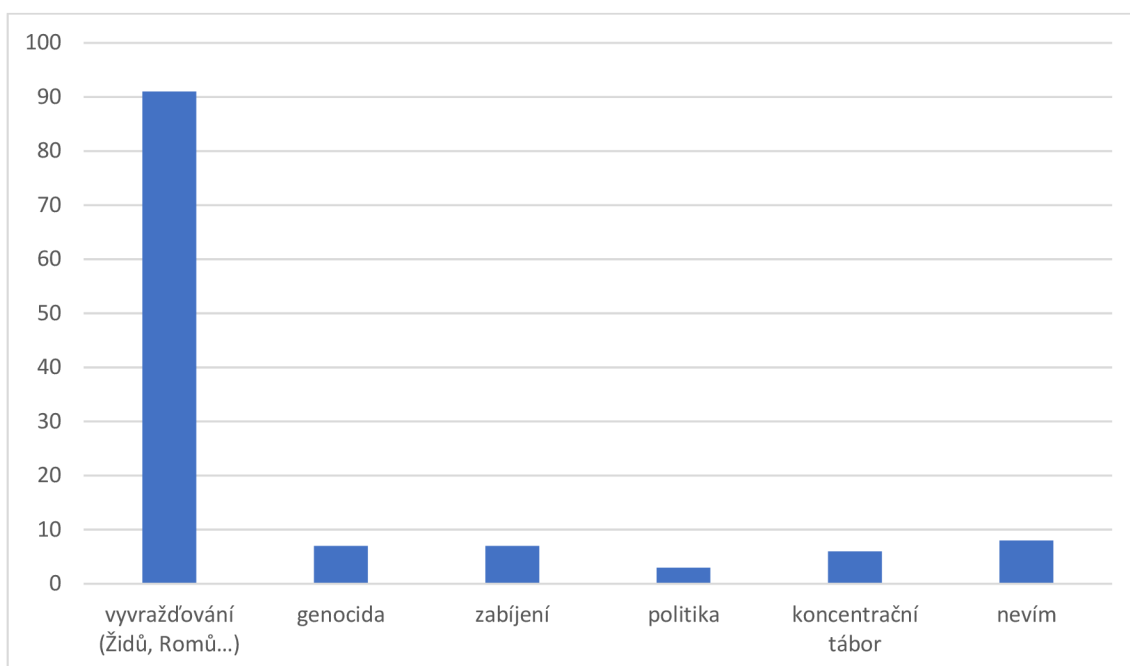
Tabulka č. 21 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 5:

odpověď	počet	v %
ano	108	88,4
slyšel/a jsem o tom, ale nevzpomenu si	8	6,6
slyším to poprvé	3	2,5
ne	3	2,5

V páté otázce nás zajímalo, zda naši respondenti znají pojem holocaust. Výsledky této otázky jsou více než uspokojivé. Převážná většina dotazovaných zvolila odpověď „ano“, přesněji 108 respondentů (88,4 %). Možnosti „ne“ a „slyším to poprvé“ se ve výsledcích dotazníku objevily třikrát (2,5 %) a 8 žáků pojem slyšelo, ale nevzpomnělo si na význam. Jednalo se převážně o zástupce mladší věkové kategorie a nižších ročníků, což se dalo předpokládat vzhledem k tomu, že dějiny 20. století se detailněji probírají ve 4. ročníku. Nicméně povědomí by samozřejmě měli mít alespoň ze základní školy. Touto otázkou je vyvrácena naše první hypotéza.

Otázka č. 6 – Vysvětlete holocaust vlastními slovy.

Graf č. 22:

Tabulka č. 22 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 6.

odpověď	počet	v %
vyvraždování (Židů, Romů...)	91	74,6
genocida	7	5,7
zabíjení	7	5,7
politika	3	2,5
koncentrační tábor	6	4,9
nevím	8	6,6

V šesté otázce nebyly žádné možnosti, jelikož se jednalo o vysvětlení pojmu holocaust vlastními slovy. Respondenti tak měli příležitost prokázat své znalosti a podat vlastní definici. Tyto odpovědi jsem důkladně prošla a vytvořila tabulku s nejčastěji uváděnými vysvětleními, abychom měli představu, jaké jsou výsledky. Nakonec jsem vybrala několik příkladů, které níže cituji. I tato otázka nám dokazuje, že respondenti pojem znají, hypotézu č. 1 můžeme tedy skutečně vyvrátit.

Pro představu, jak žáci odpovídali, jsem vybrala několik příkladů, které níže přikládám.

„Vymazávání židů a dalších etnických skupin během druhé světové války.“

„Utiskování Židů, vraždění Židů a jejich pronásledování.“

„Nacistická ideologie v průběhu 2. sv. války, kterou se nacisté snažili uplatnit. Měla podobu zvýhodňování a vyzdvihování "čisté" árijské rasy a cílené genocidy "podřadných" národů (zejm. slovanských) a skupin obyvatel (Židé, Romové, lidé s postižením, homosexuálové...).“

„Systematicky plánované vyvražďování určitého obyvatelstva.“

„Systematické vyvražďování zejména Židů prováděno nacisty, dále vyvražďovali Romy, homosexuály, lidi s nějakými psychickými či fyzickými vadami.“

„Řešení židovské otázky nacisty za druhé světové války. Pracovní tábory, vyhlazovací tábory, 6 milionů židů výhradně z Polska bylo zlikvidováno. Vyhlazovací tábory Osvětim, Birkenau.“

„Během 2. světové války nacistická Třetí říše cíleně vyhlazovala osoby židovského původu v koncentračních táborech.“

„Násilné utlačování menšinových skupin občanů. Židé, Romové atd.“

„Německá čistka ve světě.“

„Koncentrák.“

„Hitler. Vraždění židů, čistokrevná rasa.“

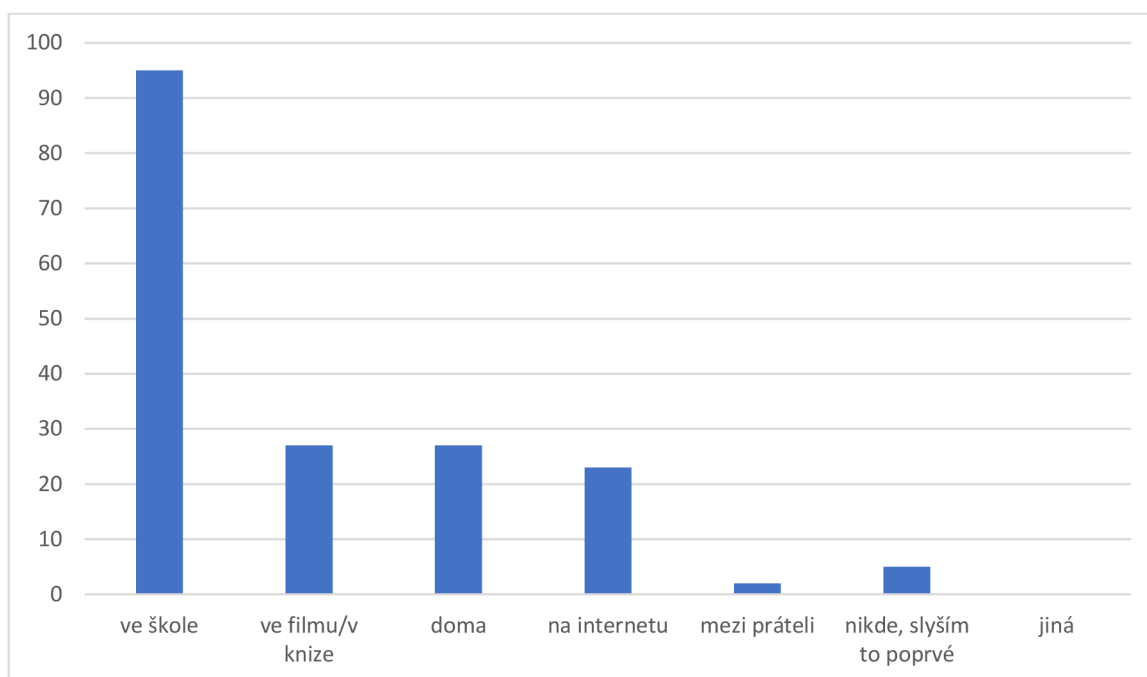
„Naprosté zničení.“

„Nevím, o co jde.“

„Netuším.“

Otázka č. 7 – Kde jste se s tímto pojmem setkali poprvé?

Graf č. 23:

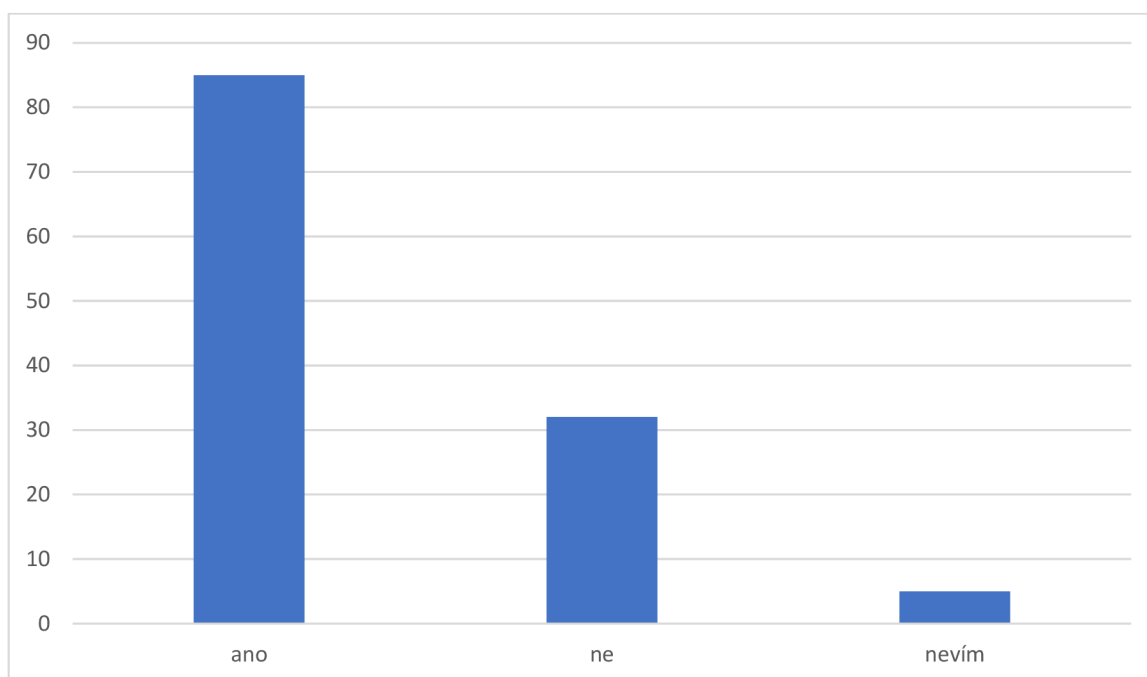
Tabulka č. 23 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 7:

odpověď	počet	v %
ve škole	95	53,1
ve filmu/v knize	27	15,1
doma	27	15,1
na internetu	23	12,8
mezi přáteli	2	1,1
nikde, slyším to poprvé	5	2,8
jiná	0	0

Následovala otázka, která zjišťovala, kde se pojmem holocaust naši respondenti setkali poprvé. Zde mohli vybrat více možností. Více než polovinu, 53,1 %, tvoří možnost „ve škole“, kterou vybralo celkem 95 žáků. Shodný počet výběru, 15,1 %, získaly možnosti „ve filmu/knize“ a „doma“, když každou odpověď zaškrtno 27 žáků. Na internetu se s pojmem poprvé setkalo 23 žáků (12,8 %). Poprvé se s tímto pojmem v našem dotazníku setkalo 5 žáků (2,8 %) a „mezi přáteli“ pak 2 (1,1 %). Možnost „jiná“ nebyla vybrána ani jednou.

Otázka č. 8 – Probíráte tematiku holocaustu v hodinách dějepisu či literatury?

Graf č. 24:

Tabulka č. 24 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 8.

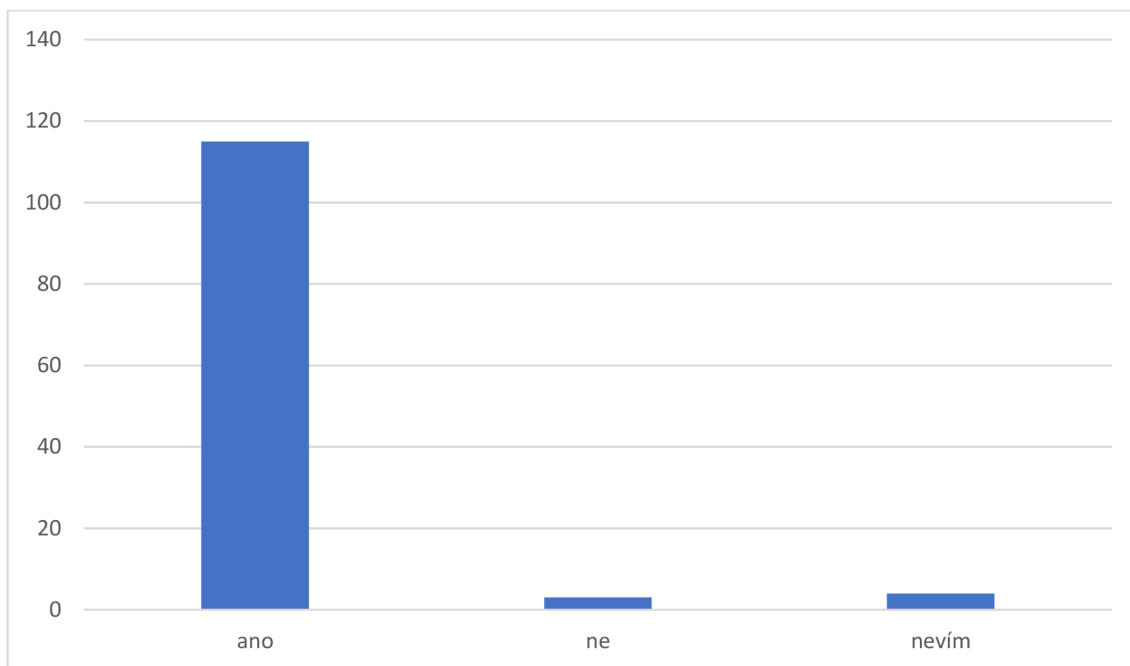
odpověď	počet	v %
ano	85	69,7
ne	32	26,2
nevím	5	4,1

Na otázku, zda se o tematice holocaustu ve škole baví v hodinách dějepisu či literatury odpovědělo 85 účastníků kladně, celkem tvoří 69,7 % z celkového počtu odpovědí. Více než čtvrtina respondentů, tj. 32 (26,2 %) zvolila možnost „ne“. Pětkrát byla zvolena možnost „nevím“ (4,1 %). I zde se dá předpokládat, že ti, kteří odpověděli neutrálně či záporně studují v nižším ročníku střední školy, tudíž se ve vybraných předmětech k historii 20. století zatím nedostali.

Otázka č. 9 – Holocaust byla nacistická politika pronásledování a hromadného vyvražďování především osob židovské národnosti během druhé světové války.

Myslíte si, že by se o holocaustu mělo ve školách učit? Proč ano, proč ne?

Graf č. 25a:

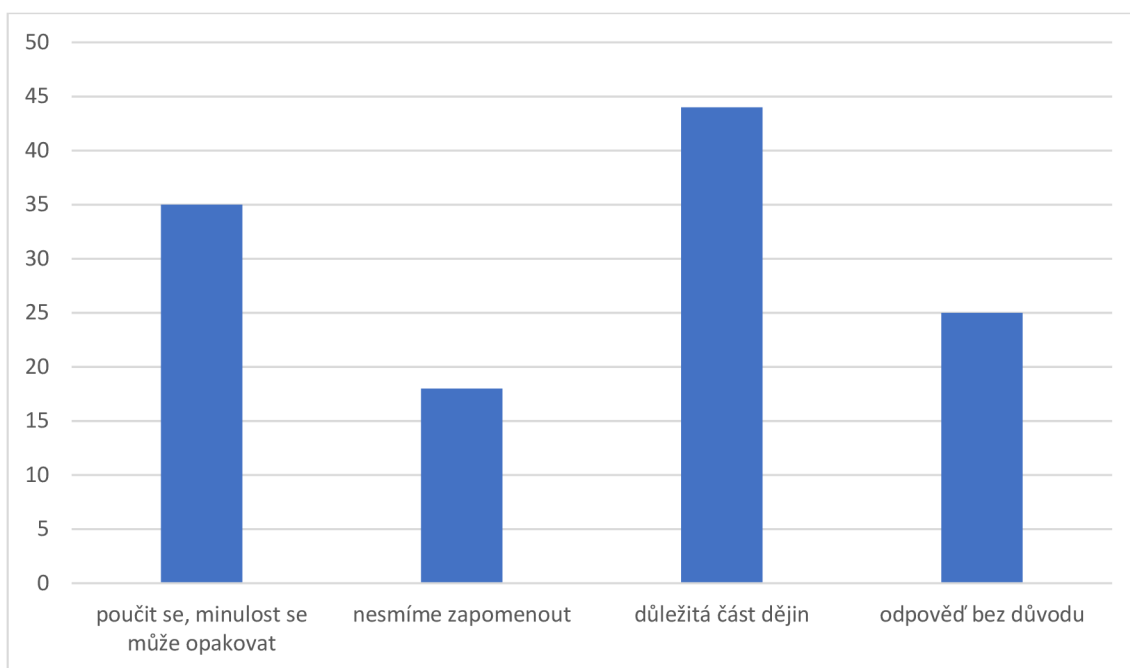

Tabulka č. 25a – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 9:

odpověď	počet	v %
ano	115	94,3
ne	3	2,4
nevím	4	3,3

Na otázku, zda by se mělo ve školách učit o období holocaustu, odpovědělo 115 žáků ano, což je více než 94 %. Toto číslo je naprosto výborné. Je vidět, že i dnešní mládež si uvědomuje důležitost této problematiky. Zároveň si myslím, že pro většinu z nich se může jednat o jedno z nejzajímavějších témat, o které jeví přirozený zájem.

Graf č. 25b:

Tabulka č.25b – numerické vyjádření nejčastěji uváděných důvodů v otázce č. 9:

odpověď	počet	v %
poučit se, minulost se může opakovat	35	28,7
nesmíme nezapomenout	18	14,7
důležitá část dějin	44	36,1
odpověď bez důvodu	25	20,5

Devátá otázka byla otevřená, každý z respondentů měl tedy možnost se rozepsat a svobodně se vyjádřit. Pokusila jsem se z nasbíraných odpovědí vytvořit tabulku těch nejčastěji opakujících se odpovědí a zaznamenat je i pomocí grafu. Nejčastěji zmiňovanými důvody, proč je důležité učit se ve škole o holocaustu, je, že se jedná o důležitou část dějin (36,1 %), je důležité poučit se z minulosti, aby se již neopakovala (28,7 %) a že nesmíme zapomenout na to, co se v minulém století stalo (14,7 %).

Níže si dovoluji některé zajímavé odpovědi citovat.

„Určitě mělo. Studenti základních a středních škol se musí poučit z historie, jinak by se mohla opakovat. Jinými slovy: je potřeba studentům ukázat, kam vede rasová/náboženská nenávisť.“

„Ano, národ, který si nepamatuje svou historii je odsouzen ji opakovat.“

„Ano, abychom věděli, čím si naši předci museli projít...a uvědomit si, že si žijeme v pohodlí.“

„Určitě ano, protože hodně žáků neví, co to je.“

„Určitě ano, je to velmi důležitá část dějin, která by neměla být zapomenuta.“

„Ano, je to část historie, která by se neměla opakovat a jen tím, že se o ní budeme učit, tomu můžeme předejít. Je důležité vědět, čeho jsou lidé schopni. Také kvůli tomu, že to nebylo tak dávno, je to stále ve společnosti aktuální trauma, které čas od času vyplave na povrch.“

„Ano, myslím, že by měl být holocaust stěžejní náplní výuky dějepisu, protože se dotýká naší nedávné historie a jedná se o jednu z nejhorších tragédií v dějinách lidstva.“

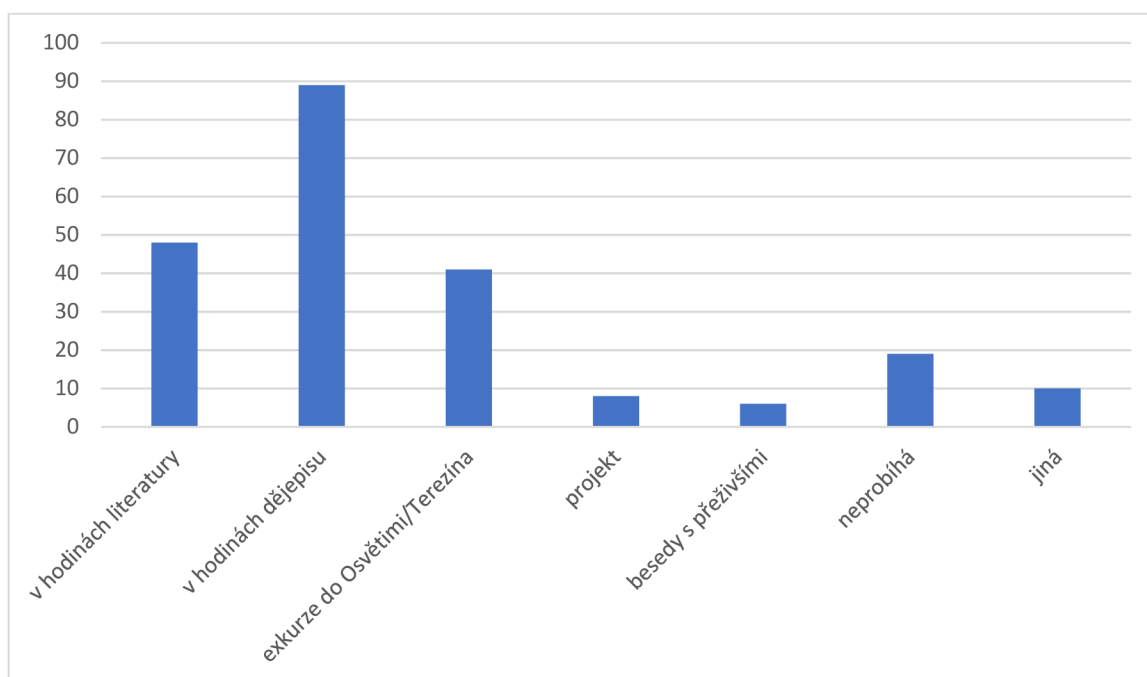
„Myslím si, že holokaust je velmi důležité téma, protože podobné systematické vyhlazování určitých skupin obyvatelstva probíhá ve světě i v současnosti a je nutné, aby, zvláště mladí lidé, věděli, co takovým událostem většinou předchází. Zároveň je to úcta k zemřelým (připomínat si historii). Myslím si, že v naší škole (a určitě v mém ročníku) na téma holokaustu dost času nebylo. A podruhé jsme v dějepise už ani nestihli dvacáté století.“

„Určitě ano, abychom se vyvarovali diskriminaci a nesnášenlivosti vůči někomu pouze na základě rasy, také si myslím, že to patří k všeobecnému přehledu.“

„Určitě ano, je lepší se o tom učit, aby se podobným zvěrstvům zamezilo, z dějin se lidstvo poučí. Zároveň by se o tom mělo učit proto, aby si mladí lidé nemysleli, že tu jsou jen dobří lidé, s neškodnými idealismy.“

Otázka č. 10 – Jakým způsobem na vaší škole probíhá osvěta o holocaustu?

Graf č. 26:

Tabulka č. 26 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 10:

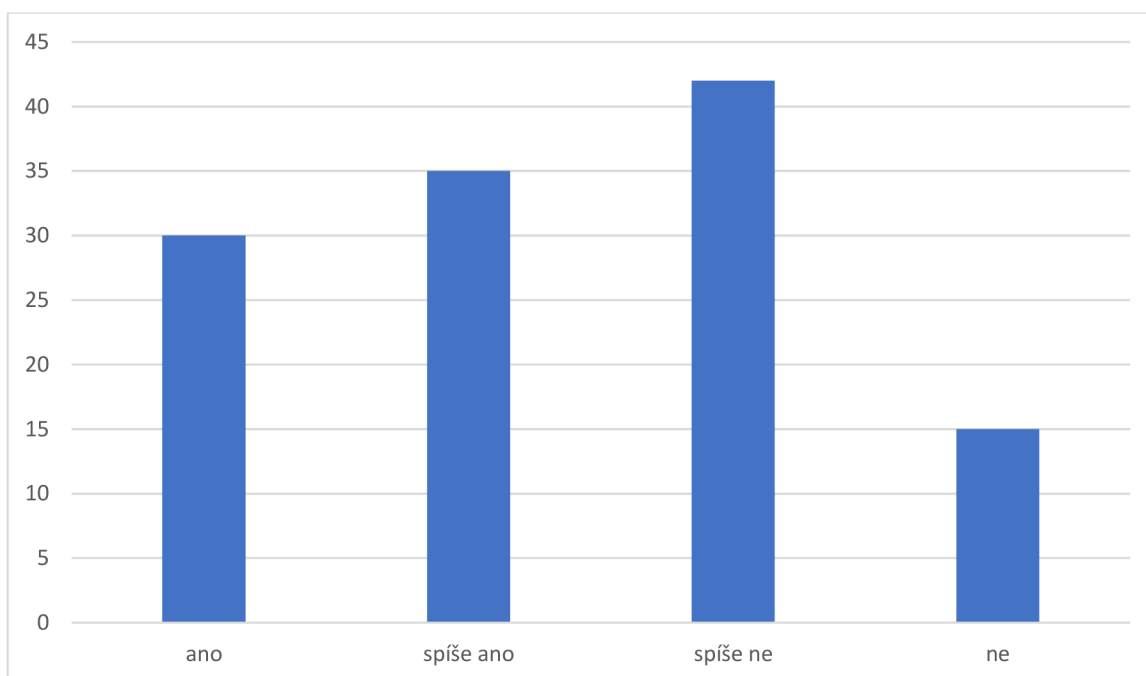
odpověď	počet	v %
v hodinách literatury	48	21,7
v hodinách dějepisu	89	40,3
exkurze do Osvětimi/Terezína	41	18,6
projekt	8	3,6
besedy s přeživšími	6	2,7
neprobíhá	19	8,6
jiná	10	4,5

I v dotazníku určeného pro žáky středních škol jsme se zajímali, jakými způsoby probíhá osvěta o této tematice na školách, na nichž naši respondenti studují. Opět se jednalo o otázku s více možnými odpověďmi. Nejvíce se problematikou šoa zabývají v hodinách dějepisu, což nám prozradil získaný počet 89 (40,3 %). Možnost „v hodinách literatury“ vybralo 48 žáků (21,7 %). Necelá pětina zúčastněných, přesněji 18,6 %, zvolila odpověď „exkurze do Osvětimi/Terezína“. Projekty související s holocaustem na své škole zaznamenalo 8 žáků (3,6 %) a besedy s přeživšími probíhají na institucích, kde studuje 6 našich respondentů (2,7 %). Desetkrát byla vybrána možnost „jiná“, což

vypovídá o tom, že osvěta probíhá ještě jinými způsoby, které nebyly v naší nabídce. Znepokojivé je poněkud vysoké číslo odpovědí u možnosti „neprobíhá“, kterou vybralo celkem 19 respondentů a odpovídá to 8,6 %. Z dotazníků vyplývá, že se většinou jedná o žáky nižších ročníků, kteří se v hodinách dějepisu a literatury zabývají staršími stoletími a k novodobé historii se dostanou teprve v ročnících vyšších. Pevně věřím, že i u těchto žáků na školách nějaká osvěta probíhá i mimo výuku v rámci předmětů, žáci o ní však neví, nebo si to během vyplňování dotazníku pouze neuvědomili.

Otázka č. 11 – Probíhá na Vaší škole výuka o této problematice v dostatečné míře?

Graf č. 27:

Tabulka č. 27 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 11:

odpověď	počet	v %
ano	30	24,6
spíše ano	35	28,7
spíše ne	42	34,4
ne	15	12,3

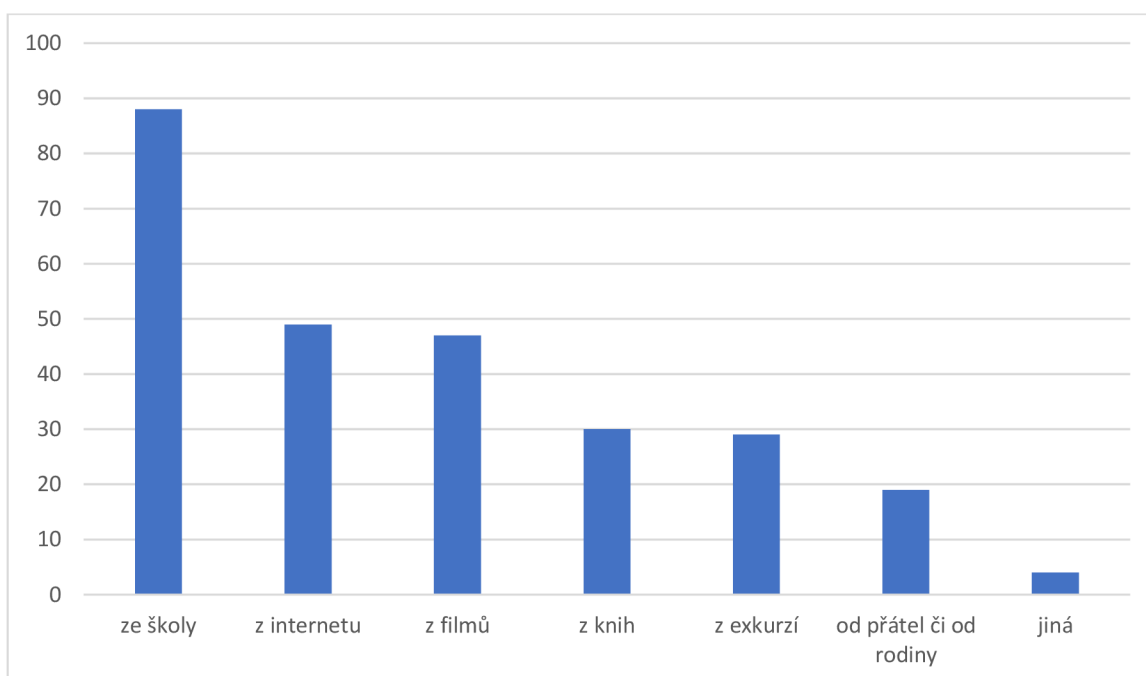
Jedenáctá otázka zjišťovala názor žáků, zda výuka na jejich škole probíhá v dostatečné míře, či nikoliv. Musím se přiznat, že mě tyto odpovědi nepříjemně překvapily, jelikož největší zastoupení má možnost „spíše ne“, kterou zvolilo 42

respondentů (34,4 %). Čistě zápornou odpověď vybralo 15 žáků (12,3 %), což je také dost. Tyto dvě varianty tvoří téměř polovinu, tedy 46,7 %. Podíváme-li se na druhý pól, kladnou odpověď zvolilo 30 zúčastněných (24,6 %) a možnost „spíše ano“ se ve výsledcích objevila pětatřicetkrát (28,7 %). Z těchto výsledků vyplývá, že dostatečná osvěta o tematice holocaustu na střední škole probíhá pouze u 53,3 % našich respondentů. Tímto je naše druhá hypotéza vyvrácena. Zároveň doufáme, že na výsledek má opravdu vliv nižší studovaný ročník některých respondentů a skutečnost, že do této osvěty zatím nebyli plně zařazeni.

Otázka č. 12 – Odkud převážně pochází Vaše znalosti o holocaustu?

Graf č. 28:

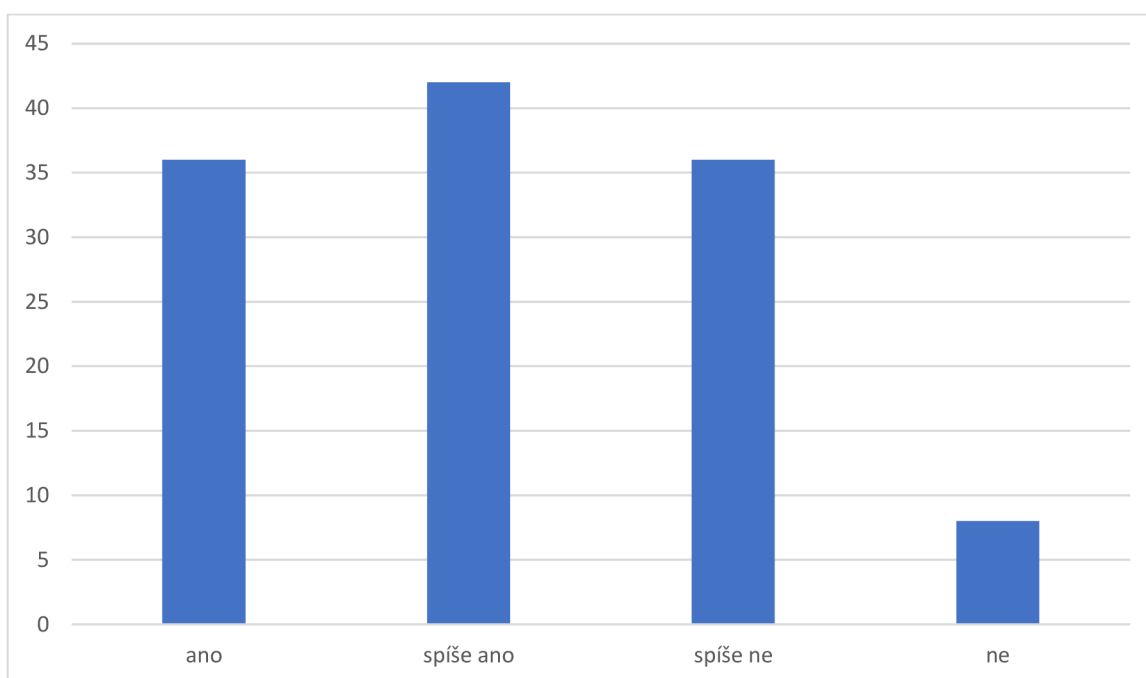
Tabulka č. 28 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 12:

odpověď	počet	v %
ze školy	88	33,1
z internetu	49	18,4
z filmů	47	17,7
z knih	30	11,3
z exkurzí	29	10,9
od přátel či od rodiny	19	7,1
jiná	4	1,5

V otázce č. 12 mohli respondenti vybrat více možností. Znalosti o holocaustu nejvíce žáků získalo právě ve vzdělávacích institucích (33,1 %). Z internetu čerpá 49 žáků (18,4 %). Filmy ke vzdělávání o šoa využívá 47 respondentů (17,7 %) a knihy o druhé světové válce zajímá 30 studujících (11,3 %). Exkurze byly přínosné pro 29 žáků (10,9 %) a informace od přátel či rodiny jich získalo 19 (7,1 %).

Otázka č. 13 – Uvítali byste více časové dotace pro tuto tematiku v hodinách literatury?

Graf č. 29:

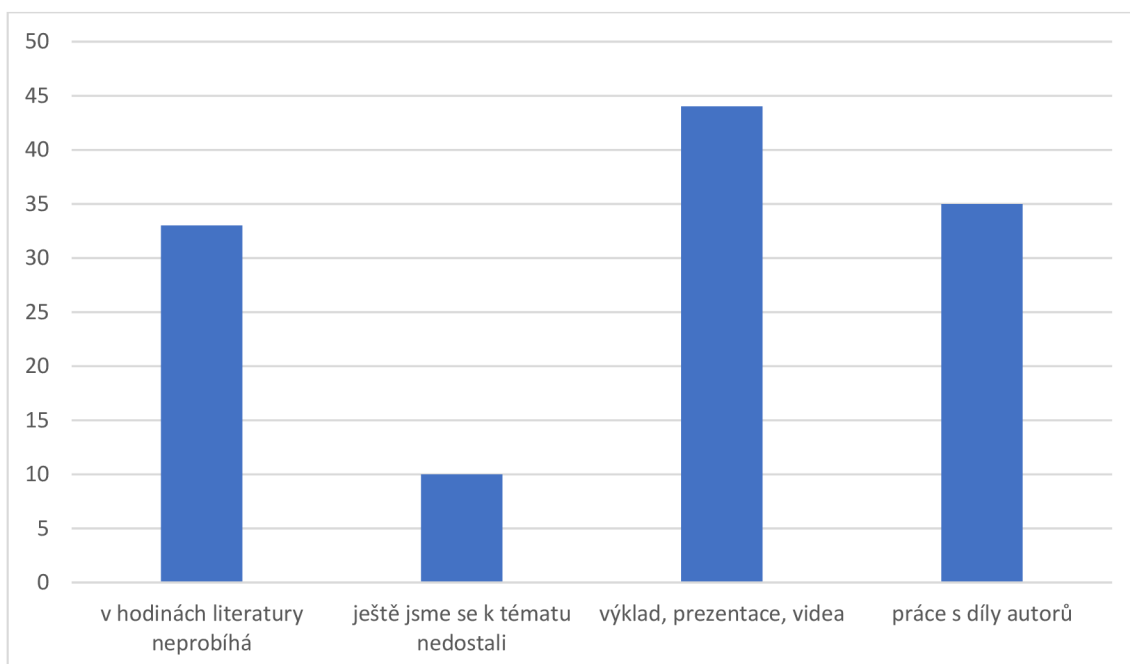
Tabulka č. 29 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 13:

odpověď	počet	v %
ano	36	29,5
spíše ano	42	34,4
spíše ne	36	29,5
ne	8	6,6

Také u žáků nás zajímal názor na větší časovou dotaci pro dané téma. Zde jsme se setkali s větším nadšením a zájmem než u učitelů. Celkem 63,9 % respondentů by tuto možnost uvítalo. Věřím, že je to způsobeno především tím, že o druhou světovou válku a další události s ní spojené mají přirozený zájem a často se stává, že se toto období nestihne probrat v dostatečné míře, jelikož je v osnovách zařazeno na konec deváté třídy a na střední škole pak konec čtvrtého ročníku. Sama mám tuto zkušenost, kdy jsme jak na základní, tak na střední škole v hodinách dějepisu nestihli dojít podle ŠVP až na konec, proto byla poslední témata probrána velmi urychleně a povrchně.

Otázka č. 14 – Jakým způsobem v hodinách literatury probíhá výuka o tematicce holocaustu?

Graf č. 30:

Tabulka č. 30 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 14:

odpověď	počet	v %
v hodinách literatury neprobíhá	33	27
ještě jsme se k tématu nedostali	10	8,2
výklad, prezentace, videa	44	36,1
práce s díly autorů	35	28,7

V pořadí čtrnáctá otázka byla otevřená a žáci měli volný prostor pro vyjádření a popsání, jakým způsobem se v hodinách literatury o holocaustu učí na škole, kde studují. Zde se potvrzují mé domněnky, že se mezi respondenty nachází taci, kteří jsou v nižším ročníku, a tak se k tématu zatím nedostali (8,2 %). Celkem 33 zúčastněných uvedlo, že výuka o šoa v literatuře neprobíhá. I zde věřím, že někteří z nich vybrali tuto možnost právě proto, že se v literatuře zatím nedopracovali k židovským autorům, a tak jim přijde, že se válka probírá jen v dějepise. Jde však jen o mé domněnky.

Některé přínosné odpovědi přikládám a cituji.

„Čtením ukázek z knih.“

„V hodinách literatury jsme obvykle neměli tolik času, abychom se věnovali tomuto tématu, řeč přišla na české (židovské) autory a jejich osudy, například Josef Čapek, Ota Pavel, Karel Poláček.“

„Film, videa.“

„Hovoříme o něm v rámci povinné četby a při popisu spisovatelů či známých umělců.“

„Když se učíme o spisovatelích, kteří byli například židé, nebo žili v období 2. sv. války.“

„Je vyobrazen nějaký všeobecný přehled o tématu, poté charakteristika jednotlivých děl spojených s tématem.“

„Převážně téma holocaustu probíráme, když narazíme na dílo, které na něj odkazuje či na autora židovského původu, který tvořil ve 20. století. Minulý a tento rok jsme se věnovali především literatuře po 2. sv. v., kdy jsme holocaust zmiňovali.“

„Při probírání druhé světové války v literatuře jsme se touto tematikou velice zabývali, protože velká část důležitých děl pojednává právě o ní. Četli jsme úryvky z děl, bavili jsme se o historickém kontextu a byly nám doporučeny filmy.“

„Probíráním autorů, kteří psali na toto téma, nebo čtení životopisných knih od lidí, kteří tuto pohromu přežili.“

„Na gymnáziu jsme tuto problematiku vzali velmi okrajově.“

„Prezentace, výklad, dokumenty.“

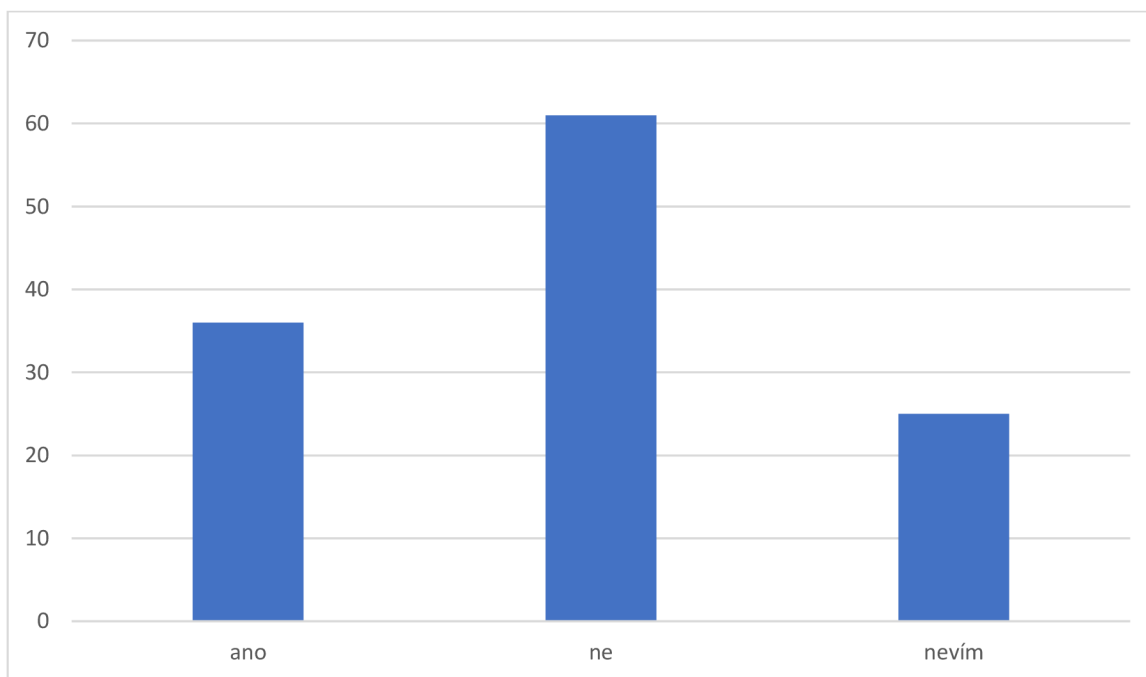
„Spíše v dějepise, tam se probírá celý proces holocaustu a řešení židovské otázky. Jak to ovlivnilo životy přeživším z táborů, sociální dopady.“

„Učili jsme se to spíše v hodinách dějepisu.“

„V hodinách literatury spíše neprobíhá.“

Otázka č. 15 – Setkali jste se při výuce s využitím tzv. ego dokumentů, tj. s memoáry, paměťmi (svědectví přeživších sepsaná s několikaletým odstupem)?

Graf č. 31:

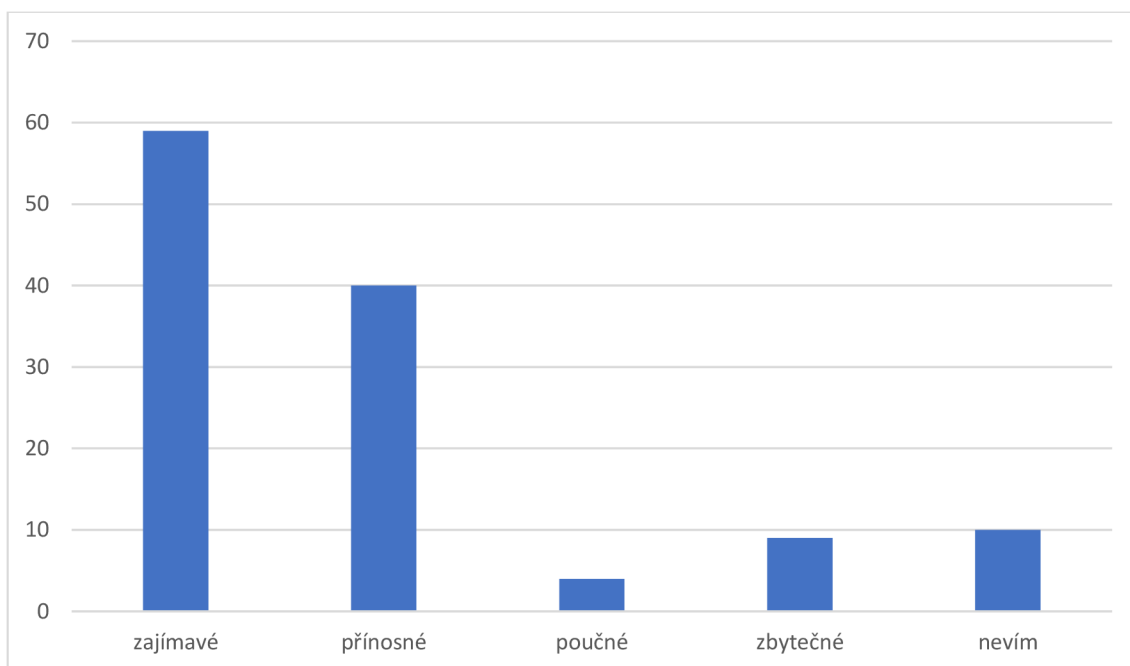
Tabulka č. 31 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 15:

odpověď	počet	v %
ano	36	29,5
ne	61	50
nevím	25	20,5

V otázce č. 15 nás zajímalo, zda se naši respondenti při výuce setkali s ego dokumenty. Přesně polovina žáků uvedla, že se s touto literaturou nesešla. Odpověď „ano“ vybralo 36 zúčastněných (29,5 %) a 25 odpovědělo „nevím“ (20,5 %).

Otázka č. 16 – Napište svůj názor na využití takové literatury při výuce (zbytečné, přínosné, zajímavé apod.).

Graf č. 32:

Tabulka č. 32 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 16:

odpověď	počet	v %
zajímavé	59	48,3
přínosné	40	32,8
poučné	4	3,3
zbytečné	9	7,4
nevím	10	8,2

Také šestnáctá otázka tohoto dotazníku byla otevřená a dávala žákům prostor pro vyjádření svých myšlenek a svého názoru na využití memoárové literatury při výuce. Ohlasy byly převážně kladné. Nejvíce se objevují odpovědi „zajímavé, přínosné, poučné“, cekem tvoří 84,4 %. Devětkrát jsme se setkali s názorem, že je využití takové literatury zbytečné (7,4 %) a 10 respondentů odpovědělo „nevím“ (8,2 %). Výsledky jsou velmi dobré a budeme doufat, že i tato práce pomůže a inspiruje některé učitele v zavedení nových metod a využití paměti při svém výkladu.

Opět si dovolím některé odpovědi citovat.

„Bylo by zajímavé, přiblížit si holokaust očima těch kteří ho prožili.“

„Určitě to učení ozvláštří a udělá jej tak zajímavějším. Je ale důležité, aby žáci byli dostatečně vyspělí a mohli pochopit závažnost situace.“

„Je to velice přínosné, můžeme se díky tomu vžít do obětí holocaustu.“

„Stoprocentně přínosné a zajímavé, může to více žáky oslovit než pouhý výklad s prezentací.“

„Můj názor je kladný, myslím, že takováto literatura dokreslí realitu dané doby.“

„Zajímavé a přínosné určitě, ale ne všichni o to mají zájem.“

„Moc se o literaturu nezajímám, takže pro mě by taková literatura byla nezajímavá.“

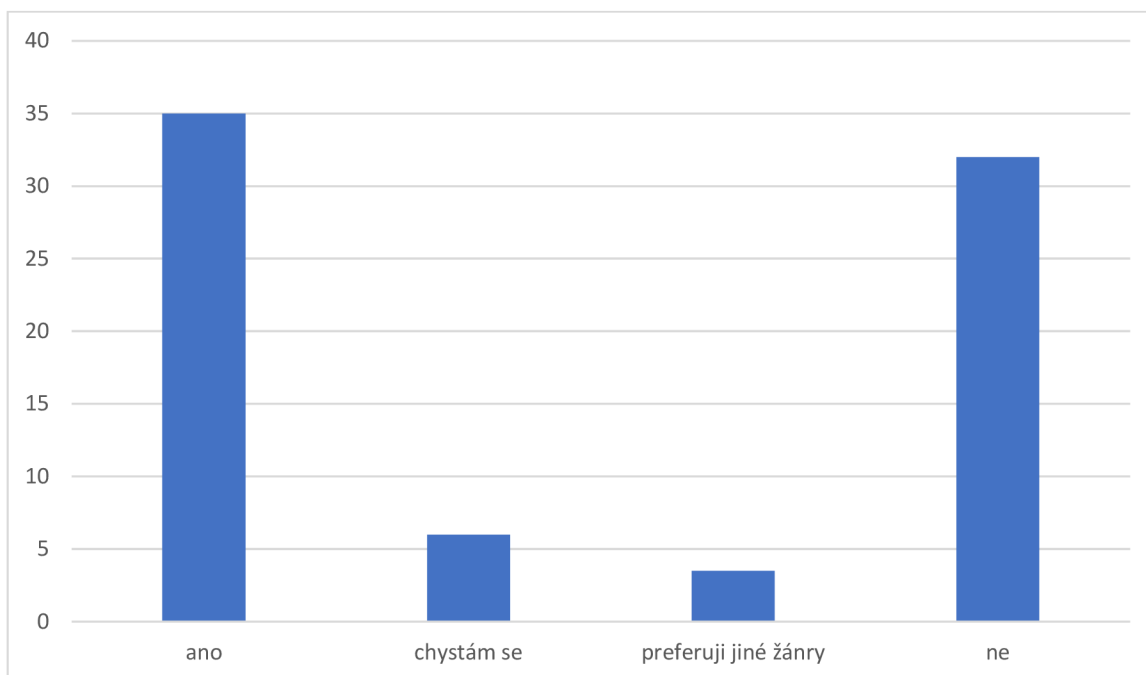
„Nesetkal jsem se s tímhle přístupem.“

„Nemohu posoudit, protože se na naší škole holokaust skoro neřešil. Ale jistě by to bylo poučné.“

„Zbytečné.“

Otázka č. 17 – Zajímáte se vy sami o knihy s touto tematikou?

Graf č. 33:

Tabulka č. 33 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 17:

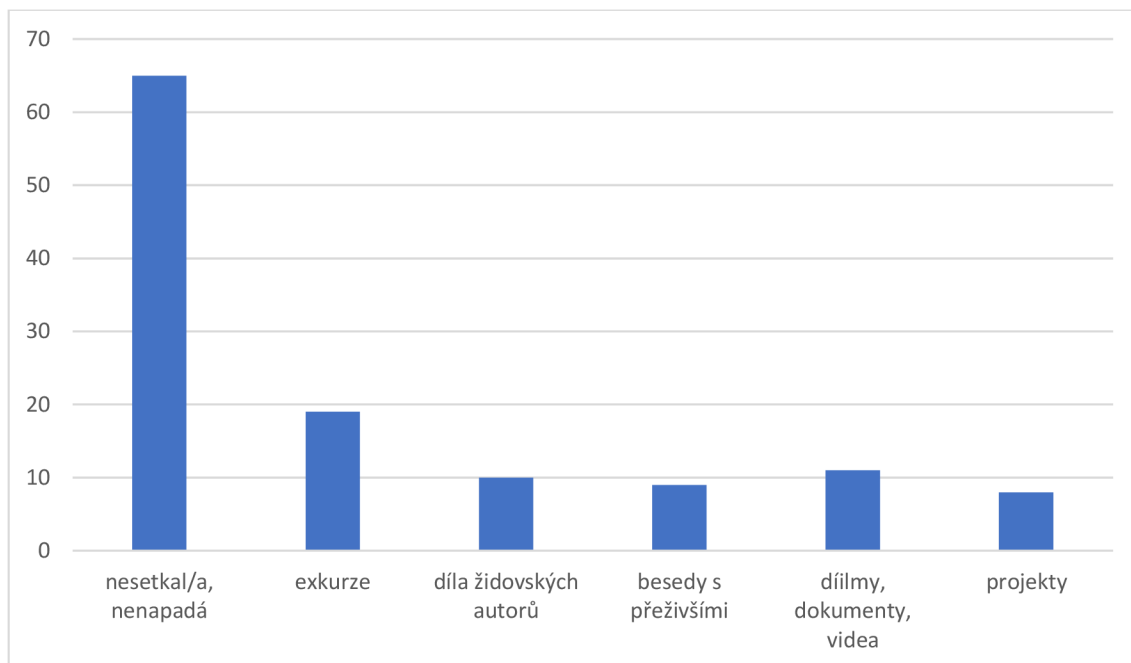
odpověď	počet	v %
ano	35	28,7
chystám se	6	4,9
preferuji jiné žánry	49	40,2
ne	32	26,2

V předposlední otázce jsme zjišťovali, zda se naši respondenti zajímají o žánr memoárové literatury. Musím se přiznat, že jsem tolik kladných odpovědí ani nečekala, jsem tedy příjemně překvapena. „Ano“ odpovědělo 35 zúčastněných (28,7 %), možnost „ne“ vybralo 32 (26,2 %). Šest žáků se chystá začít, což znamená, že je tato tematika taktéž zajímavá. Jiné žánry literatury preferuje 49 respondentů, což je nejpočetnější skupina, která odpovídá 40,2 %.

Otázka č. 18 – Setkali jste se s nějakými zajímavými metodami nebo Vás dokonce nějaké způsoby napadají, jak pojmout výuku tohoto citlivého tématu?

Graf č. 34:

Tabulka č. 34 – numerické vyjádření odpovědí na otázku č. 18:

odpověď	počet	v %
nesetkal/a, nenapadá	65	53,2
exkurze	19	15,6
díla židovských autorů	10	8,2
besedy s přeživšími	9	7,4
filmy, dokumenty videa	11	9
projekty	8	6,6

Závěrečná otázka v tomto dotazníku byla taktéž otevřená a respondenti měli možnost podělit se o různé způsoby výuky holocaustu, které sami zažili, či metody, které je napadají. I zde jsem některé z odpovědí vybrala a níže uvádím.

„Za nejzajímavější považuji besedy s přeživšími.“

„Záleží na složení studentů třídy. Třídě plné dívek bych určitě nepouštěl záběry z plynových komor, nebo jiné záběry z koncentračních táborů, ale spíše jen nějaké paměti

vězňů, co holocaust přežili. Studenty mužského pohlaví paměti zajímat nebudou, těm bych pustil spíše ty ostřejší záběry s vysvětlením, jak to fungovalo.“

„Nejlepší metoda výuky, tedy jak se o tomto tématu dozvědět co nejvíce, je podle mě přímo exkurze.“

„Vysvětlit, proč byl holocaust špatný, jaké ponaučení si z toho můžeme odnést, dobrovolná návštěva Terezína, avšak nevzbuzovat v žácích pocit nadřazenosti vlastního národa nad ostatními, vést je k umírněnosti v rámci politického smýšlení.“

„Schopnost naší učitelky na střední škole, jak dobře umí vyprávět o tomto tématu a zařít exkurzi do Osvětimi.“

„Přijde mi zajímavé dělat projekty, referáty, prezentace. Nejlépe jako podklad nějaká kniha. Je mnohem zajímavější si o tom sám zjistit než jen poslouchat výklad.“

„Projekty, ve kterých mají žáci představit zbytku třídy některou z osob holocaustu (přeživší, pašeráky, uprchlíky).“

„Na základní škole jsme byli zapojeni do projektu, kdy vybráni žáci šli za pamětníkem a provedli s ním rozhovor, ten nahráli a následně promítali spolu s komentářem.“

„Napadá mě jen to propojit i se současností, nebo s podobnými událostmi moderních dějin (Arménie, Rwanda,...).“

„Dramatická výchova, třeba ulička atd.“

„Myslím si, že velice přínosné jsou exkurze do vyhlazovacích táborů, ale i čtení různých memoárů.“

„Pouštět k tomuto tématu dokumenty a obrázky. Myslím si, že je to nejlepší způsob, jak detailně ukázat danou situaci. Myslím si však, že by toto téma mělo být rozebíráno až v postarším věku.“

„Se zajímavými metodami jsem se nesečkala, o tomto tématu se učíme jako o každém jiném.“

„Myslím, že běžná forma výuky stačí.“

5 VYUŽITÍ EGO DOKUMENTŮ

V následující kapitole se zaměřuji na způsoby využití paměti přeživších při výuce literatury na střední škole. Vytvořila jsem návrh pracovního listu s několika cvičeními, který by mohl být, dle mého názoru, vhodný pro zařazení do běžné hodiny s tématem druhé světové války a židovských autorů jako obohacení výkladu a přiblížení atmosféry tehdejší doby pomocí memoárových děl přeživších žen a mužů. Výhodu spatřuji v autentičnosti prožitých hrůz, které dokreslí celkový obraz reality holocaustu. Zároveň žáky nenutíme číst celá díla, pouze vybíráme nejzajímavější části, které však mohou žáky zaujmout a vzbudit v nich zájem o tento žánr literatury.

V dotazníkovém šetření jsme se dozvěděli, že někteří učitelé paměti přeživších do výuky běžně zařazují. Nejčastěji využívaným dílem je *Deník Anny Frankové*, zmíněno bylo i dílo *Mengeleho děvče* Violy Stern Fisherové, *Moje dlouhé mlčení* Eriky Bezdíčkové, nebo díla Helgy Hoškové-Weissové.

V navrženém pracovním listu pracuji s několika memoáry přeživších žen a mužů, kteří své paměti sepsali na sklonku svého života. Tato díla blíže zkoumám a porovnávám ve svých předchozích pracích, a to v bakalářské práci s názvem *Válka očima ženských memoárů* a v diplomové práci s názvem *Genderové vnímání války prostřednictvím vzpomínek*. Jedná se o paměti Violy Stern Fisherové *Mengeleho děvče*, Dity Krausové *Odložený život: Skutečný příběh osvětimské knihovnice*, Evy Slonimové *Hvězdy nad námi – Vzpomínky dítěte, které přežilo osvětimské peklo*, Miloše Bondyho *Co odvál dým aneb Jak jsem přežil holokaust* a Sama Pivníka *Osvětím – Příběh mého přežití*.

Didaktický list (viz příloha č. 3) obsahuje tři cvičení, která jsou zaměřena na práci s ukázkami z vybraných děl. První úkol je cílen na přiblížení několika pojmů, které jsou v textech často skloňovány a úkolem žáků je na základě ukázek tyto pojmy vysvětlit. Ve druhém úkolu žáci pracují také s mapou a plánkem koncentračního a vyhlazovacího tábora Osvětím-Březinka. Opět jsem vybrala několik úryvků, které popisují realitu tábora a žáci mají podle uvedených informací označit vybraná místa. Poslední úkol se zaměřuje na selekci. Po přečtení ukázek by měli být schopni vysvětlit princip selekce a objasnit, co znamenalo, pokud byl člověk poslán doleva, nebo doprava.

6 ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala využitím ego dokumentů při výuce literatury na střední škole. V teoretické části jsme vymezili pojmy, které byly v textu často skloňovány, zabývali jsme se popíráním holocaustu a zmínili jsme internetový projekt „Yolocaust“. Dále se práce zaměřila na výuku holocaustu na školách či v různých organizacích a projektech, které se zabývají vzděláváním o tomto citlivém tématu. Pracovali jsme s Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnázia, abychom poukázali, že problematika šoa a výuka o ní je skutečně právně zakotvena v nejdůležitějším kurikulárním dokumentu. Uvedli jsme přehled vybraných organizací a projektů, jež se specializují na edukaci o holocaustu.

Ve druhé části práce jsme pracovali s nasbíranými daty v našem výzkumném šetření, vyhodnocovali a analyzovali výsledky. Pro tyto účely byly vytvořeny dva dotazníky (viz Příloha č. 1, Příloha č. 2), přičemž první byl určen pro středoškolské pedagogy vyučující český jazyk a literaturu a druhý pak pro samotné žáky středních škol. Podařilo se nám získat 42 respondentů z řad učitelů a 122 z řad žáků.

Před samotným výzkumem jsme si stanovili tři hypotézy:

H1: Význam pojmu holocaust zná minimálně 50 % žáků.

H2: Dostatečná osvěta o holocaustu probíhá na školách u více než 75 % respondentů.

H3: Při výuce o šoa v literatuře využívá ego dokumenty nanejvýš 15 % pedagogů.

Při vyhodnocování a analyzování výsledků jsme dospěli k těmto závěrům.

Hypotéza č. 1 byla potvrzena. Ve výsledcích obou dotazníků se setkáme s vysokými procenty, kdy žáci znají pojem holocaust a vědí, co se během druhé světové války stalo. Jediné, v čem jsou patrné rozdíly, je míra znalostí. Nikdo z řad učitelů však neodpověděl, že by žáci holocaust vůbec neznali. Co se týče respondentů z řad studentů, téměř 90 % z nich odpovědělo, že pojem znají a v následující otázce pojem správně vysvětlili. Výsledek je více než uspokojivý a potvrzuje tak naši hypotézu.

Hypotéza č. 2 byla vyvrácena. Vyhodnocení této hypotézy je znepokojující, nicméně vzorek respondentů nebyl natolik vysoký, aby mohl reprezentovat situaci na všech středních školách. Jak již bylo uvedeno výše, věříme, že osvěta o holocaustu probíhá v dostatečné míře na většině středních škol v České republice a že naše výsledky mohou být zkresleny zúčastněnými žáky z nižších ročníků, kteří se k tématu ve výuce zatím nedostali.

Hypotéza č. 3 byla vyvrácena. Při stanovování této hypotézy jsme byli příliš skeptičtí. Výsledky ukázaly, že ego dokumenty do své výuky běžně zařazuje téměř 40 % našich respondentů. Prostor pro zlepšení a zvýšení tohoto čísla zde nicméně stále je a my doufáme, že i tato práce poslouží jako inspirace pro ty, kteří hledají různé metody a jsou otevření zkoušet něco nového. V odpovědích se nám sešlo mnoho kladných ohlasů.

Stále častěji se objevují průzkumy, které odhalují nedostatečné povědomí o hrůzách druhé světové války, konkrétně pak o holocaustu. Na internetu se šíří znepokojivá selfies pořizovaná na pamětních místech, která často zlehčují a zesměšňují tuto část našich dějin. Výuku o holocaustu, ať už přímo ve vzdělávacích institucích, či prostřednictvím organizací, projektů a jejich vzdělávacích programů, považuji za velmi důležitou, jelikož má významný vliv na povědomí mládeže. Právě tato skutečnost byla jedním z hlavních důvodů pro výběr tématu mé závěrečné práce. Snaha poukázat na důležitost šířit povědomí o šoa a vzdělávat mladé generace. Dalším důvodem byl můj vlastní zájem o dané období, především o sepsané vzpomínky přeživších tohoto nelidského zacházení. Rozhodla jsem se spojit příjemné s užitečným a vznikl z toho nápad, jak můžu i já sama přispět k osvětě prostřednictvím autentických záznamů z prostředí koncentračních táborů. Vytvořila jsem didaktický list (viz Příloha č.3), který obsahuje několik úkolů zaměřených na práci s textem, konkrétně s paměťmi několika přeživších žen a mužů.

Způsob, jakým je dnes tematika holocaustu vyučována na středních školách, se může lišit v závislosti na zemi, školské osnově a individuálním přístupu pedagogů. Mezi nejčastěji využívané přístupy a metody, jak mimo jiné potvrdil i náš výzkum, řadíme následující:

- Výklad: jedná se o slohový postup odborného funkčního stylu, kdy, v našem případě, učitelé poskytují historický kontext holocaustu, vysvětlují politické, sociální a kulturní faktory, prezentují fakta, statistiky a události spojené s holocaustem.
- Čtení: žáci se seznámí s texty zaměřenými na dané období, nejčastěji pracují s ukázkami děl židovských autorů, s jejich deníky, memoáry, dopisy, fotografiemi, filmy a dalšími zdroji týkajícími se holocaustu.
- Návštěvy muzeí a památníků: mnoho škol pořádá pro své studenty exkurze do muzeí, památníků a koncentračních táborů spojených s holocaustem. Zde žáci vidí autentické předměty, fotografie a prostředí, což jim pomáhá si lépe představit hrůzy, které oběti prožívaly. „*Návštěva pamětních míst a muzeí spojených s*

holokaustem přináší nejenom poznatky, ale vyvolává také nejružnější pocity. Když si studenti uvědomí, jak strašlivě zde lidé museli trpět, často cítí smutek, rozrušení nebo zlost. Tyto pocity mohou vést k tomu, že se studenti o téma začnou více zajímat.“³⁵

- Projekty a prezentace: žáci jsou vedeni a povzbuzováni k samostudiu, provádění výzkumu a prezentování svých poznatků o holocaustu prostřednictvím projektů či prezentací.
- Diskuse o etických otázkách: vzdělávání o holocaustu často zahrnuje diskusi o etických otázkách, jako je lidská morálka, odpovědnost, tolerance, rasismus a nenávisť.

Je důležité, aby vzdělávací instituce a společnost jako celek věnovaly pozornost vzdělávání mládeže o holocaustu, aby se zajistilo, že tato tragická událost a její důsledky nebudou zapomenuty a aby se zabránilo opakování podobných hrůz v budoucnosti.

---

³⁵ Agentura Evropské unie pro základní práva. Exkurze do minulosti.: Výuka pro budoucnost: příručka pro pedagogy. [online]. [cit. 2023-04-21]

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Odborné publikace:

- BARNAVI, Eli, ed. *Atlas univerzálních dějin židovského národa: od časů biblických praotců do současnosti*. Ilustroval Michel OPATOWSKI, přeložil Dušan ZBAVITEL. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7.
- BARŠA, Pavel. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Praha: Argo, 2011. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0368-7.
- BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-23-7.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
- FILIPOWICZ, Marcin a Alena ZACHOVÁ. *Rod v memoárech: případ Hradec Králové*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-11-3.
- GAVORA, P. (2015). *Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby*. Pedagogická orientace.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HOLÝ, Jiří. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-80-87481-14-1.
- JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko-německý*. 2., nezm. vyd. Redaktor Jan PETR. Praha: Academia, 1989.
- KOČVAROVÁ, I., SOUKUP, P. (2019). *Výuka kvantitativní analýzy dat jako součást metodologie výzkumu v pedagogických studijních programech veřejných vysokých škol v ČR*. Orbis scholae.
- LIPSTADT, Deborah E. *Popírání holocaustu: silící útok na pravdu a paměť*. Vyd. 2. Přeložil Jiří OGROCKÝ, přeložil Jana OGROCKÁ. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-652-5.

- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 807185669x.
- SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha: Argo, 2006. Historické myšlení. ISBN 8072038184.
- VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1984.
- ZHÁNĚL, Jiří, Vladimír HELLEBRANDT a Martin SEBERA. *Metodologie výzkumné práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6696-0.

Prameny:

- BONDY, Miloš. *Co odvál dým, aneb, Jak jsem přežil holokaust*. Praha: Prostor, 2017. ISBN 978-80-7260-345-9.
- KRAUSOVÁ, Dita. *Odložený život: skutečný příběh osvětimské knihovnice*. Přeložil Dagmar LIEBLOVÁ. Praha: Ikar, 2018. ISBN 978-80-249-3724-3.
- PIVNIK, Sam. *Osvětim: příběh mého přežití: přežil jsem peklo Osvětimi, pochod smrti i potopení lodi Cap Arcona*. Přeložil Stanislav TUMIS. [Líbeznice]: Víkend, 2020. ISBN 978-80-7433-284-5.
- SLONIM, Eva. *Hvězdy nad námi: vzpomínky dítěte, které přežilo osvětimské peklo*. Přeložil Ivana HEJLÍČKOVÁ. Praha: Mladá fronta, 2015. ISBN 978-80-204-3645-0.
- STERN FISCHEROVÁ, Viola a Veronika HOMOLOVÁ TÓTHOVÁ. *Mengeleho děvče: skutečný příběh ženy, která přežila čtyři koncentrační tábory*. Přeložil Václav KRÁLÍČEK. Praha: Ikar, 2017. ISBN 978-80-249-3450-1.

Webové zdroje:

- Citáty slavných osobností [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://citaty.net/temata/holocaust/>
- Pojem holocaust. Holocaust [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/pojem-holocaust/>
- Emanuel Michálek: Naše řeč: Ještě k původu slova holokaust [online]. 77. 1994 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7219>.
- Genocida, holokaust a šoa. Český rozhlas [online]. 27.2.2011 [cit. 2023-04-28]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/genocida-holokaust-a-soa-7993849>

- PETRIE, Jon. The secular word Holocaust: scholarly myths, history, and 20th century meanings, in: *Journal of Genocide Research* 2:1 [online]. 2000, s. 31-63. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://www.berkeleyinternet.com/holocaust/>
- Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 21. 4. 2023. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.
- Genocide. Prevent genocide international [online]. [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>
- Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia [online]. In: . [cit. 2023-04-28]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160807175537/http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-genocida.pdf>
- Lipstadt, 2006, citováno dle: <https://www.holocaust.cz/zdroje/bibliografie-knihovny-recenze/recenze/deborah-e-lipstadtova-popirani-holocaustu-silici-utok-na-pravdu-a-pamet/> [cit. 2023-04-28].
- Zeman, Pavel. David Irving a „osvětimská lež“ [online]. Holocaust.cz, rev. 2002-02-04 [cit. 2023-05-03]. Dostupné v archivu pořízeném dne 2008-12-06.
- Popírání holocaustu. Iuriductum: Encyklopedie o právu [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: https://iuridictum.pecina.cz/w/Pop%C3%ADr%C3%A1n%C3%AD_holocaustu
- Zákon č. 405/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 29. 11. 2000. PDF online. ISSN 1211-1244 Čl. 1, bod 6. Dostupné online. Od roku 2009 upraveno v novém trestním zákoníku: Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 9. 2. 2009, částka 11. ISSN 1211-1244 (dále jen „TrZ“) § 405. Ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2023-04-28].
- Židovský památník (Berlín). Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%BD_pam%C3%A1tn%C3%ADk_\(Berl%C3%ADn\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%BD_pam%C3%A1tn%C3%ADk_(Berl%C3%ADn))
- Selfie. Oxford languages [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/selfie>
- Yoloocaust [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://yoloc>

- RVP – Rámcové vzdělávací programy. Edu [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>
- RVP – Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Edu [online]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/aust.de/>
- Hypotéza. Nechybujte [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: [https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/hypot%C3%A9za](https://www.nechybujte.cz/slovník-současne-cestiny/hypot%C3%A9za)
- Agentura Evropské unie pro základní práva. Exkurze do minulosti.: Výuka pro budoucnost: příručka pro pedagogy. [online]. [cit. 2023-04-21]

8 PŘÍLOHY

8.1 PŘÍLOHA Č. 1: DOTAZNÍK PRO UČITELE ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Využití ego dokumentů při výuce literatury

Dobrý den, jsem studentkou 5. ročníku PdF UHK a aktuálně pracuji na své diplomové práci s názvem Využití ego dokumentů při výuce literatury na střední škole. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku, který mi bude při mém výzkumu velmi přínosný. Děkuji za Váš čas :).

Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž
- c) nechci uvádět

Kolik je Vám let?

- a) 20-30 let
- b) 31-40 let
- c) 41-50 let
- d) 51 let a více

Délka Vaší praxe je:

- a) 1-2 roky
- b) 3-5 let
- c) 6-10 let
- d) 11-15 let
- e) 16-20 let
- f) 21 let a více

Jaká je Vaše druhá aprobace?

- a) základy společenských věd
- b) cizí jazyk
- c) dějepis
- d) matematika

- e) biologie
- f) chemie
- g) zeměpis
- h) jiná

Pojem holocaust při výuce literatury o druhé světové válce:

- a) žákům vysvětluji
- b) žáci pojem již znají
- c) tento termín neřešíme
- d) nechávám žáky, aby si význam sami zjistili
- e) jiná

Jaké mají, podle Vás, dnešní středoškoláci povědomí o tom, co to byl holocaust?

Myslíte si, že je tato tematika ve škole dostatečně probírána?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Jakým způsobem Vy sami v hodinách literatury probíráte s žáky holocaust? (literaturu o něm, autory apod.)?

Využíváte při výuce tzv. ego dokumenty (memoáry), tj. paměti přeživších sepsané s odstupem času?

- a) ano
- b) ne

Pokud jste odpověděli ano, stručně napište, co přesně a jakým způsobem využíváte?

Pokud jste odpověděli ne, napište Váš názor na využití takové literatury v hodinách.

Zajímáte se Vy sami o tento druh literatury?

- a) ano
- b) ne
- c) láká mě to
- d) preferuji jiné žánry

e) jiná

Jakým způsobem na Vaší škole probíhá osvěta o holocaustu?

- a) v hodinách literatury
- b) v hodinách dějepisu
- c) exkurze do Osvětimi/Terezína
- d) projekt
- e) besedy s přeživšími
- f) neprobíhá
- g) jiná

Uvítali byste více časové dotace pro tuto problematiku?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Myslíte si, že je důležité tematiku holocaustu vyučovat a žákům připomínat? Proč ano, proč ne?

Máte Vy sami nějaké nápady či postřehy, jak obohatit výuku, aby měli žáci o téma holocaustu větší zájem?

8.2 PŘÍLOHA Č. 2: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY STŘEDNÍCH ŠKOL

Výuka na středních školách – tematika holocaustu.

Dobrý den, jsem studentkou 5. ročníku PdF UHK a aktuálně pracuji na své diplomové práci s názvem Využití ego dokumentů při výuce literatury na střední škole. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění krátkého dotazníku, který mi bude při mém výzkumu velmi přínosný. Děkuji za Váš čas :).

Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž
- c) nechci uvádět

Kolik je Vám let?

- a) 14-15 let
- b) 16-17 let
- c) 18-19 let
- d) 20 let a více

Jakou školu navštěvujete?

- a) gymnázium
- b) střední škola s maturitou
- c) střední odborné učiliště
- d) jiná

Jsem studentkou/studentem:

- a) 1. ročníku
- b) 2. ročníku
- c) 3. ročníku
- d) 4. ročníku

Víte, co to byl holocaust?

- a) ano
- b) ne
- c) slyším to poprvé

d) slyšela jsem o tom, ale nevzpomenu si

Vysvětlete holocaust vlastními slovy:

Kde jste se s tímto pojmem setkali poprvé?

- a) ve škole
- b) doma
- c) mezi přáteli
- d) ve filmu/v knize
- e) na internetu
- f) nikde, slyším to poprvé
- g) jiná

Probíráte tematiku holocaustu v hodinách dějepisu či literatury?

- a) ano
- b) ne

Holocaust byla nacistická politika pronásledování a hromadného vyvražďování především osob židovské národnosti během druhé světové války.

Myslíte si, že by se o holocaustu mělo ve školách učit? Proč ano, proč ne?

Jakým způsobem na Vaší škole probíhá osvěta o holocaustu?

- a) v hodinách literatury
- b) v hodinách dějepisu
- c) exkurze do Osvětimi/Terezína
- d) projekt
- e) besedy s přeživšími
- f) neprobíhá
- g) jiná

Probíhá na Vaší škole výuka o této problematice v dostatečné míře?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Odkud převážně pochází Vaše znalosti o holocaustu?

- a) ze školy
- b) z filmů
- c) z knih
- d) z exkurzí
- e) z internetu
- f) od přátel či od rodiny
- g) jiná

Uvítali byste více časové dotace pro tuto problematiku v hodinách literatury?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Jakým způsobem v hodinách literatury probíhá výuka o tematice holocaustu?

Setkali jste se při výuce s využitím tzv. ego dokumentů, tj. s memoáry, paměťmi (svědectví přeživších sepsaná s několikaletým odstupem)?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Napište svůj názor na využití takové literatury při výuce:

Zajímáte se Vy sami o knihy s touto tematikou?

- a) ano
- b) preferuji jiné žánry
- c) chystám se
- d) ne

Setkali jste se s nějakými zajímavými metodami nebo Vás dokonce nějaké způsoby napadají, jak pojmout výuku tohoto citlivého tématu?

8.3 PŘÍLOHA Č. 3: DIDAKTICKÝ LIST

Autor	Bc. Foffová Sandra
Předmět	Český jazyk a literatura
Druh výukového materiálu	pracovní list
Ročník	3.-4. ročník SŠ
Klíčová slova	holocaust, válka, memoáry, vzpomínky
Vzdělávací oblast	Jazyk a jazyková komunikace

1. Na základě uvedených ukázek vysvětlete následující pojmy:

- rampa =
- latrína =
- apel =
- lágr =
- revír =
- Kanada =
- múzlman =
- zupa =
- krematorium =

„Tam na rampě už stál, ozářen reflektory, vlak sestavený z dobytčích vagonů. Kolem dokola vagonů byli rozestavěni černí vachmani, na rampě, na křižovatce, stálo tři nebo čtyři esesáci s holemi v rukou a se psy a ještě jeden vyšší oficír SS. Z vagonů, v jejichž okénkách nahoře pod střechou se chvílemi objevovaly a vykukovaly bledé obličejce, byl slyšet tlumený hovor a dětský křik.“³⁶

„Jeden z bloků sloužil pro vykonávání potřeby, nacházely se v nich latríny. Rozhodně to však nebyly klasické toalety. Žádné kabinky. Žádné mísy. Žádné splachování. Žádné soukromí. (...) Uvnitř byly tři žlaby dlouhé jako celý barák, (...) nad nimi zídka s deskou, na vrchu které byly ve dvou řadách díry.“³⁷

„Všichni ti, kdo nebyli ihned určeni do plynových komor, museli udržovat sebe a celé svoje okolí, světnice, lágrové ulice, latríny, umývárny, zkrátka všechno, v naprosté

---

³⁶ Bondy, 2017, s. 189

³⁷ Stern Fisherová, 2017, s. 217

čistotě. Ti ostatní byli čistotně spaleni, nehledě na trochu kouře a smradu z krematorií, čemuž se nedalo zabránit.³⁸

„Před revírem už stála fronta múzlmánů – tak se v Osvětimi říkalo těm, kdo byli na konci svých sil, vypadali jako kostlivci a brzy na ně čekal komín. A já vypadal skoro tak jako oni. (...) Mně na můj vřed plácli trochu bílé masti, přes to papírový mul, ovázali to obvazem z krepového papíru a hotovo.“³⁹

„Kanada se ale říkalo jenom části aufräumungskommando a onomu zvláštnímu skladišti, kde byl pečlivě tříděn a později do Německa odeslán majetek, který sem přivázeli Židé a byli nuceni ho zanechat ve vagonech a na rampě. Později bylo ale takhle nazýváno celé komando, tedy taky ona jeho část, která pracovala na rampě.“⁴⁰

„Dny se táhly pomalu a naše řady řídly čím dál víc. Umírající a mrtví byli při apelech ukládáni vždycky na konec našich řad a byli spočítáni spolu s námi, ještě živými, a potom byli odvázeni na stejné káře, na které nám přivázeli zupu. Tenkrát jsme ještě najisto nevěděli, kam je vozili. Ale už brzo se začalo šuškat, že tady někde blízko je krematorium, kde ty mrtvolky spalují. Tomu se taky dalo docela lehko věřit, protože nad celou krajinou visel zápach smíšený z kouře a rozkladu.“⁴¹

„Pak byl zase apel, pak zase to strkání o lepší místo v tlačnici u stěny, potom polední zupa, nakonec večerní apel a potom zase ta hrozná zima v noci. Tak to šlo dlouhé dny a noci.“⁴²

„Počítali nás ve čtyři ráno, v deset nebo ve tři odpoledne. Kdykoliv si usmysleli. A jedno jak dlouho. Jednou jsme stály nastoupené dva dny. Dva dny, než chytili vězně, kterému se podařilo z lágru utéct.“⁴³

„Já jsem vždycky poslušně šla, kam mi přikázali – do ghetta, do vagónu, do lágru.“⁴⁴

---

³⁸ Bondy, 2017, s. 70

³⁹ Bondy, 2017, s. 146

⁴⁰ Bondy, 2017, s. 188

⁴¹ Bondy, 2017, s. 83-84

⁴² Bondy, 2017, s. 82-83

⁴³ Ster Fisherová, 2017, s. 272

⁴⁴ Stern Fisherová, 2017, s. 359

2. Přečti si popis koncentračního tábora Osvětim-Březinka⁴⁵ a najdi na mapě tato místa:

- hlavní brána pro příjezd transportů
- rampa
- plynové komory
- Terezínský rodinný tábor
- karanténní tábor
- Kanada
- ženský tábor
- mužský tábor

„Po obou stranách rampy se v Březince rozkládaly jednotlivé tábory. Začínaly blízko za hlavní branou, kterou sem přijížděly vlaky na rampu, a končily blízko u krematorií, kam byli lidé odváděni k svému zničení. Často přijížděly dva nebo i více transportů najednou a pak vlaky stávaly na obou stranách rampy a my pracovali mezi nimi. Jindy ale přijel jen jeden transport a zakryl tak jenom lágry na jedné straně, druhá zůstávala otevřena. Po obou stranách rampy se táhly nízké příkopy. Za nimi se zvedaly ploty z ostnatého drátu na betonových sloupech, na nichž byly nahoře umístěny lampy. Z rampy bylo možno vidět lidi v táborech.“⁴⁶

„Vlak zastavil přímo u plynových komor I a II. Byly postavené tak, že na první pohled nebylo zřejmé, o co jde. Byly to nízké zděné budovy, ve kterých mohly být sprchy, jak to tvrdili esesáci a kápoové.“⁴⁷

Transport z Terezína, ve kterém byla i Dita s rodinou, dovedli do tábora BIIB, tzv. rodinného tábora. *„Chovali se podivně a říkali zvláštní věci, jako že půjdeme komínem nebo že skončíme v plynové komoře. Jejich oči byly bez výrazu, jako by v nich pohaslo světlo.“* Rodinný tábor se skládal z dvaatřiceti stejných, očíslovaných, dlouhých dřevěných baráků, kterým se říkalo bloky, byly bez oken a rozestavěné ve dvou řadách po šestnácti. Muži a ženy byli odděleni, chlapi přebývali u otců a dívky u matek.⁴⁸ Tento tábor se nacházel mezi karanténním táborem a táborem pro ženy z Maďarska.

---

⁴⁵ Zdroj: ČT24, Wikipedia.org, Auschwitz.org, Osvetim-auschwitz.estranky.cz

⁴⁶ Bondy, 2017, s. 202

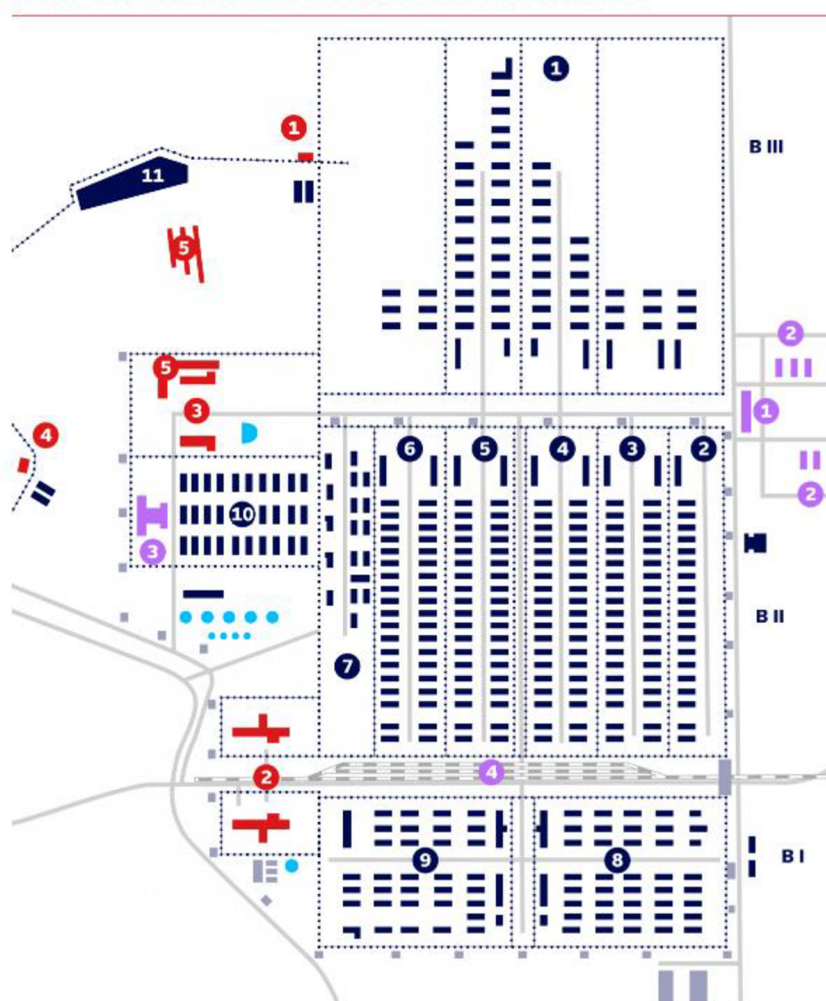
⁴⁷ Stern Fisherová, 2017, s. 194, 196-197

⁴⁸ Krausová, 2018, s. 102

„I tak se vůči Židům z Terezína neuplatňovala žádná selekce. Místo toho byli všichni zavezeni do Familienlageru, tzv. rodinného tábora. Ten stál v sekci BIIb v Osvětimi-Březince, vedle karanténního bloku, který jsem znal velmi dobře. Domnívám se, že v Osvětimi bylo hodně lidí, kteří nenáviděli Židy z Terezína. Téměř každý z nás, pracujících v Rampe Kommando, ztratil rodinu – milované a blízké osoby, které neprošly selekcí a zahnali je do plynových komor. A tady najednou byly rodiny, jež nejenže nechali naživu, ale mohly též zůstat spolu. Často jsem přemýšlel o tom, jestli to nebyl další velmi sofistikovaný způsob mučení, vysněný esesáky.“⁴⁹

„Kdo seděl, ten nebyl už schopný. Kdo už nebyl schopný, byl nemocný. Kdo byl nemocný, toho bylo třeba rychle zabít.“ Vězni byli také rozděleni podle pohlaví – jedna část tábora byla vyhrazena ženám, druhá mužům. Obě části se nacházely nalevo od železniční trati, byly obehány ostnatými dráty a středem tábora procházela cesta.⁵⁰

Schéma koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau

⁴⁹ Pivník, 2020, s. 133

⁵⁰ Stern Fisherová, 2017, s. 283

3. Přečti si uvedené ukázky a vysvětli, co znamená, když byli vězni posláni doleva, a co znamená, když byli posláni doprava. V poslední větě doplň vynechaná slova.

„Následovala selekce. Doprava. Doleva. Silní a mladí muži, ale také silné a mladé ženy jsou odděleni, aby žili, následuje nepříjemný karanténní proces. (...) Ti, kteří byli posláni nalevo, se vrátili zpět k ženám, dětem a starším lidem, proto si Sam tiše přál dostat se nalevo, aby se mohl vrátit zpět ke své rodině a postarat se o ně. (...) Matky s dětmi vždy poslali nalevo.“⁵¹

„Ukazoval prstem (Josef Mengele). Život, smrt, život, smrt... Chápete tu moc? On nerozhodoval, kdo půjde do lepšího nebo horšího baráku. Kdo dostane horší nebo lepší jídlo či boty. On rozhodoval, kdo půjde rovnou do plynu a kdo ne.“⁵²

„Eva se svou sestrou byla během selekce poslána doprava. V tu chvíli však netušily, co s nimi bude. (...) Všechny pak nahnali do velké betonové místnosti, které přezdívali „sauna“. Před zraky všech vojáků se ženy a dívky musely svléknout, a poté jim oholili hlavy.“⁵³

„Josef Mengele ukazoval prstem. (...) Život, smrt, život, smrt... Chápete tu moc? On nerozhodoval, kdo půjde do lepšího nebo horšího baráku. Kdo dostane horší nebo lepší jídlo či boty. On rozhodoval, kdo půjde rovnou do plynu a kdo ne. (...) Z celého transportu bylo doprava posláno pouze jednatřicet dětí, žen a mužů, včetně Violy, se kterými měl doktor Smrt ještě další plány.“⁵⁴

„Tak jsme se dostali až před zakuklenou postavu v dlouhém gumovém plášti s kapucí. Stál přímo před námi. Kolem něho stálo několik esesáků a jeden z nich strčil tatínka před toho zakuklence a naše ruce, které pevně, až křečovitě držely jedna druhou, se rozpojily. Ten zakuklenec chvíli váhal, pak jeho ukazovák v kožené rukavici ukázal nalevo, tatínka postrčili tím směrem a najednou jsem stál před tím mužem v gumáku sám. Ten neváhal ani vteřinu a poslal mě napravo. (...) To jsem ještě netušil, že když ten ukazovák v kožené rukavici ukáže doprava, že to znamená _____, a když doleva, _____.“⁵⁵

---

⁵¹ Pivník, 2020, s. 86

⁵² Stern Fisherová, 2017, s. 12

⁵³ Slonimová, 2015, s. 102

⁵⁴ Stern Fisherová, 2017, s. 12

⁵⁵ Bondy, 2017, s. 58